s

ria

de Aragon, de voluntad de la Corte,
Quatro Braços de ella, eſtatuye, y ordc
...ucion de el Puert
... Reyno ſe agregue
...oſicion à la Iunta d
...nas nombradas po
...queda formada para
...mercio, y que la di
... que fuere mas cōve
... de el Reyno, aſsi reſ
... à mas tener el Puert
...lò, ò otra parte, com
reſpecto de la recompenſa que ſe le dev
hazer al Reyno de Valencia, y las cond
ciones, modos, y ...os que fueren n
ceſſarios, con todo lo anexo, conexo,
dependiente, y que juzgaren neceſſari
para el vltimo logro de materia tan be
neficioſa al Reyno; y que la reſolucio
aya de ſer por la mayor parte de los de d
cha Iunta, con que aya vno de cada Br
ço, y vn Braço entero, aſsi de los nombra

BIBLIOTECA DE LA UNIVERSIDAD Y PROVINCIA DE ZARAGOZA
Nº 709
Est 7 Tab 2
H-6-14

INNOCENTII LVCII, MONTELLANI HEXASTICHON.

Cur opus inſcribitur, Speculum aureum.

Reddit ut acceptas Speculum ſine fraude figuras,
Hoc opus in tetrico ſic obeunda foro.
Et quantò reliquis extat præſtantius aurum:
Hoc alijs tantò nobile præſtat opus.
Non igitur fruſtra cedro tua digna Maranta
Ex auro & ſpeculo pagina nomen habet.

EIVSDEM INNOcentij Carmen.

Quàm tibi tyrones fateor debere Maranta:
Verſatóſque diu iuris in arte ſenes.
Illos dum tenebras illuſtras, hóſque labori
Dum parcunt: Speculo dum cumulata uident.
Et tibi terrarum domini populúſque regendus,
Munere pro tanto præmia digna ferant.
Hoc tu cauſarum cenſores ducis ad altum
Iuſtitiæ culmen: ſanctáque iura doces.

EIVSDEM INNOcentij Diſtichon.

Vrbs quondam Flacco uiguiſti ſplendida: ſed nunc
Aucta Marantæo plus Venuſina nites.

ANDREAE SYLVESTRII Sacerdotis Andrij carmen ad Lectorem.

Doctorum ſpecimen, legum uox uiua, Robertus
Communi gaudens utilitate uirûm:

14145
Nº 8...
BIBLIOTECA DE LA UNIVERSIDAD DE ZARAGOZA

Ex auro ſpeculum,quo ſe conſultus adornet,
Edidit:obſcurum ius erat:ecce nitet.
Gratia conſulto eſt prodeſſe clientibus,ingens:
Inq; foro trepidis poſſe fauere reis.
Quanta refulgenti Speculo tribuenda Marantæ
Gloria,patronis quo duce lumen adeſt?

EIVSDEM ANDREAE
Diſtichon.

Lumen habes, toto tenebris è iure fugatis:
Intrepidè cauſas ſuſcipe:lumen habes.

ARCHIPRESBYTERI IACO-
bi Flori poëtæ Theologi,carmen
ad Lectorem.

O qui hominum curas prauos depellere mores
Pectoribus,iudex tramite iuſtitiæ:
Quique foro inſontes contrà defendis in hoſtem,
Tela ferens,iſtis utere iudicijs.
Hoc tibi præſtat opus Speculúmque aurúmque legenti,
Clarius ut cernas quæ pretioſa refert.
Magnas ergo tuo grates pleno ore Marantæ,
Pro tam fœcundo munere ſemper age.

LENIVS AD LECTOREM.

Lux nitet hic radians ardenti ſole Roberti.
Qui odiſti tenebras, huc fuge:lux nitet hîc.

INNOCENTII LVCII
Hexaſtichon in Diſputationes legales.

Mantua Virgilium celebrat,ſed Roma Catonem:
Naſonem Sulmo Corduba & uſque ſuum.
Hactenus & nomen Venuſinum Flaccus adornat,
Nunc radijs rutilat clare Maranta tuis.
Mons bis quinque dedit quondam præcepta ſalutis:
Tu quoque das legum dogmata ſancta decem.

ILLVSTRISSIMO
MELFICTI PRINCIPI,
Domino Ferdinando Gonzagæ,Cæſareæ
& Catholicæ Maieſtatis in Re-
gno Siciliæ Vicegerenti
digniſſimo,
E. I. V. D.

D. ROBERTI DE MARANTA
filij omnes,eorúmque nomine Theſeus
Megha Litienſis,
S. P. D.

PARENTVM mandata,Illuſtriſſime Princeps,tanta reuerentia tantáque obſeruantia digna ſunt,ut nil in terris antiquius, nil filijs charius eſſe debeat.credimus enim mortuos aliquã eorũ habere curam, quæ in hoc mundo gerantur : uel turpiſſimum exiſtimamus eorum mandatis non obedire,qui nos ex nihilo (Deo fauente) & progenuerunt, & genitos non aluerunt ſolùm ,ſed probatiſſimis quoque moribus,& inſtitutionibus exornarunt : præſertim ſi tales fuerint, & talia præceperint , ut non parêre uel turpiſſimum ſit , uel periculoſum ab illis diſcedere.Scriberemus profectò quis fuerit E. I. V. D. D. ROBERTVS DE MARANTA, Venuſinus ,pater noſter,ni foret tibi notiſſimus:tu enim pro tua humanitate ſic illum dilexiſti ſemper,ſic ueneratus es, ut eius conſilia inſtar Delphici oraculi reſponſa credideris. Vidiſti inſuper illum in Salernitano Gymnaſio publicè legalem ſcientiam profitentem:& probaſti ſæpius opera in iure ciuili edita,quæ adhuc in manibus extant.Hîc igitur quum eſſet in terris,aureum penè opus compoſuit : quod ex eius titulo patet:

nam dicitur Speculum aureum,& Lumē aduocatorū:quod inuiderunt fata,ne poſſet imprimere : morte enim immatura,uel non expectata potius,eius uoluntatem impediuere,quæ fuerat, opus illud excellentiæ tuæ dicare:non iam quòd crederet excellentiam tuam tali indigere munere,quo exornetur , diutius uiuat,& fiat immortalis(eſt enim per ſe ſatis ſuperq; nobilis domus Gonzaga:uixit ſemper : & uiuet ſuis fulta radicibus)ſed ſperabat tutius exiturum,nec maleuolorum dentes formidaturum. Mandauit itaque nobis omnibus , & ſic fieri uoluit,ut ſi quando eius operis imprimendi facultas data foret,non niſi ſub tuo nomine exiret. Tibi igitur ex mandato patris,opus iſtud dicauimus:quod quidem tutiſsimū exibit. Quis enim audeat tuæ fidei mandata carpere? Quis extimeſcat audaces uel manus uel dentes liuidos obtrectatorum, ſi tuo numine tutū exibit opus? Eſt præterea & alia huius operis tibi dicādi ratio:nam præter neceſsitudinem,quam pater tecum conſtitutā habuit , amorem noſtrū in te à pueritia noſtra conuertimus maturiore iam ætate,tuo ſtudio & iudicio cōfirmatū:ut ſi pro debito noſtro agere uellemus,illud idē,quod pater inſtituit,eſſemus acturi . Quæ quidem etſi maxima ſunt(quod fateri neceſſe eſt)nullius tamen ponderis æſtimauimus. coëgit profectò nos patris imperiū,coëgit amor,quo te proſequimur:ſed tuæ nobilitatis fulgor,& familiæ decus,& clariſsima uirtus magis impulit. Nā quis eſt hodie(remota omni adulatione)ſi uerum fateri uolumus, quē tecum conferre poſsimus? Tu charus ciuitatibus, charus ſingulis ciuibus,charus finitimis,& exteris populis. Inuictiſsimo Imperatori adeò gratus,ut non ciuitatis uel prouinciæ curā demādarit, ſed Regni & Siciliæ potiſsimùm:in quo tanta te prudentia geſsiſti:tanta iuris æquitate populos omnes gubernaſti:tāta domi militiæq; prouidentia futura omnia præuidiſti , ut in alterum triennium, & quoad uixeris , tibi fuerit prorogatum imperium. Tu enim conſilio prudens,ſermone modeſtus,in

rebus agendis promptus atque impiger:tu uitam non in uanis huius ſeculi oblectamentis:non in aliqua turpitudinis labe conteris:non in uoluptatum illecebris:non in ulla denique uitij,ac ſceleris fœditate,ſed in amplectenda colendáque uirtute,in parandis bonis atque ingenuis artibus,in patrijs laudibus augendis,conſumis. Si de iuſtitia quæritur, Ariſtidem illum Athenienſem ſuperas:ſi de fide,Romanos,quorum nomen in terris erat mirabile. In prudentia Solonem refers : in fortitudine Epaminundam Thebanorum Ducem. In te Xenocratis maieſtas,Catonis grauitas,& Zenonis apparet patientia. Quid dicam de peritia in re militari,in præripiēdis hoſtium conſilijs? in tutandis urbibus? quid de amore in uxorem? de beneuolentia in ſubditos populos? Profectò ſi quis quæreret uirum,qui foret dux inclytus,qui princeps magnanimus,qui omnibus ferè & naturæ & fortunæ bonis floreret,qui diuino polleret ingenio, qui res eo animi iudicio pōderaret,quod decet ſapientē,tu ſolus occurreres. Solus igitur occurriſti,quem dignum putaremus,cui paternorum ſtudiorum uigilias,aſsiduas laborū ſuorum lucubrationes tutò dicaremus:ſcimus enim probos uiros opus hoc penè diuinum probaturos. Nam quæ uera ſunt,docet:obſcura interpretatur:ambigua ſoluit:falſa conuincit,diſcordātia conciliat: euagantia confirmat:cæcutientibus lumen præbet: laborantibus opitulatur:indigētibus ſuccurrit:& doctos uiros errare nō patitur. Nec inueniēt obtrectatores & mordaces,quid laniēt: nam totum opus eſt aureū,& in fornace probatum fulget,profectò coruſcat,& radiat. Accipe igitur,Princeps illuſtriſsime, hoc noſtrum munus , ea animi bonitate, qua ſoles omnia,quæ tuæ dignitati ſe offerunt. præſertim quoniam hoc opus adoleſcentiam agit:ſenectutem oblectat: ſecundas res ornat:aduerſis profugium & ſolatium præbet:delectat domi:non impedit foris:pernoctat nobiſcum:peregrinatur:ruſticatur. Quia ſi fortè hic ſcribendi modus perinde ac inornatus teipſum offendet,

Pomponio fratri noſtro culpam aßignabis: qui quum Patauij uerſaretur in ſtudijs legum, cupiens non degenerare à peritißimo parente noſtro, Theſeum Megha Litienſem delegit: qui noſtro omnium nomine hæc, qualiacunque, ſcriberet: quæ tantò tibi gratiora fore putamus, quantò & ſimpliciora, & ex intimo cordis affectu deducta cognoſcimus: uoluntatem certè noſtram indicabunt: quam tibi notißimam eſſe uoluimus: etſi nil noui afferamus: quum iam diu nos omnes illuſtrißimæ dignitati tuæ deuotißimos noueris. Vale decus Latij. Datum Patauij,

M. D. XXXX.

INDEX ARGVMENTORVM, LOCORVM COMMVNIVM HVIVS OPERIS.

*

Actorũ editio. parte vi. fo. 471
Allegatio & diſputatio ſuper dubijs cauſæ. par. vi. fo. 500
Appellatio. parte vi. fol. 538
Authoris nomẽ. par. vi. fo 400
Citatio. parte vi. fo. 348.
Compromiſſum. par. vi. fo. 425
Cõcluſio in cauſa. p. vi. fo. 498
Confeßio. parte vi. fol. 442
Contumacia. parte vi. fol. 384
Denuntiatio. parte vi. fo. 345
Dilatio. parte vi. fo. 431
Executio ſententiæ. parte vi. fol. 648
Exceptio. parte vi. fol. 413
Incidens criminale. parte vi. fol. 488.
Interrogatoriorũ productio. parte vi. fo. 454.
Inſtrumentorum productio. parte vi. fol. 455
Inquiſitio. parte vi. fol. 289
Interrogatio. par. vi. fol. 401
Iudicij diffinitio par. vi. fo. 15
Iudicij deciſoria. par. vi. f. 500
Iudiciorum prima diſtinctio. parte ead. fol. 80
Iudiciorum ii. diſtinct. parte ead. fol. 106
Iudiciorum iii. diſtinctio. parte ead. fol. 110
Iudiciorum iiii. diſtinctio. parte ead. fo. 114
Iudiciorum v. diſtinctio. parte ead. fol. 115
Iudiciorum vi. diſtinctio. parte ead. fol. 136
Iudiciorum vii. diſtinctio. parte ead. fo. 165
Iudiciorum viii. diſtinctio. parte iiii. fol. 182
Iudiciorum ix. diſtinctio. parte ead. fol. 183
Iudiciorum x. diſtinctio. parte ead. fol. 210
Iudiciorum xi. diſtinctio. parte ead. fol. 212
Iudiciorum xii. diſtinctio. parte ead. fol. 224
Iudiciorũ xiii. diſtinctio. parte ead. fol. 131
Iudiciorum xiiii. diſtinc. parte ead.

te eadem. fol.233
Iudiciorum xv. diſtinctio. parte ead. fo.235
Iudiciorum xvi. diſtinctio. parte ead. fo. eodem
Iudiciorum xvii. diſtinctio. parte ead. fo.253
Iudiciorum xviii. diſtinctio. parte ead. fo.254
Iudiciorum xix. diſtinctio. parte ead. fo.255
Iudiciorum xx. diſtinctio. parte ead. fol. eod.
Iudicis officij imploratio. parte vi. fo.348
Iudicium quid, & quot modis accipiatur. par. i. fol.15
Iudicium unde primum ortũ. parte iii. fol.31
Iudiciũ duplex, par. iiii. fo.77
Iudicium, lis, inſtantia, & cauſa, quomodo accipiantur. parte v. fo.261
Iudicium trifariam partitum. parte vi. fo.181
Iuramentum. parte vi. fo.423 & 462
Laudatio. parte vi. fol.398
Libelli oblatio. par. vi. fo 394
Litis conteſtatio. par. vi. f.419
Proceſſus publicatio. par. vi. fol.486
Poſitio, ſeu articulorum productio. parte vi. fol.437
Quæſtio, ſiue tortura. parte vi. fol.494
Reconuentio. par. vi. fol.398
Satiſdatio. parte vi. fol.406
Teſtium productio. parte vi. fol.450
Teſtium repulſa. parte vi. fol.489

FINIS.

TRACTATVS DE ORDINE IVDICIORVM D. ROBERTI MARANTAE.

PROOEMIVM.

1 *Deus cunctorum plaſmator, omnia ſuo ordine gubernanda præcepit.*
2 *Iudicium inſtitui conuenit ut à diuinis operationibus non difformetur.*
3 *Ordo, modus eſt agendi: ſine quo nihil rectè agitur.*
4 *Actum noſtrum inanem efficiunt quæ ſine legitimo initio gerimus.*
5 *Ordo peruerſus uel omiſſus, annullat actum.*
6 *Ordo quis ſeruandus.*
7 *In conſilijs & reformationibus ordo ſeruari debet.*
8 *Vocem primam habere in conſilio debet maioris dignitatis & dignior.*
9 *Doctoribus uel canonicis pluribus præferri debet, qui dignitatem prius acquiſiuit.*
10 *Sedere à dextris Principis, maior eſt honor.*
11 *Actoris aduocatus prius, & poſtea rei, debet proponere & allegare.*
12 *Ordo in ſententijs & decretis exequendis debet ſeruari.*
13 *Tortura à timidiori ſeu à magis ſuſpecto uel fœmina debet incipi.*
14 *Filius prius torquetur, quãdo de eodẽ delicto pater et filius sũt incriminati.*
15 *Mortuus filius prius præſumitur, quãdo pater & filius, uel mater et filius in eodẽ cõflictu, bello aut mari moriũtur.*
16 *Debitores principales in conueniendis fideiuſſoribus & tertijs poſſeſſoribus debẽt prius excuti & conueniri.*
17 *Verborum ordo, in legatis & diſpoſitionibus ſeruatur.*
18 *Tutor, qui tutelam adminiſtrauit in pluribus tutoribus conueniendis, debet prius conueniri.*
19 *Stipulatio nõ præcedente interrogatione, uel ſine reſponſione, non ualet.*
20 *Ordo ex iuris præſumptione in debitorum ſolutione ſeruatur.*
21 *Iudicium eſt lapis angularis totius legalis doctrinæ: & ideo ſummo ordine regi debet.*

POSTQVAM ſuprem⁹ cœli terręq; Dominus totius mũdi machinam ſuo quidem miro conſtruxit ordine, hominémq; ad ſui imaginem compegit, ut moribus ac legibus humanum genus uiueret, deſuper ſtatuit, recta cunctis ſectari, prauáq; abominari præcipiens: quod ipſum legem eſſe teſtatur Cicero lib. ij. De natura
1 Deorum, *rerúmq; ordinẽ, ſicut ipſe cũctorũ plaſmator in ipſius orbis molitione cõpoſuit, ut habetur Gene. c. j. Ita etiã inferiora omnia ſuo ordine gubernanda
præc-

B. N. L. C. L. N. Z.

præcepit:teſte Apoſtolo adCor.
j.c.xiiij.ubi inquit: Omnia hone
ſtè & ſecundũ ordinẽ fiat uobis:
ut inde boni nihil emergat, ubi
ordo deficeret. * Demiſsis itaq;
diuina prouidẽtia legibus,eaſdẽ
in terreſtri iudicio deduci ac uẽ-
tilari oportuit. Quod quidẽ iudi
ciũ ſuo ſimul ordine inſtitui con
uenit: ut à diuinis operatiõibus
nõ diſformetur. * Cùm igitur de
huiuſmodi legali iudicio aliqua
in præſenti libello pro iuuenũ,
maximè aduocatorũ & iudicum
utilitate,atq; introductiõe diſcu
tere, diſcutiẽdoq; cumulare de-
creuerim, meritò ipſi⁹ ordinem
ante omnia ꝑquirendũ eſſe con
ſentaneũ duxi: cũ(ut inquit Bal.
in trac.ſchiſmatis.colũ.iij.)ordo
ſit modus agendi,ſine quo nihil
4 rectè igitur.*Et ibidẽ dicit,ꝙ o-
mnia,quę gerimus,niſi legitimũ
initiũ habeãt, inanẽ noſtrũ actũ
efficiũt.l.quæcũq; gerimus.ff.de
act.& obligat.*Hinc uidemus,ꝙ
ordo uerborũ dat quãdoq; for-
mã,ut ſi fuerit omiſſus, aut ꝑuer
ſus,annullet actũ.c.cũ dilecta.&
ibi plenè per Fel.de reſcrip.ſimi
liter ordo ſubſtantialis ꝑuerſus
uitiat actũ: ſecũdũ Bar.in l.ꝑla-
tã.C.de ſent. & Bal.in l.ambigui
6 tates.C.de teſt. *Itẽ ſeruãdus eſt
ordo naturę.Itẽ ordo inſtructio
nis diuinæ:& ordo ingenio ma-
iorũ noſtrorũ inuentus:& ordo
dãs rei intellectũ: ut dicit Bal.in
auth.hoc amplius.col.pe.C.de fi
deic.Itẽ ordo legis ſeruãdus eſt,
ſecundũ Bal.in l.inteſtato. C.de

7 ſu.& legit.*Similiter in cõſiliis &
reformationibus faciẽdis debet
ordo ſeruari:ut prius præponat̃:
deinde conſulatur ſuper re ipſa
prępoſita:& deinde fiat reforma
tio:ut no. Bar.in l.ij.in prin.ff.ad
Velleian.& in l.ij. C. de decur.li.
8 x.*Itẽ is,q eſt maioris authorita-
tis & dignior,debet habere pri-
mã uocẽ in cõſilio:ut no.gl.in c.
placuit.xvj. diſtin.& Bal.in c.j.in
uer.prius.de cõtrouer. feu.apud
par.& dicit Bal.in c.cùm olim.in
prin.de cõſue.ꝙ antiquiores cle
rici & Doctores debent habere
primũ locũ.Idẽ tenet Bart.in l.j.
ff.de obſeq.& Bar.in l.fi.C.de ty
ro.li.xij.per illũ tex. & Iaſ.in l.cũ
quid in ij.lect.col.pe.ff.ſi cer.pe.
9 *quæ uerba intelligũtur,ut quã-
do ſumus in habẽtibus parẽ di-
gnitatẽ,ut in pluribus doctori-
bus,uel pluribus canonicis, ille
debet præferri, qui prius digni-
tatẽ acquiſiuit: & ſic q fuit prius
creat⁹ doctor,uel canonic⁹. tex.
eſt formalis in l.j.& ibi Bar.C.de
cõſu.lib.xij. & ſic attẽditur ordo
tẽporis:ut no.Bar.in l.ij.§.prius.
circa fi.ff.de uulg.& pup.& in l.ſ.
& ij.ff.de alb.ſcrib.& tangitur in
deciſi.j.cõſ. Neap.in fi.& no.gl.
10 in c.fi.xvij.diſt.* Similiter in ſe-
dẽdo,ſeruat̃ ordo:nã maior ho-
nor eſt ſedere à dextris princi-
pis, q̃ à ſiniſtris:unde ordo eſt,
ꝙ primogenitus Regis,ſedeat à
dextris: & ſic quilibet dignior
debet ſedere à dextris:& minus
dignus à ſiniſtris:ſecundũ Bal.in
l.decernimus. in ij.not.C.de ſa-
croſan.

11 croſan.eccle. *Itẽ ſeruatur ordo
inter aduocatos: qa prius debet
ꝓponere & allegare aduocatus
actoris:& poſteà aduocatus rei.
ita dicit Bal.in l. Neſennius.ff.de
neg.geſt.& idẽ Bald.in l.q prior.
ff.de iudi. ubi idẽ dicit ꝓcedere
in omnibus actib⁹,q fiũt ꝑ acto
rem,ut præcedãt.Quod facit ad
id,qđ dicim⁹ in recõuẽtione: in
qua fiũt ſimultanei actus:nã pri⁹
debẽt fieri acta actoris: & poſt-
eà ĩmediatè rei: ꝑ d.l.q prior.&
12 ibi Bal. * Itẽ ſeruat̃ ordo in exe-
cutionibus ſentẽtiarũ & decre-
torũ:ſecũdũ formã l.à diuo Pio.
13 §.in uenditione.ff.de re iud.*Itẽ
ſeruatur ordo in irrogando tor-
turã ꝓ ueritate eruẽda: nã quã-
do plures sũt incriminati de ali-
quo delicto, debet ĩcipi tortura
à magis ſuſpecto: ſed ſi oẽs æ-
qualiter ſuſpecti ſunt:& tũc ſi eſt
maſculus & fœmina, debet ĩcipi
à fœmina,qa cẽſetur timidior:&
citius dicet ueritatẽ: ſecũdũ Bar.
in l.j.ff.de quæſt.& Gãdi.in tra-
cta.maleſi.in tit.de q. & tormẽ.
col.ij.ſed ſi oẽs ſunt maſculi,de-
bet ĩcipi tortura à minori, uel à
timidiori,uel à debiliori.text.eſt
in l.unius.in prin.ff.de q.& gl.in
14 c.paruuli.xxij.q.v. *Itẽ,ſi de eo-
dẽ delicto eſsẽt ĩcriminati pater
& fili⁹, debet incipi tortura à fi-
lio: qa pater magis cruciatur de
tortura filij,q̃ de ꝓpria.l.iſti qdẽ.
§.fi.ff.quod met. cauſa.ita tenet
Gãdi.ubi ſuprà.& ſup hoc ponit
pulchrũ exẽplum Andr. de Yſer.
in ca.j.§.publici latrones. de pa.

tenẽd. ꝙ cũ pater & filius eſſent
incriminati de uno delicto, Rex
Carol⁹ iuſsit ambos duci ad fur
cã:& cùm pater uideret filiũ pro
pe furcã,ſtatim confeſſus fuit,ꝙ
ipſe pater delictũ cõmiſerat, &
nõ filius: & ſic pater fuit laqueo
15 ſuſpenſus,& filius liberatus.*Itẽ,
ſeruatur ordo inter mortuos,ex
iuris præſumptiõe: nã ſi in eodẽ
cõflictu,in bello,uel in mari,uel
alia ruina ſimul mortui ſunt pa-
ter & filius,uel mater & filius,ꝓ-
ſumitur de iure prius mortu⁹ pa
ter,uel mortua mater: & deinde
filius,inſpecto ordine naturæ:q
eſt,ut qui primò naſcitur,primò
moriatur.l. ſcripto.ff.unde lib.&
l.nã & ſi parẽtibus.ff.de inoſ.te-
ſta.ita de hoc eſt tex.& ibi Bart.ĩ
l.q duos.§. cùm in bello. & l.cũ
pubere.ff. de reb.du.qđ tamẽ li-
mitatur quãdo fili⁹ eſſet pubes:
ſecus ſi eſſet impubes:quia tunc
pręſumit̃ prius mortuus filius,q̃
pater,uel mater: qa ꝓpter imbe
cillẽ ætatẽ cẽſetur debilior, & ci
tius mori.tex.eſt & ibi gl.in l.in-
ter ſocerũ.in prin.ff.de pac.dot.
& in d.l.qui duos.§.fi.& no.Pau.
de Ca.in cõſ. cj.in prin.in ij.uol.
ubi etiã pulchrè declarat, ꝙ is,q
agit ad ſucceſsionẽ, & fundat ſe
ꝙ filius ſuperuixit patri, habet
neceſſe hoc ꝓbare: aliàs ſuccũ-
16 bit.* Similiter ſeruatur ordo in
cõueniẽdis fideiuſſoribus & ter-
tiis poſſeſſorib⁹:qa pri⁹ dicũt cõ
ueniri & excuti principales de-
bitores.auth.pręſente.C.de fide
iu.& authẽ. hoc,ſi debitor. C.de
pigno.

pigno.& not. Alex.& Doc.in l.ſi.
ff.ſi cer.pe.*Itẽ ſeruat̃ ordo in le
gatis & diſpoſitionib⁹:ut ſi teſta
tor dicat, Vnũ ex equis meis le-
go Titio, & aliũ Meuio : nã Ti-
tius , q̃ eſt primò nominat⁹, de-
bet prius eligere : quia attẽditur
iſte ordo uerborũ:ſecũdũ Bar.&
Alex. in l.q̃ duos,ff.de leg.j.* Itẽ
ſeruatur ordo in cõueniẽdis plu
ribus tutoribus : q̃a prius debet
cõueniri ille tutor, qui tutelã ad
miniſtrauit: & poſteà in ſubſidiũ
is , q̃ nõ adminiſtrauit:ſecũdum
Bart.in l.ſi ut certo.§.ſi duobus.
col.iiij.uerſ.tu dic ꝙ imò eſt bo-
na,&c.ff.com.& Bal.in l.j.in fin.
& ibi cõmuniter doc.C.de trãſa.
9 * Eodẽ modo in ſtipulatione:q̃a
nõ ualet,niſi in ea ſeruetur ordo
interrogationis præcedentis, &
reſpõſionis ſequẽtis.l.v. §.ſtipu-
0 latio.ff.de uer.ob. * Itẽ ſeruatur
ordo ex iuris præſumptione in
ſolutione debitorũ: q̃a in dubio
præſumitur q̃s prius ſoluere de-
bitum propriũ,q̃ fideiuſſoriũ, &
prius debitũ pœnale &uſurariũ,
q̃ non pœnale:& prius debitum
magis antiquũ,quàm minus an-
tiquũ.l. & magis.cum l.ſeq.ff.de
ſol. Similiter in eccleſiis & con-
uentibus religioſorũ datur cer-
tus ordo uiuendi & celebrãdi di
uina , ut notoriè liquet. Omnia
igitur diuina & humana myſte-
ria ordine reguntur ac celebran
21 tur. * Nõ ſecus & iudiciũ ipſum,
quod lapis quidã eſt angularis
totius legalis doctrinæ, ſummo
præ cæteris humanis actibus or
dine regi oportet. Ad cuius ordi
nem cõponendũ, accelerãs cun
ctos huius, maximè Siciliæ Re-
gni tyrũculos, Aduocatos,& Iu-
dices rogo, fraternaq́; dilectio-
ne exhortor, ut quæ in præſenti
opuſculo colligẽda decreui , ſe-
dula lucubratione ꝑſpiciãt, per-
legãt,atq; mẽti(quatenus inge-
nij uires patiuntur) affigant.hîc
nãq; totius iudicij exorditã telã
ſummaq́; uigilantia cõtextã eos
quidem inuẽturos polliceor. Et
prius quid in ſingulis iudiciariis
actibus ex cõmunis iuris diſpoſi
tione ſeruatur. Succeſsiuè q̃dẽ,
ex forma conſtitutionũ Regni,
ac capitulorum, ritũ magnæ Cu
riæ uicarię,& regiarum denique
pragmaticarũ. Et in quibus iura
hæc regni municipalia à iuris cõ
munis regulis diſcrepent, easq́;
corrigant, aut ex parte limitent.
quod hacten⁹ ab alio ad noſtrã
tempeſtatem attentatũ non ex-
titit. Lætetur ergo iuuenũ pro-
feſſorum turba : immortalique
Deo gratiã habeat,qui momen
to quinquẽnales labores modi-
co pretio emere ſibi tribuit fa-
cultatem:errantibusq́; in practi-
cæ tenebris oculis lumẽ & clari-
tatem demittẽs, uiam ſpatioſam
aperuit. Perlege dilectiſsime cœ
tus:frugalesq́; chartas,quas pro
tui utilitate notaui,aſsidua reuo
lutione cõtracta: quas quidem,
ſi omiſſo liuoris aculeo , libenti
ſtudio relegeris , quæ habuiſſe
non pœnitebit, inuenies : meq́;
de te benemeritũ arbitraberis.

TRAC

TRACTATVS DIVISIO.

De iudiciis tractatu
rus, diuidam totũ
hunc Tractatũ in
ſex partes princi-
pales. Prima pars
continebit quot modis ſumitur
iſte terminus , ſeu iſtud nomen,
Iudiciũ,in iure. Secũda pars con
tinebit diffinitionẽ Iudicij:ſcili-
cet,quid ſit iudiciũ. Tertia pars
continebit,unde habuit originẽ
Iudicium. Quarta pars contine-
bit,quotuplex eſt Iudiciũ. Quin
ta pars,Iudicium,lis,inſtantia,&
cauſa quomodo differant. Sexta
& ultima pars , ex quibus parti-
bus cõſtet Iudicium: & quæ ſint
eius membra. In iſtis ſex parti
bus conſiſtet tota continentia
huius tractatus. Quibus expe-
ditis,Deo propitio,erit impoſi-
tus finis huic Speculo aureo.

PRIMA PARS.

ARGVMENTVM.

Iudicium,quot & quibus modis accipiatur.

1 *Iudicium quot modis ſumitur.per totum.*
2 *Teſtis de ipſius iudicio deponens non probat.*
3 *Diuinum iudicium, quod erit in fine ſæculi.*
4 *Iudicium fit actoris , rei, & iudicis expeditione.*
5 *Sententia etiam uenit appellatione iudicij.*

Prima pars conti-
net unã tantũ q̃õ.
1 uidelicet,*iſte ter-
minus , Iudicium,
quot modis ſumi-
tur in iure. Et breuiter dico , ꝙ
iſtud nomen,Iudicium:pluribus
modis in iure ſumitur. Primo
enim modo accipitur pro ipſo
actu trium perſonarum : uideli-
cet,actoris,iudicis,& rei:de quo
principalis eſt materia noſtra:&
ita accipitur. ff. & C.& extra de
iudi.& in ca.forus.de uerborum
ſig.Secundo modo accipitur iu-
dicium, pro ipſo iuris ordine:ut
eſt tex.in c.ſicut ſine iudicio.ij.q.
j.Tertio modo ponitur iudiciũ,
pro diſcretione.l.cùm prætor.§.
non autem.ff.de iud.& in §.prę-
tereà.& ibi not.inſti.qui non eſt
permiſ.fa.teſt. ubi eſt gl. ordi.nã
dicitur pupillus uel furioſus non
habere animi iudicium , id eſt di
ſcretionẽ. Quarto modo poni-
tur iudicium , pro iuriſdictione.
l.ij.§. fina.& ibi not. ff.de iudic.
Quinto modo ponitur iudiciũ,
pro actione:ut dicimus de iudi-
cio familiæ erciſcundæ: ut inſtit.
de offi. iud.§.ſi famil.& l.j.ff. cõ.
di.& l.ſed eius.§.fami.& l.hære-
des.§.itẽ ſi plures. ff.fami.erciſc.
Sexto ponitur iudiciũ,ꝓ cõdem
natione. c.timorẽ.de cõſ.diſt.ij.
& ita accipit Apoſt.ad Cor.j.ca.
xj.Qui mãducat,& bibit ĩdignè,
iudiciũ ſibi mãducat , & bibit.id
eſt,cõdẽnationem.ut no.gl.in c.
in iudiciis.de reg.iur. lib.vj.& eſt
text.in c.& purgabit.l.diſtin.Se-
ptimo

timò ponitur iudicium,pro ulti a uoluntate : ut eſt text. & ibi loſ.in cap.licet.in fin.in uer. iu icare.de ſepul.li.vj.*Octauò po itur iudiciũ , pro opinione ſeu redulitate alicuius : ut dicimus n teſte deponente de iudicio pſius teſtis:quo caſu nõ probat, ecundum Angel.in rep. l. ſcien- dum.col.ij.ff.de uerb.ob.& Ale- xan.in conſil.lxxiiij. colum.iij. in princ.in j.uolum.Nonò ponitur iudicium,pro ſententia.c.perſo- nas.de appellat.Item pro inſtan tia:ut dicit gloſ.in d.§.præterea. inſtitu.quib.nõ eſt permiſ. fa. te. Decimò accipitur iudicium , pro deliberatione & examinatione. cap.ij.in fin.lix.diſtinct. Vndeci- mò ponitur iudicium,pro autho ritate cap.nulla.lxij. diſtin.Duo- decimò ponitur iudicium, pro arbitrio boni uiri , ſecũdum Ab- ba.in cap.cùm autem.de iure pa- tronat. & Bartol. in extrauagan. ad repri.in uerſic.uidebitur. licet Bartol.in l. ſi ſic. in princip.ff. de legat.j.dicat , quòd importat li- beram uoluntatem:per l.Thais. §.Lucius. ff. de fideicommiſſ. li- ber. * Decimotertiò ponitur iu- dicium, pro diuino iudicio uni- uerſali, quod erit in fine ſeculi: ut tota die cantat Eccleſia:& erit prope montem Olıueti in ualle Ioſaphat, unde Chriſtus aſcen- dit ad cœlos:inde etiam deſcen- det iudicaturus uiuos & mor- tuos:ut declarat B.Tho.iiii. ſen- tent.diſtin.xlviij.quæſt.i.arti.iiij.

4 ¶*In toto autem præſenti Spe- culo accipiam iudicium ſecun- dum primum modũ : ſcilicet pro tota illa expeditione,quę fit cum illis tribus perſonis : ſcilicet cum iudice, actore,& reo,à prima ci- tatione uſque ad ſententiam in-
5 cluſiuè: * quia etiam ſentẽtia in- cluditur in hoc iudicio , eo mo- do accepto:ut not.Bal. per illum text.in l.j.in iij. not. C. ſi ad. rem iudi.& Abb.in c.j.de plus pet. & gloſ. in c.ſtatutum. §. inſuper.in uerſic.iudicium.&ibi Gemin.de reſcri.lib.vj.Pro hoc eſt text.in c. in cauſis.in uer.iudicio. de re iu- di. & in c.ad aures, & c. pſonas. de app. Rob. Venuſ. I. V. Doct.

SECVNDA PARS.

Iudicij diffinitio : ídque uariè. Tum eius exercendi ratio.

1 *Iudicium,quid ſit:& quot modis diffiniatur.& nu.9.& 11.*
2 *Iudicium ſine actore quandoque eſſe ſolet:& ſine accuſatore: & quandoque ſine reo.*
3 *Iudice procedente per inquiſitionem, fama loco accuſationis ſuccedit.*
4 *Legatum factũ perſonæ incertæ, quæ ex aliquo futuro euentu uenit certificanda,ualet.*
5 *Donatio in qua incerta eſt perſona donatarij,ſed euentu futuro uenit certificanda,tenet.*
6 *Diffinitio genus & differentias habere debet:aliàs non ualet.*
7 *Teſtis rationem & cauſam ſcientiæ diuerſam à dicto ſuo aſſignare debet:aliàs non probat.*

Verbum

8 *Verbum , contendere in iudicio, ad partes ſolùm refertur.*
9 *Iudicium,eſt inueſtigatio,quam facit iudex ſecundum iuris ordinẽ, per uarios modos ad ueritatem eliciendam,& elicitam cuſtodiendam.*
10 *Iudicium,eſt cauſa in iure reddendo neceſſariò poſita, cum perſonarum interpoſitione.*
11 *Iudiciũ,eſt diſcuſſio cauſæ, quæ iuridicè coram iudice ſit.*
12 *Iudicium iuſtitiæ, eſt miniſtratio, quæ fit à iudice in cauſa coram eo propoſita.& numero 13.& 14.*
13 *Iuſtitiam dicitur priuatus proximo facere,ſibi ius ſuum reddendo.*
14 *Iuſtitia poteſt miniſtrari per iudicẽ, quãdoque abſque propoſitione cauſæ*
15 *Iudicium conſtat ex conſideratione ſeptem cauſarum.*
16 *Cauſa materialis,quæ dicatur.*
17 *Cauſa unde dicitur.*
18 *Statutum uel diſpoſitum in materia, non cenſetur diſpoſitum in materiato. & non uenit appellatione alterius:nec econtra.*
19 *Materiato obligato, nõ cenſetur obligata materia.*
20 *Probibitus uendere frumentum extra territorium , non poterit uendere farinam.*
21 *Cauſa quæ efficiens dicatur.*
22 *Cauſa quæ dicatur formalis.& numero 25.& 26.*
23 *Scriptura, eſt actus forma : quando ex legis diſpoſitione actus in ſcriptis debet celebrari.*
24 *Ordo reſcripti,dicitur forma.*
26 *Figura iudicij,quæ ſit.*
27 *Cauſa ſubſtantialis,quæ ſit.*
28 *Publicatio & concluſio , an ſit de ſubſtantia proceſſus ſeu iudicij.*
29 *Naturalis quæ ſit cauſa, & an illi renuntiari poſſit.num.42.*
30 *Cauſa accidentalis,quæ ſit.*
31 *Cauſa finalis,quæ dicatur.*
32 *Sententia,eſt cauſa finalis iudicij.*
33 *Controuerſiæ per ſententiam imponitur finis,ad quem iura feſtinant.*
34 *Ex proceſſu,in quo non eſt lata ſententia , non poteſt deueniri ad effectum executionis.*
35 *Cauſa finalis uniuſcuiuſque actus, eſt principale hominis intẽtũ, actum illum facientis.*
36 *Cauſa , quæ ſit finalis in contractibus:& quæ in legatis.*
37 *Iuſtitia,eſt finalis iudicij cauſa.*
38 *Iudiciorum formalibus uel ſubſtantialibus an poſſint partes renuntiare.& num.39.cum pluribus ſeq.*
39 *Cauſæ formali iudiciali, partes renuntiare poſſunt.*
40 *Sententia ſine ordine iudiciario de uoluntate partium ferri poteſt:& ualebit in uim arbitramenti.*
41 *Partes an facere poſſint quòd iudex ſine ſcriptis pronuntiet.*
42 *Formalibus neque ſubſtantialibus non poſſunt partes in contractibus, & ultimis uoluntatibus renuntiare, ut actus ualeat.*
43 *Iudicio pendente coram uno iudice, poteſt pars aduerſariũ trahere corã alio iudice : & ualet iudicium exceptione litis pendentiæ non oppoſita.*
44 *Pactum,quòd uenditor non teneatur de euictione,ualet:& tenetur ad pretij reſtitutionem.*
45 *Renũtiari poteſt accidentalibus contractuum:& ualet pactũ ſuper eis.*
46 *Finali cauſæ iudicij renũtiari poteſt.*

SECVNDA*pars
principalis conti-
net unicã q.uideli-
cet, diffinitionem
iudicij. Vnde quæ-
ro quid ſit iudiciũ. Reſpondeo,
quòd uariis modis diffinitur. Et
primo modo diffinitur ſic: uide-
licet, iudiciũ eſt actus legitimus
trium perſonarũ in iudicio con-
tendẽtiũ: uidelicet iudicis, acto-
ris, & rei. hanc diffinitionẽ ponit
Bald. in rub. ff. de iudic. & Abb. in
rub. extrà de iudic. col. ij. & Alex.
2 in rubr. C. de iud.* Iſtam diffini-
tionẽ impugnat Card. in rub. ex-
trà. eod. & quamplures alij doct.
ibi: ex eo, quia nõ eſt generalis,
& nõ conuertitur. nam quãdoq;
ſolet eſſe iudiciũ ſine actore: ut
quãdo iudex inquirit ex officio.
c. qualiter & quãdo. el ij. de acc.
quandoque ſolet eſſe ſine reo:
ut quando iudex inquirit gene-
raliter ſuper notorio crimine,
ad inueniendum malefactorem,
nõ contra certam perſonam: ut
declarat innocen. in c. bonæ. de
elect. & habetur in cõſti. Regni,
ſi damna clandeſtina. tamẽ Abb.
in d. rubric. nititur ſaluare hanc
diffinitionẽ propter duas ratio-
nes. Primò, quia debet accipi iu-
dicium à communiter acciden-
tibus: nam ſecundum cõmunem
curſum cauſarũ, utplurimũ ſolẽt
eſſe tres perſonæ in iudicio. fa-
cit text. in l. nam ad ea. ff. de legi.
3 *Secundò, quia quãdo procedi-
tur per inquiſitionẽ, ſaltẽ fama
ſuccedit loco accuſatoris: ut d. c.
qualiter & quando. & ſic ex iuris
fictione extat accuſator. Verùm
iſta ſaluatio Abb. nõ ex toto eua
cuat rationes cõtrarias: quia nõ
euacuat illam, quãdo proceditur
ſine reo, ſuper notorio crimine:
quæ appellatur inquiſitio gene-
4 ralis.* Puto tamẽ ſaluando Abb.
ab iſta impugnatione, dici poſ-
ſe, & præſuppono ſubtiliter, ꝙ
ubicunq; aliquis actus legitim⁹
requirit ad ſui efficaciam inter-
uentũ aliquarum perſonarũ, po
teſt dari ille actus ualidus & effi
cax: quamuis nõ omnes illæ per
ſonæ interueniant certæ: ſed ali-
qua ſit incerta, inſpecto pręſenti
ſtatu, tamen ex certa deſtinatio-
ne per rerum naturã: puta, quia
uenit certificãda ex aliquo futu-
ro euẽtu. iſte eſt tex. in l. quidam
relegatus. & ibi Bartol. ff. de reb.
du. ubi ualet legatũ factũ perſo-
næ incertæ, quæ ex aliquo futu-
ro euentu uenit certificanda: &
tamen non eſt dubiũ. ꝙ in lega-
to requirũtur duæ perſonæ quo
ad eius efficaciã, ſcilicet perſona
legantis, & perſona legatarij: ut
5 patet ad ſenſum.* Similiter in
contractibus: nã contractus nõ
poteſt per rerũ naturã celebrari,
niſi interueniat conſenſus duo-
rum: uel niſi duę perſonæ inter-
ueniãt: ut patet ad ſenſum: & ta-
men poteſt dari aliqua donatio,
in qua perſona donatarij ſit in-
certa, & ueniat certificãda ex ali
quo futuro euẽtu. Exẽplũ in miſ
ſilibus: quę proiiciũtur in popu-
lum: ut in §. pe. inſtitu. de re. di. &

tamen non per hoc deſinit, quin
illud appelletur legatum, & illa
donatio. ita in propoſito, quãdo
iudex facit generalẽ inquiſitio-
nem ſuper delicto notorio, dico
ꝙ reus licet de præſenti ſit in-
certus: tamen eſt certus per rerũ
naturã, ſaltẽ deſtinatione: uenit
enim ex futuro euẽtu certifican
dus: nam per inquiſitionẽ iudex
perquirit indicia: & ſi cõtra ali-
quẽ inuenerit indicia, deſcendit
poſtea ad ſpecialem inquiſitio-
nem contra eum: & ſic non per
hoc deſinit eſſe iudicium: quia
imo eſt reus ſaltẽ deſtinatiõe: &
ex futuro euẽtu certificãdus: &
per hæc poſſet in totum appro-
6 bari ſaluatio Abb.* Sed licet iſta
diffinitio ita ſaluata, uideatur
prima facie procedere: tamẽ pu-
to ex noua conſideratione eam
non eſſe bonam: & conſidero id
quod eſt uulgatum in diffinitio-
nibus: nã omnis diffinitio debet
habere gen⁹ & differẽtias: aliàs
non ualet: ſed hic, ſi rectè conſi-
deretur, ipſummet diffinitũ po-
nitur loco differentiæ: ergo non
ualet, ratione perplexitatis. l. ſi
Titius. ff. de cond. inſtit. Hoc pa-
tet: nam dicitur in diffinitione,
quòd iudiciũ, eſt actus triũ per-
ſonarum in iudicio contenden-
tiũ: & ſic iudicium eſt diffinitum:
ipſummet ponitur in differẽtiis,
ibi, In iudicio, &c. per quod nul-
la reſultat declaratio quidditatis
iudicij: ſicut ſi quis uellet diffini-
re hominẽ, & diceret: homo, eſt
animal in homine cõſiſtẽns: nam
per talem diffinitionẽ nulla ha-
betur declaratio hominis, cùm
differentiæ ſe referant ad ipſum
diffinitũ: ſic in propoſito, ſi quę-
ro ſcire quid ſit iudiciũ: malè mi
hi declaras, ſi dicis, ꝙ eſt actus,
qui in iudicio ſit: quia nihil plus
ſcio nunc per talem declaratio-
nem, quàm antea ſciebã ſine ea.
7 ¶*Quod facit ad id, quod dici-
mus de teſte, qui debet aſsigna
re rationẽ & cauſam ſcientiæ di-
uerſam à dicto ſuo: aliàs ſi eſt ea
dem ratio cum dicto, teſtis non
probat: ut ſi dicat, ſcio Titiũ oc-
cidiſſe hominẽ: & interrogatus
de cauſa ſciẽtiæ dicat, quia ſcio:
iſte teſtis nõ probat: ſecũdũ Bar.
in l. fina. ff. de offi. procu. Cæſa. &
Soci. conſi. xcviij. colum. fi. in iiij.
uol. unde per iſtã diffinitionem
nõ declaratur quidditas diffini-
ti, prout eſſe deberet: ut nota.
Franc. de Are. in l. ij. in prin. in ij.
no. ff. de uul. & pup. ergo non eſt
8 bona. ¶* Secundò, contra hanc
diffinitionẽ cõſidero illud uer-
bum, Cõtẽdentiũ. nam refertur
pariformiter ad omnes tres per-
ſonas: iuxta l. nam hoc iure. & l.
Lucius. ff. de uulg. & pup. & tamẽ
inquantũ reſpicit perſonam iu-
dicis, uidetur ineptè poni: quia
iſtud uerbũ, contendere in iudi-
cio: refertur ſolùm ad partes: ut
in auth. offeratur. C. de lit. cõteſt.
partes enim dicũtur adinuicem
cõtẽdere: & iudex eſt medius in-
ter eas. l. j. C. de nup. & not. Bart.
in l. legatũ ciuitati. circa fin. ff. de
uſuf. leg. & eſt tex. in c. cũ æterni.

de re iud.lib.vj. & per hæc puto,
ꝙ in puncto iuris hæc diffinitio
non eſt bona. ¶*Secũdo modo
principaliter diffinitur iudiciũ,
ſecundũ Card.& Imo.in d.rubr.
extrà de iud.uidelicet,iudicium,
eſt inueſtigatio , quã facit iudex
ſecundũ iuris ordinẽ,per uarios
modos ad ueritatẽ eliciendã, &
elicitã cuſtodiẽdã. Et hanc diffi-
nitionem approbat Abb . & ibi.
Alex.in rubr.C.de iud. Iſta diffi-
nitio poſſet morderi: quia uide-
9 tur reſtringere iudicium ſolùm,
quãdo iudex procedit ſecũdum
iuris ordinem : ergo ſi ex forma
ſtatuti uel reſcripti Principis iu-
dex nollet procedere , iuris or-
dine nõ ſeruato,prout eſt, quan
do procedit ſine figura iudicij,
& ſola facti ueritate inſpecta,
prout in regno proceditur in
cauſis ciuilibꝰ:ſequeretur, quòd
ibi nõ eſſet iudiciũ:quod tamen
eſt falſum: cùm ibi etiã interue-
niat perſona iudicis, actoris , &
rei:ut in c.forus. de uerb ſignifi.
10 ¶*Tertio modo diffinitur iudi-
ciũ ſecundum Gaſp.de Cal.in d.
rub.extrà de iud.uidelicet, Iudi-
ciũ, eſt cauſa in iure reddẽdo ne
ceſſariò poſita cũ interpoſitiõe
perſonarũ. & iſta fuit diffinitio
Azo.in ſumma.e.ti.hanc diffini-
tionẽ puto indubitanter nõ pro
cedere,nec eſſe bonam:nam o-
mnis bona diffinitio debet ha-
bere aliquid loco generis: ut ha
betur in l.j.§.dolum.ff.de dolo.
Sed in hac diffinitione loco ge-
neris ponitur ille terminus,cau-
ſa.& rectè cõſiderãdo hunc ter-
minũ,cauſa: eſt terminus magis
ſpecialis,quàm ſit iudiciũ:quod
probo ad ſenſum.nam cauſa,eſt
ipſa materia , quæ in iudicio de-
ducitur & agitatur : ut declarant
Alex . & alij Mod.in l.poſtquam
liti. C. de pact. in l.cauſas. C.de
trãſact.& eſt tex.in d.c. forus.de
uerb.ſig.ubi iſta duo, ſcilicet, iu-
diciũ,& cauſa,ponũtur ut diuer-
ſa.& dicã plenius in v.parte prin
cip.ſi ergo cauſa eſt ipſa materia
quæ deducitur in iudiciũ, ſequi-
tur ꝙ iudiciũ eſt cõtinens: cauſa
uerò contentũ:unde differũt,ut
cõtinens & contentũ: ſed nega-
ri nõ poteſt , quin generalius ſit
cõtinẽs,quàm cõtẽtũ: præterea
ꝙ iudiciũ ſit generalius,perpen-
ditur clarè ex dictis Alex . in d.l.
poſtquã liti.& ibi etiã Iaſ.ubi fa-
cit differentiã inter iudiciũ,cau-
ſam,litẽ,& inſtantiam.& dicit,ꝙ
iudiciũ dicitur à citatione,uſque
ad finẽ ſẽtẽtiæ:& ſic cõtinet ſub
ſe litẽ,& cauſam, & ĩſtãtiã. ergo
eſt nomẽ generalius: unde malè
diffinitur per nomẽ ſpeciei; quia
uidetur diffiniri per ſuũ indiui-
duũ,qudd fieri nõ poteſt:ſicut ſi
uellemus diffinire quid eſt ho-
mo,& diceremus, homo,eſt Pe-
trus,rationalis, mortalis.iſta eſt
mala diffinitio: quia loco gene-
ris haberet ſuũ indiuiduum, ſcili
cet Petrũ:& ſic nõ eſſet bene de
monſtrata quidditas ipſius diffi-
niti:& ſequeretur unũ inconue-
niens, ꝙ quot ſunt cauſæ,tot eſ-
ſent iudicia ſeparata in genere:
quod

quod non eſt uerum: quia quan
do diffinimus iudiciũ,accipimus
ipſum tanquã unũ tãtùm in ab-
ſtracto cõſideratum:& nõ prout
eſt hoc iudiciũ , & illud & illud,
&c.ſicut dicimus de officio iudi-
cis:ut declarat Bar.in l.j.col.ij. &
iij.ff.de iur.omn.iud.pro hoc eſt
tex.in l.proponebatur.ff.de iud.
& hoc eſt de mẽte Ariſt.in prędi
11 camẽtis. ¶*Quarto modo diffi-
nitur iudiciũ ſecũdũ Ab.in d.ru.
extrà de iud.uidelicet,Iudicium,
eſt diſcuſsio cauſæ,quæ corã iu-
dice iuridicè fit. Hanc diffinitio-
nem approbat ipſe,per tex.in d.
c.forus.de uerb.ſignifi. & poteſt
eſſe bona hęc diffinitio:quia be-
ne probatur , per d.cap.forus.&
differt à præcedẽti, quia illa po-
nit ipſam cauſam , ut genus : &
ideo non procedit:ut ſuprà dixi
impugnãdo ipſã:iſta uerò ponit
ipſam diſcuſsionẽ cauſæ , ut ge-
nꝰ,quod ſtare poteſt: quia aliud
eſt dicere cauſam,quod eſt quid
de per ſe: & aliud diſcuſsionem
cauſæ, quæ diſcuſsio refertur ad
perſonas interuenientes in iudi
cio,quia cauſa ipſa de per ſe nõ
12 diſcutitur . ¶ *Putarẽ tamẽ ultra
prædictas diffinitiões doctorũ,
poſſe & quinto modo diffiniri
iudiciũ: uidelicet,Iudiciũ, eſt iu-
ſtitię miniſtratio,quę fit à iudice
in cauſa propoſita corã eo.Hæc
diffinitio eſt bona & generalis:
& cõuertitur cum ſuo diffinito:
& cõſtat ex generę & differẽtiis.
nam inquãtũ dicitur, eſt iuſtitiæ
miniſtratio:iſtud eſt genus: quia
comprehẽdit ſub ſe plures ſpe-
cies.nam poteſt miniſtrari iuſti-
tia in iudicio, & extra iudiciũ:ut
habetur plenè ĩ deci.xxiiij. cõſil.
Neap.& ad hoc ſunt prodita illa
tria capitula Regni , uidelicet
unum,quod incipit:ad regale fa
ſtigiũ.aliud quod incipit, omnis
prædatio.& aliud, quod incipit,
finis ꝑcepti,charitas, &c.in qui-
bus locis ponuntur exempla de
iuſtitia miniſtrãda extraiudicia-
liter.poteſt etiã poni exemplũ ĩ
cauſis breuioribus : & in illis,in
quibus proceditur leuato uelo:
iuxta auth. niſi breuiores . & ibi
Bart.& doct.C.de ſent.ex breui.
recit.& l.de ſubmerſis . & ibi gl.
& doct.C.de naufrag.li.xj.Item,
quòd iudiciũ ſit ipſa miniſtratio
iuſtitiæ,colligitur ex text. in d.c.
forus.inquantũ dicit , quòd ipſa
materia,quæ proponitur in iudi
cio,dicitur cauſa : ſed dum diffi-
nitur dicitur iudicium: dum fini-
tur,ſcilicet per ſententiã, dicitur
iuſtitia : ſic ergo finis dicitur iu-
ſtitia: ipſum diſcutere,dicitur iu-
diciũ: unde qui iudiciũ exercet,
dicitur miniſtrare iuſtitiam:quia
quicquid facit , eſt ut ueniat ad
finẽ:ſic ad ipſã iuſtitiã, id eſt, ad
ſentẽtiã:qua ſentẽtia lata dicitur
iuſtitia miniſtrata : ſed dum eſt
in fine,dicitur iuſtitia miniſtrari.
hoc probatur in l.ij.§.poſt origi
nẽ.ff.de orig.iur. ubi poſt origi-
nẽ iuris fuerũt inuenti iudices &
magiſtratus,qui iura redderẽt:&
ſic qui iuſtitiã miniſtrarẽt: quod
ius proculdubio reddũt, dum iu

dicium exercent. Quod patet ex ipſa denominatione uocabuli. nam dicitur iudex, quaſi ius dicẽs. ut in d.c.forus.& no.Bart.in l.j.col.ij. in prin. ff.de iur.om.iu. inde uenit iudiciũ à iudice: quia dicitut iudiciũ, quaſi iuriſdictio: ſicut iudex dicitur, quaſi ius dicẽs, ita hæc omnia dicũtur in d. c.forus. unde ſicut iudex dicitur ius dicere:& ſic iuſtitiã miniſtrare: ut habetur in l.pe.ff.de iuſt.& iu. ita & iudicium quod deſcẽdit à iudice, dicitur ipſa iuſtitiæ miniſtratio : & ſic ipſa dictio iuris.
1 ¶*Sequitur in diffinitione, Quę fit à iudice,&c. hoc uerbum pono ad differentiam priuati: qui ſine iudicio poteſt facere iuſtitiã proximo reddendo ſibi ius ſuũ: quia tunc dicitur ſeruare iuris præcepta.l.iuſtitia.§.j.ff. de iuſt. & iu. Item ponitur, quia non poteſt dari iudiciũ ſine iudice, cùm ab eo denominetur, tanquam à
4 digniori: ut d.c.forus. ¶*Sequitur in diffinitione: in cauſa propoſita corã eo,&c. iſta uerba pono ad differentiã iuſtitiæ miniſtratæ per iudicem ſine propoſitione alicuius cauſę. exẽplũ, quãdo iudex emittit bãna, quòd nullus portet arma, uel ambulet de nocte, uel blaphemet Deũ, uel ſimile: iam dicitur iuſtitiam miniſtrare. & tamen non dicitur iudicium: quia nulla cauſa eſt propoſita corã eo: nec adeſt ibi aliqua forma iudicij. Item pro hoc, quod dico, in cauſa propoſita corã eo: apparet, quòd iudicium nõ poteſt dari, ubi nõ eſt aliqua cauſa ciuilis, uel criminalis: quia iſtud nomẽ, cauſa, eſt generale, comprehendens ciuilẽ & criminalem: ut dicetur infrà in v. parte hui⁹ trac.& eſt tex.& ibi Alex. & doct.in l.cauſas. C.de tranſac. reprobata glo.ibi.& ĩ c.j. de iur. calum.& Card.in cle.j.in xviij.q. de offi. uic. Cauſa enim dicitur materia ipſius iudicii, ſuper qua iudicium radicatur: ut d.c. forus. unde dicitur cauſa materialis ipſius iudicij: quia ſine ea non poſſet iudicium in eſſe produci.
15 ¶* Hinc ſumpta occaſione opportunum eſt hic diſcutere: quot cauſæ conſiderantur in iudicio. ſuper qua q. dico, quòd ſeptem cauſæ cõſiderantur in iudicio: uidelicet, cauſa materialis, cauſa efficiẽs, cauſa, formalis, cauſa ſubſtantialis: cauſa naturalis, cauſa
16 accidẽtalis,& cauſa finalis. ¶*Prima cauſa dicitur materialis:& dicitur cauſa materialis genericè illa, ex qua immediatè aliquid fit:& illud quod fit ex ea, appellatur materiatũ: ut eſt tex.& gloſſ. & Ba.in l.ſi cõuenerit. §. ſi quis. ff.de pi. act. exemplũ ponitur in §.cùm ex aliena. inſt. de re. di. ut quando ex argẽto fit cratera, argentũ appellatur cauſa materialis: cratera uero materiatũ.& declarat Bart.in l.dictã. col.ij.C.de cõd.ob cau.& Abb. in ꝓœ.decr. col.pe. ubi dicũt, quòd cauſæ cardinales dicuntur eſſe quatuor. ſ. materialis, efficiens, formalis, & finalis:& ibi declaratur, quæ ſint

17 iſtæ quatuor cauſæ. *Et dicitur cauſa, à chaos, quod fuit principiũ omniũ, ut declarat Car. in cl. dudũ. §. ab olim. col.ij. de ſepul. cauſa autẽ, quæ in iudicio deducitur, dicitur à caſu: quia caſualiter euenit: ut d.c.forus. de uerb. ſig. in propoſito autẽ quo ad iudiciũ, cauſa materialis ipſius iudicij, dicitur ipſa cauſa, quæ in eo deducitur: ſiue ſit ciuilis, ſiue criminalis: ut d. cap. forus. quia ex ipſa cauſa immediatè fit iudiciũ: & ipſum poteſt appellari mate-
18 riatũ. ¶*An autẽ id quod eſt ſtatutũ uel diſpoſitũ in materia, cẽſeatur etiã diſpoſitũ in materiato:& an unũ ueniat appellatione alterius,& ecõtrà. dic regulariter, quòd non. tex. eſt in l.ligni. §.ſi lignũ.& ibi glo. & l. Seruus. ff.de leg.iij. & l. librorũ. §. chartis:& ibi Bar.& l.ſi cui.e.ti. & d.l. ſi cõuenerit. §.ſi quis.ff.de pi.ac.
19 ¶* Ex quo infertur, quòd ſi debitor pignorat ſyluam cæduam, non cenſetur pignorata nauis, quæ fit ex lignis illius ſyluæ: quia obligata materia, non cenſetur obligatũ materiatũ. text. eſt formalis in d.l.ſi cõuenerit. §. ſi qs. & ibi per doc. ubi Bal. mouet pulchrum & quotidianũ dubiũ, ſ. an creditor poſsit prohibere debitorẽ, ne incidat ligna in ſylua pignorata. & diſtinguit, aut ſylua eſt cædua,& nõ poteſt prohibere: aut nõ eſt cædua,& tũc ſecus:
20 ut ibi per eũ. ¶*Fallit tamen id, quod ſuprà dixi, quãdo eadẽ eſt ratio in materiato, quę eſt in materia: ut ſi ſtatutũ prohibet uendi frumentũ extra territoriũ, cenſetur prohibere etiã farinã: ut not. Fel.in c.ad liberãdũ.col.ij.de Iu-
21 dæ. ¶*Secunda cauſa, quæ conſideratur in iudiciis, eſt cauſa efficiẽs. dicitur autẽ cauſa efficiẽs illa, quæ facit actũ, uel opus mediante materia: ut dicit Bal.in d. l.dictã.col.ij. uer. modo dubitatur,&c. C.de cõd.ob cau.& Abb. in procœ.decre.col.fi. ubi plus dicit, ꝙ cauſa efficiens, poteſt eſſe proxima & remota, poteſt exemplificari in ædificatione. nã ipſe faber murarius, dicĩt cauſa proxima, quæ immediatè facit murum: dominus uerò, qui facit ædificari, dicitur cauſa remota. cauſa ergo efficiens in iudiciis, eſt iudex, actor,& reus: quia iſtę perſonæ faciũt iudiciũ, ut in d.c.forus. & no. Abb.in rub. de iudi. & iſta dicitur cauſa proxima: ex quo ab iſtis perſonis immediatè ꝓcẽdit iudiciũ. poſſet etiã cõſiderari cauſa remota in iudiciis: ut quando aliquis litigat per procuratorẽ. nã procurator, eſt cauſa ꝓxima: dominus uerò, eſt cauſa remota: uel potius procurator poſſet dici cauſa efficiẽs inſtrumẽtalis: ꝑ ea quæ declarat Abb.in d.procœ.
22 decr.col. fi. ¶*Tertia cauſa quæ cõſideratur in iudiciis, eſt cauſa formalis. dicitur autẽ cauſa formalis illa, quæ cõſiſtit in ordine uel modo à lege tradito ad faciẽdum aliquem actum, puta, quando aliquis actus debet fieri cum aliqua ſolennitate iuris: illa ſo-

lennitas dicitur in forma ipſius
actus : exemplum poteſt poni in
teſtamento, in quo requiruntur
ſeptem teſtes pro forma:adeò ꝙ
ſi unus deficit, teſtamentum nõ
ualet l. ſi unus. & ibi cõmuniter
doct.C.de teſt.Item in ſtipulatio
ne,in qua eſt forma,ut præcedat
interrogatio,& ſequatur reſpon
ſio.l.v.§.ſtipulatio.ff. de uer.obl.
Itẽ in tranſactione ſuper alimen
tis, in qua pro forma requiritur
decretum prætoris,cũ cauſæ co-
gnitione: qua omiſſa uitiatur
trãſactio.l. cum hi.§.ſi prætor.ff.
de tranſactio.idem in alienatio-
ne rerũ minoris uel eccleſiæ : ut
in toto tit.ff.de reb.eorum.& C.
de præd.min.& in authenti. hoc
ius porrectũ.C.de ſacroſan.eccl.
3 *Itẽ,ubi lex uult, ꝙ aliquis actus
celebretur in ſcriptis: illa ſcriptu
ra dicitur forma illius actus:ſecũ
dum Bal.in l.fi.col.ij.C. de ſuis &
legit.facit l.contractus.& ibi Bal.
4 C.de fide inſtrumen.* Item, ubi
Princeps dat certum ordinem in
reſcripto , ille ordo dicitur for-
ma, qua omiſſa uitiatur actus.c.
cùm dilecta.& ibi plenè per Feli.
de reſcri. poſſunt etiã mille alia
exempla inueſtigari ex uariis ll.
in corpore iuris : in quibus ali-
25 quid requiritur pro forma.* Illa
dicitur cauſa formalis, quæ dat
eſſe rei : & omiſſa uitiat actum.
l.Iulianus.§.ſed ſi quis.ff. ad ex-
hib.& c.ſuper quęſtionum.§.ue-
rum. & ibi per Fel. & c. pruden-
tiam.in fi.de offi. delega. & c.ſi-
cut.de elect.lib.vj.& Card.in cle.
j.§.j.in x.q.de reb.eccl. non alie.
26 ¶* In propoſito autem dicitur
cauſa formalis iudicij , ipſe ordo
& ſolennitas iudicij : uidelicet
quòd præcedat libellus,& ſequa
tur litis cõteſtatio, & poſtea fiãt
probationes, & demum feratur
ſententia:aliàs ſententia non ua
let , ſi iſte ordo & forma omit-
tatur, uel peruertatur. l. prolatã.
& ibi Bar.C.de ſent.Itẽ, quòd iu
dex ſedeat pro tribunali , eſt de
forma & ſolennitate iudicij.c. fi.
de re.iur.lib.vj.& no.Bar.in l.j.&
fi.C.de ſent.ex bre.rec.& Spe.in
tit.de dila.§ fi.uerſ.ſed cùm à ꝓ-
cedente. Alio uocabulo iſta for-
ma appellatur figura iudicij : ut
dicit Bal.in l. ne quicquam. §. de
plano.col.ij.uer. quid ſi cõmitti-
tur,&c. ff. de offi.procon. & de-
clarat Oldr.in cõſi. cxv. & ita in-
telligitur gl. in l. iubemus. C. de
lib.cauſa.quæ dicit tunc,dici cõ-
feſsionem iudicialẽ , & præiudi-
care,quando fit in figura iudicij.
& ibi hoc etiã dicit Bal. idem te-
net Fel.in c.quoniam cõtra. col.
xxv.de proba.& glo.& Bart. in l.
cùm ſcimus.in fi.C.de agr.& cẽſ.
lib.xj. & ita uerificatur illa clau-
ſula,ſine figura iudicij , quando
Princeps ita cauſam committit.
quia cenſetur ſublatus omnis or
do formalis iuris poſitiui , quo
ad ſolẽnitatem , nõ quo ad ſub-
ſtantiam probationum : ut not.
Barto. in extrauagan. ad repri-
men. in uerſicu. & figura iudi-
cij.& Lanfran.in clementi. ſæpe.
in uerſicu. & figura , & ibi etiam
Cardina.

Cardina.& doct.de uerbo.ſigni-
ficatio. & Petr. Philippus Corn.
in conſi.liiij. col.ij. in litera S, in
ij. uolumine. & Socin. in conſil.
27 xcvj. col.ij. in j. uolu. ¶*Quarta
cauſa, quæ conſideratur in iudi-
ciis,dicitur cauſa ſubſtantialis: &
dicitur illa,ſuper qua cõſiſtit to-
ta uirtꝰ,nomẽ, & effectus ipſius
actus.exẽplum in contractu em
ptionis & uẽditionis. ſubſtantia
ipſius cõtractus,eſt res & pretiũ:
nam ſine iſtis nõ poteſt celebra-
ri talis cõtractus, & nullus eſt.l.
fi.C.de cõtrah.emp.& l.ij.ff.e.tit.
& inſti.e.§.pretiũ. ſic etiam in iu
diciis ſubſtãtialia iudiciorũ,dicũ
tur ipſi actus ſubſtantiales iudi-
cij:prout eſt libellus,litis conte-
ſtatio,iuramentũ calumnię,pro-
batio,& alij ſimiles:ut d.l.prola-
tam.& ibi Bart. & doctor.C. de
ſent.& habetur in clemen.diſpẽ-
dioſam.de iudi. declarat Abb. in
c.cum I,& A.col.iiij. de re iudic.
28 *ubi etiã tãgit, an publicatio &
concluſio ſit de ſubſtãtia proceſ-
ſus ſeu iudicij. de quo plenè di-
cam infrà in vj. parte , congruè
in ſuo loco opportuno . Et non
putet aliquis eſſe unum & idem
exemplum id, quod poſui in for
malibus iudicij, cũ hoc,quod po
no in ſubſtãtialibus:quia imo eſt
diuerſum.nã in formalibus con-
ſidero ſolum ordinem ſolenni-
tatis:ut d.cle.diſpendioſam.& d.
l.prolatã.in ſubſtantialibus uerò
cõſidero propriè ipſos actus in-
teruenientes , quos ſuprà dixi.
29 ¶* Quinta cauſa, quæ conſide-
ratur in iudiciis , eſt cauſa natu-
ralis:dicuntur enim naturalia ali
cuius actus ea,quę ueniunt taci-
tè ex natura ipſius actus, abſque
eo, quòd dicatur : ſicut dicimus
in mutuo:in quo tacitè uenit ex
natura ipſius ut reddatur æquè
bonum.l.cùm quid.ff.ſi cer. pet.
Item in cõtractu uenditionis, in
quo tacitè uenit ex natura ipſius
ut uẽditor teneatur de euictio-
ne.l.nõ dubitatur.C.de euictio-
nibus . & l. in uendendo. ff. de
contrahenda empt.Item ut uen-
ditor non teneatur ad dandum,
ſed tantùm ad tradendum.l. ex
empto.ff.de actio.emp.l.ſi ita. §.
j. ff. de contrahen. emptio. & l.
clauibus.eod.tit.Item in contra-
ctu depoſiti uenit dolus & lata
culpa tantùm ex natura ipſius:
in locato uerò uenit etiam le-
uis:in commodato etiam leuiſ-
ſima.l.ſi ut certo.§. nunc uiden-
dum.ff.commodat. iſta dicuntur
naturalia actuũ:de quibus etiam
habetur in l. pacta conuenta . &
ibi glo.ff.de contrahen. emptio.
ſic etiam in iudiciis conſideran-
tur naturalia iudiciorum: & ſunt
illa quæ ueniunt ex natura iu-
dicij tacitè ex iuris diſpoſitione:
& de his poteſt poni exẽplũ per
quamplures iuris regulas lo-
quentes de natura ipſius iudicij.
primum exemplum, eſt de l. ubi
cœptum. ff. de iudic. hoc enim
eſt de natura iudicij , ut ubi cœ-
ptum ſit, ibi debeat finem acci-
pere. ſecundum exẽplum, eſt de
l.in hoc iudicio.ff.fa.erciſ. ubi de

natura iudicij eſt, ut ſit indiui-
duũ. ꝓbatur etiã in l. nulli. C. de
iu.& in c.j.de ſe.poſ.& fru.& Spe
cu.in ti.de arbi.§.ſequit̃.col.xiiij.
uer.quia omne iudiciũ,&c. Ter-
tiũ exẽplũ eſt de l. fi.C. de fru. &
li.expẽ.& l.nõ debet actori.ff.de
reg.iu.ubi traditur regula, quòd
de natura iudicij eſt,ut in eo ſer-
uetur æqualitas inter actorem &
reum, & nõ claudicet. Quartum
exẽplũ,eſt de l. properandum.in
princ.C.de iu. ubi de natura iudi
cij eſt,quòd inſtãtia eius finiatur
triennio uel biennio, ſecundum
quod eſt iudicium ciuile uel cri-
minale:ut ibi habetur. Quintum
exemplũ,eſt de l. ſolemus. & ibi
glo.& doc.ff. de iud. ubi in iudi-
cio tacitè uenit, quicquid uenit
ex natura actionis ꝓpoſitę.Sex-
tum exemplum eſt de l.ædiles.§.
item ſciendũ. ff. de ædil. edi. ubi
omnia acceſſoria poſt litem con
teſtatam,ueniunt ex natura iudi
cij:etiam ſi nõ petantur. Poſſent
etiã & alia exẽpla poni, quæ per
ſe ſtudioſus inueſtigator quære-
30 re & adaptare poteſt. ¶*Sexta
cauſa, quæ conſideratur in iudi-
ciis,eſt cauſa accidentalis.& quę
ſit cauſa accidentalis, declarat
Bald.in l. in uendentis.col.fin.in
iiij.q.in fi.C.de contrah.emp.ubi
dicit, quod accidentale alicuius
actus dicitur, quicquid aduenit
ipſi actui iã ſubſtãtiato: ut habe-
tur in d.l. pacta cõuẽta. & ibi gl.
ff.de cõtrah.em.eſt enim accidẽs
ſecũdũ Dialecticos,quod poteſt
eſſe & abeſſe ab aliquo ſubiecto,
pręter ipſius ſubiecti corruptio-
nẽ.Omne igitur pactũ,quod ap-
ponitur in contractu emptionis
præter rẽ & pretiũ, dicitur acci-
dẽtale: quia ſine eo poteſt ſtare
cõtractus: ſecũdũ Bal.in d.l.in uẽ
dẽtis.col.fi.ſic etiã cõſidero in iu
diciis,& dico,quòd omnia, quæ
emergũt in iudicio, puta,per op
poſitionẽ alterius partis præter
formã & ſubſtantiã iudicij, dicũ-
tur accidẽtalia: exẽplũ pono de
l.quoties.C. de iudic.& l.j. & ibi
Bar.C.de or.iud. ut ſi porrigo li-
bellũ,in quo peto hęreditatẽ,ad
uerſarius opponit mihi quæſtio-
nẽ ſtatus:illa quæſtio incidẽs,di-
citur accidẽtalis:quia abſq; ea iu
diciũ ꝓcedebat in petitione hæ-
reditatis. Poteſt etiã generaliter
poni exẽplum in omnibus exce-
ptionibus,quas litigator oppo-
nit cõtra perſonã aduerſarij, uel
cõtra teſtes,uel contra libellũ in
caſibus,in qbus parte nõ oppo-
nente procederet iudiciũ, iuxta
tex.in l.ſed ſi ſuſceperit.ff.de iud.
& l.ita demũ.& ibi Alex. & doct.
C.de procu.& l.Põponius.§. ra-
ti.ff.de proc.& l.fin.C. de excep.
iſta omnia dicũtur accidentalia:
quia ſuper eis fabricatur quoddã
nouũ incidẽs iudiciũ: ſuper quo
habet neceſſe iudex interloqui:
& ſine eis procederet iudicium
principale:quia nõ tãgũt ſubſtã-
31 tiã neq; formã iudicij. ¶*Septi-
ma & ultima cauſa,quę cõſidera
tur in iudiciis,eſt cauſa finalis:di
citur autem cauſa finalis illa, ad
cuius finem aliquis actus fit:qua
ceſſante

ceſſante, ceſſat effectus illius a-
ctus.l.adigere.§.quãuis.ff.de iu-
re pa.& l.cùm te.C.de pact.inter
32 empt.& uen. *Sic etiã in iudicio
cauſa finalis, dicitur ſentẽtia diſ-
finitiua: quia ad hunc finẽ dedu-
citur cauſa in iudicio, ut per ſen-
tentiã terminetur.l.properandũ.
C.de iud.& ut unuſquiſq; conſe-
quatur quod ſuũ eſt.c.cùm æter-
ni.de reg.iu.lib.vj. ꝓ hoc eſt tex.
formalis. & ibi not.in l.j.ff. de re
iudi. ubi habetur, ꝙ per ſenten-
tiam imponitur finis controuer-
33 ſiæ.* Ad quem finem iura multũ
feſtinãt,ut ſit litiũ finis.l.ij.C. de
re iud.& odio habent,ꝙ lites ex
litibus oriãtur.l.terminato.C.de
fru.& lit.expen.& l.iiij.§.ait præ-
tor.ff.de re iud.& l. nõ diſtingue
mus.§.quæſitum.ff. de arb.& l.ſi
quis.§.iuſiurandũ.in fi. C. de re.
34 cre.* & ꝙ ipſa ſentẽtia ſit cauſa
finalis iudicij,patet, quia ea ceſ-
ſante,ceſſat effectus iudicij: qui
effectus, eſt ipſa executio: nã ex
proceſſu,in quo non eſt lata ſen
tẽtia,nõ poteſt deueniri ad effe-
ctũ executiõis.l.j.& l.fi.& ibi no.
C.de exec.rei iu.& l. ſi cùm nul-
la.ff.de re iudi.& l.ſi pacto, quo
35 pœnã in fi.C. de pac.*Iſtud com
probo per unã pulchrã declara-
tionẽ,quã facit Soc.in cõſil.cclj.
col.vij.uer.cõprobat,&c.in ij.uo
lu.ubi dicit, ꝙ cauſa finalis uniuſ
cuiuſque actus,eſt principale in-
tentum hominis facientis illum
actũ.ſimiliter idẽ Soc.ĩ cõſi.clix.
col.vj.uer. cõfirmantur etiã, &c.
in ij.uo.ubi ponit aliam declara-
tionẽ. dicens, ꝙ cauſæ quæ co-
hærẽt diſpoſitioni,& quæ inſpe-
cta iuris diſpoſitione inducũt &
arctãt ad ita diſponendũ, dicun-
tur eſſe cauſę finales:de qua ma-
teria tractat Bart.in l.ij.§.fi.ff.de
dona.ſed in materia iudicij prin-
cipale propoſitũ proſequẽtis iu-
diciũ,eſt ueniẽdi ad ſententiã,&
ipſa ſentẽtia arctat ad formandũ
iudiciũ cũ ſuo ordine: ergo ipſa
36 dicit̃ cauſa finalis.* Quę autẽ ſit
cã finalis ĩ cõtractibus, & quę in
legatis, declarat Bal. in l.j. col.ij.
C.de fal.cauſa adiec. leg. & dicit
Bald.in l.generaliter.col.ij. in ij.
opp.C.de epiſ.& cle. ꝙ cauſa fi-
nalis,dicit̃ propriè cauſa, & non
aliæ cauſæ: imo dicitur cauſa o-
mniũ aliarum cauſarum, ſecũdũ
Ariſtot.quẽ ibi allegat Bal. idem
tenet Bald.in rub.C.de inſtitu.&
37 ſubſti.circa prin.* Poſſet etiã di-
ci cauſa finalis iudicij, ipſa iuſti-
tia:quia per examen iudicij ꝑue-
nitur ad iuſtitiæ miniſtrationem:
quæ fit per ipſam ſententiã: ſe-
cundũ And.de Yſer.in cõſti. cul-
38 tus iuſtitiæ.¶* Vidimus quomo-
do iſtæ ſeptẽ cauſæ conſiderãtur
in iudicio. Quæro pro comple-
mẽto huius ſecũdę partis:an poſ
ſit ſaltem de uolũtate litigãtium
fieri iudiciũ,abſq; interuẽtu iſta-
rũ ſeptẽ cauſarũ, uel alicuius ex
eis.Iſta q.cõtinet hoc in effectu,
ſcilicet an partes poſsint renun-
tiare formalibus uel ſubſtãtiali-
bus iudiciorũ,& ſic de aliis cau-
ſis ſuprà declaratis. Et pro ſolu-
tione huius q. reaſſumo omnes
cauſas

cauſas prædictas: & primò, quo
ad cauſam materialẽ, dicò, quòd
huic cauſæ non poteſt renũtiari:
quia cùm iudiciũ, ſit quid mate-
riatum, ab ipſa cauſa in iudicio
deducta nõ poteſt in eſſe produ-
ci, ſine eius materia, & ſic neque
partes, neq; iudex poſſent face-
re, ꝙ ſit iudicũ abſque cauſa ma-
teriali: quia eſſet impoſsibile ꝑ
rerũ naturã: ſicut ſi faber uellet
facere nauẽ abſq; lignis, & tabu
lis. tex. eſt in l. per ſeruum. §. fi. ff.
de uſu & habit. facit l. ubi repu-
gnãtia. ff. de reg. iu. Secundò, ca
pio cauſam efficiẽtẽ, & dico idẽ:
ꝙ huic cauſæ nõ poteſt renuntia
ri, nec produci in eſſe iudicium
abſq; cauſa efficiẽti: quia eſſet ri-
diculũ, ſicut naſci filium ſine pa-
tre. l. licet. §. ea obligatio. ff. de
procu. & per doct. in rub. inſtitu.
39 de act. ¶ * Tertiò, eſt cauſa for-
malis: ſuper qua adhibetur talis
diſtinctio: Aut enim eſt talis for
ma, quæ principaliter reſpicit fa
uorẽ partis: & illi formæ põt per
partẽ renũtiari: per regulã l. pe.
C. de pact. & ualet iudiciũ. Exem
plũ in iuramento teſtis. nã teſtis
tenetur iurare pro forma: aliàs
eius depoſitio non ualet ſine iu
ramẽto. l. iuriſiurandi. C. de teſti.
c. de teſtibus. & ibi Ab. & doct. &
c. tuis. de teſt. & tamẽ poteſt per
partes remitti iuramentũ teſti: &
ualet eius depoſitio: ut eſt text.
in d. c. tuis. & ibi Abb. in iij. not.
aſsignat rationẽ prædictã, ſcili-
cet quia eſt forma inducta in fa-
uorẽ partis. Aut eſt forma, quæ
principaliter reſpicit ius publi-
cum: & illi non poteſt renũtiari,
ꝓut eſt ipſe ordo iudicij: ut not.
gl. in uer. partiũ. in c. de cauſis. de
off. deleg. & ibi expreſſè hoc te-
nẽt Ab. & Io. de Imo. pro hoc eſt
text. in l. ij. §. ſed qa ueremur. C.
de iur. cal. & in c. j. de lit. cõt. & l.
40 nemo poteſt ff. de leg. j. * Quod
tamẽ intellige ſanè procedere,
quando partes uellent omittere
formã iudicij, & uellẽt ꝙ ſit iudi
cium: & quòd ſentẽtia ualeat, ut
ſentẽtia iudicis: quia hoc facere
nõ poſſunt: ſed ſi partes uellent
ex toto tollere ordinẽ iudicia-
riũ: & uellent ut iudex ꝓcedat, ut
arbitrator: tũc id facere poſſunt:
& ualebit ſentẽtia in uim cuiuſ-
dã arbitramẽti ſeu pacti. ita dicit
Abb. in d. c. de cauſis. col. ij. & ibi
etiam Fel. in iiij. col. & ita debet
intelligi, qđ no. gl. in c. fin. in uer.
illuſtriũ. de reg. iur. lib. vj. & tãgit
plenè Ab. in c. j. col. iiij. & v. & ibi
etiã Iohã. de Imol. de libel. obla.
probatur per ea, quæ habẽtur in
l. ij. C. cõ. utriuſuq; iud. ꝙ partes
poſſunt ratificare ſententiã nul-
lã: & ualebit in uim pacti. & iſta
plenè examinat Mat. de afflic. in
ſuo cõmen. cõſtitutionũ Regni.
in præludiis. in viij. q. principali.
41 ¶* An autẽ poſsint partes face-
re, ꝙ iudex pronunciet ſine ſcri-
ptis? In hoc reperio uarietates
doctorũ. nam Bart. in l. quoties.
C. de priuileg ſchola. lib. xij. te-
net, quòd hoc poteſt fieri ꝑ par-
tes: & ualebit ſententia ſine ſcri-
ptis. idẽ tenet Iohan. And. in ad-
ditio.
ditio. Specu. in titu de ſentent. §.
iuxta. uerſic. itẽ non ualet. in ad-
dit. quæ incipit, uerſic. iij. &c. Cõ
trariũ uidetur tenere gl. in d. c. fi.
in uer. illuſtriũ. circa fin. de regu.
iur. lib. vj. putarẽ ita ſaluari poſ-
ſe utranq; opin. ut diſtingamus
modo prædicto, ſcilicet aut par-
tes uolunt, ut in toto iudicio ob
mittatur ordo iuris: & tũc poteſt
etiã in ſentẽtia omitti iſta ſolen
nitas ſcripturæ: quia tunc iudex
cẽſetur quidẽ arbitrator, per ſu-
prà dicta: aut partes uolũt, ꝙ iu-
dicialiter ꝓcedatur in aliis acti-
bus: & ſententia feratur ſine ſcri
ptis: & tũc fieri nõ poteſt, per ea,
quę no. Spe. in ti. de libel. cõcep.
§. nunc dicendũ. uer. ix. iſta enim
eſt cõmunis opin. omniũ, quòd
ſi partes uolunt obmittere ordi
nem iudiciariũ, in toto proceſſu
poſſunt hoc facere: ſecus ſi in ali
quo actu tantùm: ut dicit Gemi
nia. in d. c. fi. col. ij. in fi. uerſi. no
ta bene iſtã gl. & c. de reg. iu. libr.
vj. & Ab. & doc. in d. c. de cauſis.
extra de offic. deleg. ¶ Quartò,
eſt cauſa ſubſtantialis, in qua per
omnia facias eãdem diſtinctio-
nem, quam feci in cauſa formali:
quia iſtæ duæ cauſæ quo ad hoc
pari paſſu ambulant: per ea, quæ
no. Bar. in authẽ. offeratur. colũ.
fi. C. de lit. cont. ubi format q. an
poſsit renuntiari ſubſtantialibus
42 iudicij. ¶*Et ex prædictis poteſt
declarari illud, quod dicimus in
contractibus & in ultimis uolun
tatibus, in quibus nõ poteſt per
pates renũtiari formalibus, neq;
ſubſtantialibus: per l. nemo po-
teſt ff. de legat. j. & l. ſi unus. C. de
teſtamen. quia iſta formalia ten-
dunt in fauorem publicum: ad
hoc ſcilicet, ne falſitates commit
tantur. l. iubemus. in fi. C. de teſt.
& l. fi. C. de fideicom. & not. Bar.
in d. l. nemo poteſt. in ij. q. ita col
ligitur ex no. per gloſ. & Bart in
j. oppo. in d. l. nemo poteſt. nam
illud intelligitur, ſcilicet, ut ille
actus factus ſine ſolennitate le-
gis, remaneat propriè ille idem,
& cum illo uigore, qui eſſet cum
ſolennitate: non enim poteſt te
ſtator facere, quòd ſit teſtamen-
tum: & quod fiat corã quinq; uel
paucioribus teſtibus: ſed quòd
ſit codicillus, ſic: quod erit per
clauſulam codicillarem appoſi-
tam: de qua plenè per Bart. in l.
j. ff. de iu. codi. ſicut non poſſunt
partes facere, quòd ſit uerum iu
diciũ ſine ordine iudicario: ſed
quòd ſit quoddam arbitramen-
tum, ſicut ſuprà dixi. ¶ Quintò,
eſt cauſa naturalis: ſuper qua fa-
cio hanc diſtinctionem. Quædã
ueniunt ex natura iudicij pro-
pter publicam utilitatem: ut eſt
peremptio inſtantiæ per trien-
nium. l. properandũ. C. de iud. &
iſta naturalia non poſſunt tolli
per partes, ſcilicet prorogando
tẽpus inſtantię, ut no. gl. & Bar. &
Alex. in d. l. properandũ. in prin.
& ibi cõmuniter doc. & dicã ple
nè infrà in v. parte huius tract.
Quædã ueniunt ex natura iudi-
cij ad utilitatem partium: & illis
poſſunt partes renuntiare, & fa-
cere

cere quòd non ueniãt: & poteſt
poni exemplum in alijs caſibus
ſuprà exemplificatis in iſta cau-
ſa naturali: præter perẽptionem
inſtantiæ: ut de regula, ubi cœ-
43 ptum eſt iudicium, &c. *nam po
teſt pars pendente uno iudicio
corã iudice, trahere aduerſariũ
corã alio iudice, ſi non opponit
exceptioné litis pendentię: & ua
let iudicium: quia ſi nõ opponit,
cenſetur conſentire, & ſibi impu
tatur, ſecundum Abb. & Iohã. de
Imo. in c. cũ M. Ferrarienſis. col.
fi. de conſtit. & Bal. in l. nulli. cir-
ca fin. C. de iudi. & ibi etiam Iaſ.
col. ij. ergo patet, quòd de con-
ſenſu partium poteſt tolli iſta na
turalitas, & ratio eſt, quia reſpi-
cit fauoré ipſarum partium, ſcili
cet ne reus uexetur in diuerſis
tribunalibus: ut habet in d. l. nul
li. Similiter in alio exéplo d. l. ſo
lemus. ff. de iudi. ubi eſt glo. quæ
ponit uerũ intellectũ, ſcilicet ut
id non ueniat in iudicio, de quo
nominatim actum eſt inter par-
tes, quòd non ueniat. Sequitur
ergo, quòd poſſunt partes face-
re, quòd nõ ueniat in iudicio id,
quòd ex eius natura ueniret: &
idé poſſumus dicere in aliis ſimi
44 libus exéplis. *Quod corrobo-
ratur ex his, quæ in ſimili dici-
mus in contractibus, in quibus
poſſunt naturalia tolli de uolun
tate partiũ: nam ualet pactum in
cõtractu emptionis, quòd uédi-
tor non teneatur de euictione. l.
emptorem. §. qui auté. ff. de act.
empt. quo caſu licet nõ teneatur
de euictione ad intereſſe, ꝓpter
pactũ, quia euictio hoc includit,
ſcilicet ut uenditor teneatur ad
intereſſe. l. uenditor hominis. ff.
de euic. tamé tenetur tunc uédi-
tor ad pretij reſtitutioné: nõ ob
ſtãte pacto, quòd non teneatur
de euictione. ita probat tex. ſin.
in d. l. emptore. §. qui auté. & ibi
Bar. & no. plenè Bal. in l. j. col. fi.
C. de peri. & com. rei uen. & ideò
cautela eſt pro uenditore, quòd
faciat pactum expreſſum, ut nõ
teneatur etiam ad pretij reſtitu-
tionem: aliàs teneretur ad pre-
tium: ut ſuprà ſimiliter diximus
in teſtamento: cuius natura eſt,
ut ſecundum tollat primum. §.
poſteriore. inſtitu. quibus mod.
teſt. infir. & l. j. & ij. ff. de iniuſt. ru.
teſta. & l. ſancimus. C. de teſta. &
tamen huic naturæ poteſt dero-
gari per teſtatorem: quia poteſt
teſtator in primo teſtamento
ponere talem clauſulam dero-
gatoriam, ut non tollatur per
ſecundum l. ſi quis in principio
teſtamenti. & ibi Bart. ff. de lega.
iij. & l. ſi mihi & tibi. §. in legatis.
45 ff. de lega. j. ¶ *Sextò, eſt cauſa ac
cidentalis: & in hac nullũ eſt du-
bium, quòd poteſt per partes ei
renunciari: quia ex quo per par-
tes emergit, poteſt per eaſdé tol
li. l. eius eſt nolle. ff. de regul. iur.
& hoc etiam expeditum in con-
tractibus, in quibus poteſt reuũ
tiari accidentalibus, & ualet pa-
ctum ſuper eis. l. pacta conuen-
ta. & ibi gl. & doct. ff. de contra-
hend. emp. & ratio eſt, quia tan-
gendo

gẽdo accidentalia, non tangitur
in aliquo uirtus formalis: nec
46 ſubſtantialis actus. ¶ * Septimò
& ultimò, eſt cauſa finalis: in qua
breuiter concludo, quòd poteſt
tolli per partes: nam ſuprà decla
raui, quòd cauſa finalis iudicii,
eſt ipſa ſententia: & tamen nulli
dubiũ eſt, quòd poſſunt partes
litigantes renuntiare ſententiæ,
& facere quòd in cauſa non fe-
ratur ſententia: ut eſt, quando
pendente lite tranſigunt: quæ
tranſactio regulatiter fit ſuper
re dubia & lite incerta, aliàs in-
cœpta. l. j. ff. de tranſact. & ibi no.
47 *per quã trãſactionem imponi-
tur finis cõtrouerſiæ abſque ſen
tentia. l. ſi fratris. & per totũ titu.
C. de tranſact. Et ex his remanét
expedita ea, quæ dicenda erãt ſu
per hac ſecunda parte: unde ue-
nio ad tertiam partem. Robert.
Mar. Venuſ. v. j. Doct.

TERTIA PARS.

Iudicium unde originem produxerit.

1 *A tempore Adæ, uſque ad tempus noſtrum, nouem fuerunt leges.*

2 *Ius naturale primæuum, tẽpore Adæ inuentum.*

3 *Commune ius, quo tempore inuentum ſit.*

4 *Obligatio antidotalis, inuenta eſt de iure naturali.*

5 *Naturale ius ſecundarium rationis, quo ſit inuentum tempore.*

6 *Præceptum quod tibi non uis fieri: alteri ne feceris, eſt ex lege Moſaica, Euangelica, & apoſtolica confirmatum.*

7 *Legis naturalis tempore omnia erãt communia, & leges neque conſtitutiones non erant: ſed homines naturaliter uiuebant.*

8 *Gentium ius, quod ſit. et quid introduxit,*

9 *Leges, Moſaica, prophetica, & ciuilis, quo tempore proditæ ſint. & nume. 12.*

10 *Lex Moſaica, alio uocabulo appellatur lex decalogi, & in quibus conſiſtit.*

11 *Lex Moſaica, continet præcepta moralia & myſtica.*

12 *Lex Prophetica, quæ dicatur.*

13 *Lex Moſaica & prophetica hodie ſeruatur: & allegari poteſt ad deciſionem cauſarum.*

14 *Lex ciuilis, à regibus originem habuit.*

15 *Reges fuerunt primi domini, qui in mundo inuenti fuêre.*

16 *Primus Imperator quis fuerit.*

17 *Leges ciuiles quis primus dedit.*

18 *Regijs legibus uſque ad quod tempus uixerunt gentes.*

19 *Tarquinius ſeptimus, ob adulterium per eius filium in perſonam Lucretiæ commiſſum, fuit expulſus.*

20 *Romanis quomodo ab Athenienſibus fuere leges conceſſæ.*

21 *Conſules Romani quando creati: & quare ſic dicantur.*

22 *Tribunus quo tẽpore in Roma creatus ſit.*

23 *Senatores Romani quando conſtituti & centum erant*

24 *Prætores quãdo electi à Romanis: & quis dicatur prætor urbanus, & quis*

quis peregrinus.

25 Imperium unde habuit originem.

26 Imperatorem deponere, ad Papam ſpectat.

27 Iuriſconſulti qui appellabantur.

28 Leges ciuiles, quot annis ante aduentum Chriſti fuerint.

29 Tempore gratiæ inuēta eſt lex Euangelica, lex apoſtolica, & lex canonica: de quibus etiam nu. 31. & 32.

30 Imperatoris poteſtas à Deo procedit.

31 Chriſtus, dicitur rex regum, & Dominus dominantium.

32 Lex apoſtolica, quæ dicatur.

33 Lex Canonica, quæ dicatur: & quare fuit introducta, & in quibus uoluminibus conſiſtat.

34 Decretorum liber, an connumeretur inter leges canonicas & ſit authenticus, & à quo ſit conditus.

35 Liber decretorum, quatuor habet ſpecies authoritatum, & an omnes ſint authenticæ.

36 Dicta ſanctorum patrum, an poſſint ad deciſionem cauſarum allegari.

37 Innocentij dicta ſuper Decretalibus, non ſunt authentica, nec habent uim legis, ſed ſunt uelut gloſæ.

38 Ciuiles ll. in decretis incertæ non debent ſeruari, ut canones.

39 Liber Decretorum, quo tempore compilatus, & quo tempore liber Decretalium.

40 Ius naturale, eſt immutabile, & ſemper fuit & eſt hodie in uſu.

41 Ius naturale ſecularium, an hodie obſeruetur.

42 Ciuis derelinquens patriam periclitantem, eius perdit priuilegia.

43 Patria ſua unicuique charior eſt.

44 Ius gentiū, eſt immutabile, & contra illud Princeps ſtatuere non poteſt.

45 Princeps poteſt ex cauſa diſtinguere, & limitare ius gentium, non tamen in totum tollere. Idem in iure diuino.

46 Conſuetudo an induci poſſit contra ius gentium uel diuinum.

47 Lex Moſaica, an inter Chriſtianos ſit hodie in obſeruantia.

48 Chriſtus, fuit lex & ueritas, qui omnia uelamina ueteris teſtamenti illuſtrauit.

49 Iudæi ſeruant etiam hodie legē Moſaicam, & ſecundum eam uiuunt, & illa deficiente ſeruant ius commune, etiam in deciſionibus cauſarum.

50 Iudæi iurant ſuper lege Moyſi, & ſuper Chriſti præceptis.

51 Iuramentū Iudæi, confirmat contractum per ipſum celebratū, qui aliàs erat inualidus.

52 Iudæus nō cōpellitur ad obſeruātiam iuramenti in compromiſſo appoſiti.

53 Iudæus per legem ſuam iurans, per Chriſtianū iudicem ad iuramēti obſeruantiam compellitur, & contrauenienes puniri poteſt de periurio.

54 Iudæus non poteſt iurare per Euangelia, neque per Chriſtum, & iurās compellitur ad obſeruantiam iuramenti. & nu. ſeq.

55 Iudæus blaſphemia Chriſti dicitur.

56 De iure ciuili non ualet iuramentum ſuper contractu inualido.

57 Eccleſia non ſe impedit de animabus Iudæorum, quia iam damnatæ ſunt.

58 Moſaica lex quo ad matrimonia, inter Iudæos ſeruatur.

59 Eccleſiæ non ſunt ſubiecti Iudæi, quo ad ſpiritualia.

60 Iudæis licet facere actus ſecundū eorum ritum: qui in contemptum fidei Chriſti

Chriſtianæ non tendunt: aliàs Chriſtianorum immunitates perdunt.

61 Iudæi an gaudeāt immunitate Chriſtianorum.

62 Quo ad circunciſionem, inter Iudæos lex Moſaica ſeruatur.

63 Cæremoniæ dicuntur ſacrificia Iudæorum.

64 Lex prophetica, an hodie ſit in uſu.

65 Chriſto adueniente in mundum, ceſſauit lex prophetica.

66 Teſtis, qui falſum teſtimonium pecunia dicit, Chriſtum uendit, ſicut fecit Iudas.

67 Iudex, qui accepta pecunia peruertit iuſtitiā, iniuſtam ſententiam proferendo, dicitur Chriſtum uendere.

68 Lex ciuilis qualiter hodie ſeruetur, & in quibus conſiſtat.

69 Euangelica lex eſt hodie in obſeruātia, & lex uitæ appellatur.

70 Lex Euangelica, in multis correxit legem Moſaicam.

71 Apoſtolica lex eſt hodie in obſeruantia, & legi ciuili præfertur in deciſionibus cauſarum.

72 Ius diuinum poteſt per principem diſtingui & limitari: licet non in totū tolli.

73 Lex Canonica ſeruatur inter Chriſtianos: etſi in aliquo contradicit lege ciuili, quæ lex ſeruari debeat.

74 Leges ciuiles Canonibus obuiantes, reprobatæ cenſentur.

75 Ius canonicum, ius quaſi regulatum dicitur.

76 Canonicum ius ſeruatur in utroque foro, in cauſis miſerabilium perſonarum.

77 In deciſionibus cauſarum lex canonica præfertur dicto cuiuslibet ſancti. Secus quo ad ſolam interpretationem diuinæ ſcripturæ.

78 Dictum alicuius ſancti, authoritati ueteris uel noui teſtamenti conforme, in deciſionibus cauſarum iuri canonico præfertur.

79 Papa poteſt ius diuinum limitare.

80 Ius diuinum, an ſit ius ab aliis iuribus ſeparatum.

81 Ius diuinum, ſub ſe comprehēdit ius naturale & gentium.

82 Ius canonicum, uno reſpectu ciuile appellari poteſt.

83 Ius feudorum eſt cōſuetudinarium, & numeratur cum iure ciuili.

84 Liber Feudorum compilatus fuit ab Oberto de Orto, iuriſconſulto Mediolanenſi. & an dicatur authenticus.

85 Iura Feudorum qualiter ſint hodie in obſeruantia.

86 Cauſæ Feudales, per quæ iura deciduntur in Regno.

87 Argumentum de emphyteuſi ad feudum ualet: & econtrá.

88 Conſuetudines Feudorum præferuntur iuri communi in cauſis feudalibus: quādo conſuetudo & uſus Feudorum ſunt rationabiles, & quando eſt expreſſè deciſum per uſus Feudorum. & nu. 90. & 91.

89 Appellatio in cauſa feudali deſerta nō dicitur per nō appræſentationem proceſſus infra quinquaginta dies, ſecundum conſtitutionem regni.

91 Argumentum à contrario ſenſu, non ſumitur in uſibus Feudorum.

92 Argumentum à contrario ſenſu, coniectura, & ſubauditus intellectus dicitur.

93 Iura feudorum ſeruantur in eccleſia-

ſticis Feudis.

94 Ius longobardum aggregatur iuri ciuili.& a quibus,fuit conditum.

95 Ius longobardum an hodie ſeruetur in regno. & an præferatur iuri Romano,& nu.96. cum plu.ſeq.

96 Conſuetudo contra Regni conſtitutiones,eſt reprobata.

97 Ius longobardum non eſt lex, neque ratio:ideo receſsit ab aula.

98 Ius longobardum non eſt curandum, niſi in loco,ubi obſeruatur ſecundum loci conſuetudinem.

99 Ius lõgobardum,ius eſt aſininum. & num.121.

100 Lex longobarda, eſt inualida, & uulgaris appellatur.& num.101.

102 Lex quamuis dura & iniuſta ſit, & ſine ratione: tamen ſeruanda eſt.

103 Paria ſunt ſcire,& ſcire debere.

104 Lex trãsfertur cũ translatione regni,niſi nouus regnator eã confirmet.

105 Videlicet,dictio, eſt declaratiua & reſtrictiua præcedentium.

106 Ius municipale alicuius loci,in loco ubi uiget,ius cõmune appellari põt.

107 Intellectus uerus conſtitutionis Regni,quæ incipit,puritatem. & num. 108.& 109.cum plu.ſeq.

108 Ordo ſcripturæ inducit regulam, & ordinem intellectus.

109 Scripturæ ordo non inſpicitur, ubicunque mens diſponentis eſt certa.

110 Clauſula incerta in medio unius capituli, antè, quàm oratio completa ſit,ad illud tantum capitulum refertur:non ad alia ſeparata.

111 Conſuetudo, dicitur lex municipii. & omnes de ciuitate illam ſeruare tenentur.

112 Contrarietas, ſemper eſt euitanda.

113 Ordo exempli gratia poſitus pro doctrina,formam non inducit, nec ſeruari debet.

114 Scripturæ ordo non inſpicitur, ubi conſtat de ordine intellectus.

115 Ordo ſcripturæ perturbans ordinẽ neceſsitatis, non attenditur :ſed ad neceſsitatis ordinem reducitur.

116 Regulæ ſtandum eſt, donec limitatio probetur.

117 Primo nominatus, cenſetur maior & dignior.

118 Magis dignum & nobile, præferri debet minus digno & minus nobili.

119 Ius Romanum dignius eſt iure longobardo.

120 Leges Imperatorum ab ipſo Deo procedere cenſentur.

121 Iniuſtitia non inuenitur in legibus Iuriſconſultorum.

122 Dictio,prout, eſt limitatiua & relatiua.

123 Argumentum ſumitur à contrario ſenſu in ſtatuto diſponente ſuper caſu non prouiſo à iure ciuili.

124 Mundualdus non requiritur in muliere contrahente nomine alieno.

125 Mulier uiuens iure Romano in Siciliæ Regno, ſine mundualdo teſtari poteſt.

126 Conſuetudo & notoria obſeruantia temporis, cuius non extat memoria in contrarium, habet uim legis & priuilegii.

127 Ius longobardũ excludit cognatos, & etiã matrem à ſucceſsionibus : nõ tamen excludit filios naturales per filias fœminas,quamuis legitimas.

128 Ius Francorum qualiter probetur, quòd ſit in uſu.

129 Conſuetudo notoria eſt qualibet ex inſpe

inſpectione plurium inſtrumentorũ: & ſufficit eam tantùm allegare.

130 Conſuetudo nulla eſt fortior & melior,quàm iuri communi conformis.

131 Ius Francorum, eſt ſpeciale & oneroſum,& contra ius commune:unde per allegantem probari debet.

132 Iudicium unde fuit proditum, & qualiter habuit originem.

133 Adam qualiter & quomodo contrauenit præceptis Dei.

134 Iudicium cognitum fuit etiam tempore ueteris teſtamenti, & tempore noui teſtamenti uſque in hodiernum diem.& num.135.

135 Iudicium inuentum fuit, ne quis ſibi ius propria authoritate diceret.

TERTIA pars prin
cipalis continet u-
nicam quæſtionẽ:
uidelicet,unde ha-
buit originem iu-
dicium. Pro huius tamen quæ-
1 ſtiōis & dubij reſolutione* opor
tet aliquantulum inueſtigare o- 3
riginem ipſarum legum & iu-
rium, quæ habuimus in mundo
poſt creationem hominis. Vn-
de ſciendum eſt, quòd tria tem-
pora conſiderantur quo ad iu-
ris inuentionem, à tempore,
quo Deus creauit primum ho-
minem,ſcilicet Adam. In primo
tempore fuerunt prodita tria
iura, ſeu tres leges. In ſecundo
tempore, tria alia iura, ſeu tres
leges. In tertio tẽpore, tria alia
iura:& ſic concluſiuè fuerũt no-
uem leges à tempore Adæ, uſq;
ad hoc tempus noſtrum : prout
ſub breuibus uerbis declarat
Abb. in c.firmiter. col.v. de ſum.
2 trini.& fid.cathol. * Quam tamẽ
materiam amplius & plenius
declarãdo reaſſumo : & dico ſic:
quòd in primo tẽpore cũ Deus
creaſſet hominem ad ſui imagi-
nem:ut dicit text. cum gloſ.in c.
hæc imago.xxiij. q. v. & habetur
Gene. c.j. & Sapi.c.ij. ſtatim fuit
inuenta prima lex, quæ appella-
tur lex naturalis:quę eſt duplex,
ſcilicet lex naturalis communis:
& lex naturalis ratiōis:ut decla-
rat Archidi. in c. ius naturale. &
ibi etiam glo. j. diſtin. & hæc eſt
in effectu illa diſtinctio, quam
faciunt doct.inſtitu. de iur.natu.
in princ. & in §.ſingulorũ.inſtit.
de rer.diui.dum dicunt,quòd ius
naturale eſt duplex, ſcilicet pri-
mæuum & ſecũdarium : perinde
enim eſt acſi dicerent, ius natu-
rale commune,&hoc eſt primę-
uum : & ius naturale rationis, &
hoc eſt ſecundarium. ¶* Creato
igitur homine, & creatis aliis
animalibus brutis pro ſeruitio
hominis, ut habetur pſalm. viij.
Omnia ſubieciſti ſub pedibus
eius, &c. fuit prodita prima lex
naturæ, quæ dicitur communis:
& ideo appellatur communis,
quia eſt indifferens in omnibus
animalibus tam rationalibus,
quàm brutis:& iſta prima lex na
turæ, ſeu ius naturale primæuũ,
comprehendit in ſe quoddã na-
turale inſtitutum: prout eſt ma
ris & fœminæ coniugatio: libe-
rorum procreatio, & educatio:
& prout ſunt alij appetitus na-

turales: qui ſunt communes o-
mnium animantium. & de hac
lege naturæ loquitur text. in l.j.
§.ius naturale.ff.de iuſt. & iur.&
inſtit.de iur. na.in princi.& in d.
4 c.ius naturale.j.diſt.* & ex iſta
prima lege naturali cõmuni o-
ritur obligatio antidoralis:quæ
eſt, ut benefacienti benefacia-
mus. de qua loquitur gl.in l.ſed
ſi lege.§.conſuluit.ff.de peti.hę-
red.& in c.cum in officiis. de te-
ſta,& glo. in c.illud.viij.q.ij quæ
gloſ.licet dicat,quòd humanum
eſt præbere reuerentiam illi, à
quo quis beneficium accepit: ut
per hoc uideatur ſentire, ꝙ hæc
obligatio antidoralis ſit iuris
humani, ſcilicet quòd tãtùm ho
minibus cõmune eſt: tamen ue-
ritas eſt, quòd habuit originem
ab iſto iure naturali primæuo &
communi: quia etiam animalia
bruta ex quodã naturali inſtin-
ctu ſolent diligere benefacien-
tes ſibi, & præſtare illis ſeruitia:
ut inquit Nico.de Neap. inſtitu.
de obliga.in princ.& Iaſo.in l.ex
hoc iure. col. xj. ff.de iuſt.& iur.
&ibi ponit. xviij. not. effectus,
quos producit iſta obligatio an
5 tidoralis.¶*Secundò, in eodem
tempore poſt creationẽ homi-
nis, fuit prodita alia lex naturæ,
ſcilicet rationis:quod dicitur ius
naturale ſecũdariũ: & ideo dici-
tur rationis, quia tãtùm homini
bus eſt cõmunis, & ſic animanti
bus rationẽ habentibus, & non
brutis : prout eſt religio erga
Deũ,ut parentibus & patriæ pa-
reamus, ut uim atque iniuriam
propulſemus: & de hac lege na-
turali rationis loquitur text.in l.
ueluti. & l. ut uim. ff. de iuſti. &
iur. & habetur v. diſt.in princip.
6 ¶*Item ex hac eadẽ lege natura
li dependet illud naturale præce
ptum, ſcilicet, Quod tibi non uis
fieri, alteri ne feceris: & ecotra,
Quod tibi uis fieri, alteri facias.
quod præceptũ traditur in c.hu-
manum genus. j. diſtin. & quòd
ſit de iſto iure naturali, tenet
glo.in uerſ.diſpoſitionem. & ibi
etiam Abb.in c.firmiter.de ſum.
trinita.& fide catholica.hoc præ
ceptum fuit etiam confirmatum
per legem Moſaicam : ut habe-
tur Tob. c.iiij. item per legem
euangelicam : ut habetur Mat-
thæi c.vij.& Luc.c.vj.item per le
gem apoſtolicam:ut ait Apoſto.
ad Galat.c. v. de quibus legibus
inferius dicetur. Et iſtud ius na-
turale rationis, ſolet etiam ap-
pellari ius gentium: & eſt ius gẽ
tium primæuum : ea ratione at-
tenta, quia ſolæ gentes, id eſt
ſoli homines, utuntur eo iure.l.
j.in fine.ff. de iuſtitia & iur.
7 ¶ * Tempore autem iſtius legis
naturalis nullæ erant proditę le-
ges ſeu conſtitutiones inter ho-
mines, ſed ita naturaliter uiue-
bant: & omnia erãt communia:
nec erat inuentum, Meum &
Tuum:ut declarat Barto.& doct.
in l.ſi id quod. ff.de condict. in-
debit.& not. in d.c.ius naturale.
j.diſtincti. & eſt text. viij. diſtin-
ctio.in princ. Et ſecundum iſtud
ius

ius naturale uixerunt homines
certo tempore,dum pauci erant
8 in mundo. ¶ * Deinde adauctis
hominibus excreuit etiã malitia
hominum, adeo ꝙ ſolo hoc iu-
re naturali uiuere nõ ualebant:
& ſic fecerũt gẽtes inter ſe quaſ-
dam conſtitutiones & leges : ut
Quodcũq; calcauerit pes tuus,
tuum ſit: & diſtinxerunt inter ſe
dominia rerum:& ſic fuit inuen-
tum,meũ & tuum.Itẽ, fecerũt a-
liquas conſtitutiones, ut nullus
intraret poſſeſsionẽ alterius : &
ex hac diſtinctione fuerũt orta
bella,captiuitates, & ſeruitutes.
Item cœperũt gẽtes ſuper rebus
diuiſis & diſtinctis contrahere
adinuicem: & iſta fuit tertia lex:
quæ omnia iſta introduxit: &
fuit appellata ius gentium: de
quo loquitur text.in l.ex hoc iu-
re. ff. de iuſti. & iure. & in c. ius
gentium. prima diſtin. & decla-
rant Bartol. & moder.in d.l.ſi id
quod. ff. de condi. inde.& Abb.
in d.c.firmiter.colum. v. de ſum.
trinit.& fide catho. & ita cũ iſtis
tribus legibus ſeu iuribus uixe-
runt gentes à creatione Adę, uſ-
que ad tẽpus Moyſi excluſiuẽ.
Et iſtud eſt primum tẽpus,quod
appellatur tempus ante legẽ, in
quo tempore fuerũt iſta tria iu-
ra,ſcilicet ius naturale cõmune,
ſeu primęuum, itẽ ius naturale
rationis,quod eſt ſecundarium,
item ius gentium, quod eſt ſimi
liter ſecundarium: quia ius gen-
tium primæuum eſt idem, quod
9 ius naturale,ut ſ.dixi. ¶*Super-
uenit poſtea ſecunda ætas, ſeu
ſecundum tempus: quod appel-
latur tempus ſub lege : in quo
tempore fuerunt proditæ tres
aliæ leges,uidelicet, lex Moſai-
ca,lex prophetica, & lex ciuilis.
Nam cùm uideret Deus mali-
tiam hominum abundare ſuper
terrã,miſit legẽ in terris : illám-
que exprimi fecit in ſcriptis per
Moyſen : cui Moyſi dictã legem
dedit in mõte Sinai : & iſta ap-
pellatur lex Moſaica : quę tota
conſiſtit in decẽ pręceptis, quæ
colligũtur ex illis uerſibus, Vnũ
10 cole Deum,&c.*Et iſta lex Mo-
ſaica, alio uocabulo appellatur
lex decalogi, ſeu decalogus le-
gis:quod idem ſignificat, quaſi
lex decem pręceptorũ.prout de
prædictis eſt text.in ca. Moyſes:
vij.diſt.& in c. libenter. in fin.de
pœni.diſt.prima.& not.glo.in d.
ca.firmiter.§.hæc ſancta. ubi eſt
etiam tex.de ſum. trini.& fide ca
tho.& Specul.in proœ. ſui ope-
ris.col.ij.in fin.& habetur Exodi
11 c.xxxiiij.& c.xxxv.* Fuerunt etiã
& in lege Moyſi alia præcepta,
quæ dicuntur myſtica, id eſt, fi-
gurata : quorum aliqua fuerunt
ſacramentalia : alia cæremonia-
lia:de quibus habetur per gloſſ.
in cap.fin.§. his itaque.vj.diſt.&
quòd nomen myſticum ſignifi-
cet figuratum, eſt glo.in c.aurũ.
in uerſ.myſtici.xij.quęſtione ſe-
cunda. Illa uerò præcepta deca-
logi,dicuntur moralia:quia mo-
res bene & beatè uiuendi reſpi-
ciunt; & illa nunquàm mutan-

tur:ut not. in d. §.his itaque.
12 ¶ * Deinde huic legi Moyſi fuit
adiecta alia & ſecunda lex: quæ
appellatur prophetica. Nã Deus
dedit legẽ hominibus per Moy
ſen, & per prophetas : ut dicit
tex.in d.c.firmiter.§.hæc ſancta.
& dicit Spec.in d.proœ. colũ.iij.
in princ.Et iſta eſt lex,quæ conti
netur in toto ueteri teſtamen-
13 to.* quæ lex Moſaica & prophe-
tica etiam hodie ſeruatur, quo
ad præcepta moralia ſcilicet:
quo ad alia uerò myſtica, repe-
ritur in aliquibus mutata,tã per
legem euangelicam, quàm ca-
nonicam:ut declarat tex. in d.§.
his itaque.& ibi Archi. Et quòd
lex Moſaica etiam hodie ſerue-
tur,& poſsit allegari in deciſio-
nibus cauſarum, tenet Calde.in
conſi.xxx.in tit. de teſta.& Ioan.
de Imol.in l. ſtipulatio hoc mo-
do concepta.ff.de uerb.ob.& in
l.iij.ff.de teſt.& Iaſ. in l.j. colum.
14 viij.ff.ſi cer.peta.¶*Deinde cum
homines in orbe ualde creuiſ-
ſent, & malitia ſimiliter cum his
aucta eſſet: conſiderauerunt ſo-
la ſe lege Moſaica & propheti-
ca uiuere non poſſe:unde in eo-
dem tempore ſuperuenit lex ci-
uilis : quæ lex ciuilis habuit pri-
mam originem à regibus. nam
in primo tempore, quo homi-
nes uiuebant iure gentium,ut ſu
15 prà declaraui,* fuerunt ex eodẽ
iure gentium inuenti reges:nam
ipſemet populus ad hoc ut com
modius uiuere & regi poſſet,e-
ligebat ſibi regẽ:cui dabat obe-
dientiam: & per illũ regebatur.
& ſic reges fuerunt inuenti ori-
ginaliter iure gentium: ita de-
clarat Bal.in tra. ſchiſmatis. in x.
col.uerſic.& eſt notãdum,ꝙ du-
plex eſt concordia &c.quẽ tract.
ponit in vj.lib.C.in tit. ſi quis ali
quẽ teſta.prohi.& Old.in conſi.
lxix.col.ij.in fin. Et ꝙ reges fue-
rint primi Domini, qui fuerunt
inuenti in mũdo:declarat Andr.
de Yſer. in rubri. quæ ſint regal.
col.ij.in prin.& probat text.in l.
ij. §. quod ad magiſtratus.ff. de
orig. iur. & dicit And.de Yſer.in
proœ.conſti.col.xvj.quòd reges
fuerũt omni tẽpore, etiam ante
Chriſtũ: imperatores uerò noui
ter fuerũt inuenti ab ætate Chri
16 ſti, nõ antea.*Nã primus impe-
rator qui fuit in mũdo,fuit Octa
uianus:qui fuit imperator tẽpo-
re Chriſti : ſecũdũ eũ,ſed gl.in l.
j.ff.de adul.tenet, ꝙ primus im-
perator fuit Iulius Cæſar.idẽ te-
net Pet.Phil.cor.in cõſ.j.col.iiij.
in iij.uolu. ſ. ꝙ Iulius Cæſar fuit
primus, & Octauianus ſecũdus:
ſed And.de Yſer. ubi s. tenet, ꝙ
Iulius Cæſar nõ fuit uerus impe
rator,ſed rerum.Et ꝙ reges fue-
runt ab antiquo, habetur plenè
in lib. Regũ in teſtamento uete-
ri.Primus imperator Chriſtianus
fuit Cõſtãtinus,ſec.And.de Yſer.
in proœ. cõſti. col.xvj. de his ta-
mẽ me remitto hiſtoriographis
17 quorũ ꝓpria eſt materia. ¶*Iſti
ergo reges ita electi & creati fa-
ciebat aliquas leges:& ſic dede-
rũt principiũ legi ciuili,&primus

rex qui dedit leges ciuiles Græ-
cis,fuit rex Foroneus: unde de-
nominat⁹ eſt forus, id eſt, locus
iudicij.c. forus.de uer.ſig. & d.c.
Moiſes. vij.diſt. item Mercurius
triſmegiſtus rex tradidit leges
Atheniẽſibus. Item Lycurgus le
ges Aegyptiis. Item Solon rex,
fuit primus rex, qui dedit leges
Lacędemoniis. Item Numa Põ-
pilius rex populo Romano le-
ges edidit:prout hæc omnia tra-
duntur in d.cap.Moyſes. Et pro
pterea iſtę leges appellabãtur ci
uiles:quia erat quoddã ius, quo
unaquęque ciuitas prædictarum
utebatur, authoritate dictorũ re
gũ:ut habetur in §. ſed ius qui-
dem ciuile.inſtit. de iu. natu.ubi
propriè fit mẽtio de legibus So
lonis.& habetur in l.omnes po-
puli.ff.de iuſt.& iu. & in c.ius ci-
18 uile.j.diſt. *Et ita cũ iſtis legibus
regiis uixerũt gẽtes uſq; ad tem
pus regis Tarquinij ſeptimi.
19 *poſtmodũ cũ eſſet dictus Tar-
quinius rex, euenit ꝙ eius filius
uiolenter adulterauit Lucretiam
nobilẽ Romanã & pudicã,ut di-
cit tex.in c.ꝓpoſito.xxxij.q.v.ꝓ-
pter qđ iratus popul⁹ Romanus
dictum Tarquiniũ regem expu-
lit:& noluit ulterius regem ali-
quem creare : imo omnes leges
regias antè factas aboleuit : a-
deò ꝙ ſine lege & ſub incerto
uiuebat : & ita uixit ſine lege fe-
rè per annos xij. uel xx. ut dicit
Archi.in d.c. Moſes.in fin. & eſt
text.in l.ij. §. exactis. el j. ff.de
20 orig.iu *Verũ aduertens popu-
lus ipſe Romanus, ꝙ non eſſet
expediens ulterius ſine lege di-
utius uiuere, quæſiuit habere le-
ges Gręcorũ, ſ.leges Atheniẽſiũ
conditas à Solone rege : & cum
illis uiuere decreuit : unde con-
gregatus ipſe populus, elegit x.
uiros idoneos & bene peritos:
quos Athenas miſit pro tranſcri
bendis legibus Græcorũ ex li-
bris Solonis:&ut dictas leges ex
Græca ſcriptura in latinã tradu-
cerent : ut dicit tex.in d.c.Moy-
ſes.in fin.& c.ſeq.& in d.§. exa-
ctis.el j.Qui x.uiri Romani fue-
runt iſti, uidelicet Appius Clau-
dius, Titus Genutius,Publius Fe
ſtius,Lucius Veturius,Caius Iu-
lius, Aulus Manilius, Publius
Sulp.Publius Curiatus,Titus Ro
mulius, & Spurius Poſthumius:
ut dicit text. in c.fuerunt.vij.diſt.
& cùm iſti x. uiri acceſsiſſent A-
thenas pro habendis legibus,
Atheniẽſes noluerũt ſtatim co-
piam ſuarũ legum eis facere:ſed
uoluerũt prius explorare utrum
Romani eſſent capaces, & digni
ſuis legibus.Ad quod explorãdũ
miſerunt quendã ſapiẽtẽ Gręcũ
Romã.Quod quidẽ præſcientes
Romani cùm aduentaſſet dictus
ſapiens Græcus,decreuerũt irri-
dere eum cũ omnibus Athenien
ſibus,qui eũ miſerũt.Et ſic obie-
cerunt illi quendã ſtultũ Roma-
num,ad hoc,ut ille ſapiens Grę-
cus diſputaret cum illo ſtulto: &
deriſus recederet,q ſapiens Grę-
cus credens illum ſibi obiectum
eſſe ſapientem, cœpit cum eo

diſputare nutu & ſignis: & eleua
uit unum digitum, ſignificans in
corde ſuo, ꝙ unus eſſet Deus. At
ille ſtultus credebat, quòd uole-
bat ſibi eruere unũ oculum cum
illo digito: & ipſe eleuauit duos
digitos, & etiá pollicẽ: & ſic tres
dicens in corde ſuo, quòd ſi tu
uis mihi eruere unũ oculũ, ego
eruã tibi duos oculos. Sed ille
Græcus credebat, ꝙ ſtultus ille
intelligebat de trinitate. deinde
ſapiens Græcus oſtendit illi ſtul-
to manum apertam, ſignificans
in corde ſuo, ꝙ omnia ſunt ma-
nifeſta Deo: ſtultus autem crede
bat, ꝙ uolebat dare alapam ſibi:
& incontinẽti oſtendit ei pugnũ
clauſum, ſignificans, quòd ſi uis
mihi dare alapã, ego repercutiã
te pugno clauſo. At Græcus ſa-
piens intellexit, quòd per pugnũ
uoluit ſtult' ſignificare, ꝙ Deus
omnia manu clauderet. Et ſic pu
tauit Romanos eſſe ualde ſapien
tes & dignos legibus. Et reuer-
ſus fuit Athenas, & retulit Roma
nos eſſe legibus dignos: & ſic
fuerunt conceſſæ leges illis decẽ
uiris. Qui Decẽuiri tranſcripſe-
runt dictas leges in decẽ tabulis
eburneis; & attulerũt eas Romã,
prout hanc hiſtoriã declarat glo.
in l.ij.§. exactis. el j. ff. de orig.
iur. in glo. in uerſi. conſtitui. His
etiam decemuiris fuit data pote
ſtas per populũ Romanũ inter-
pretandi dictas leges, addẽdi, &
minuendi: uigore cuius poteſta-
tis uidẽtes, ꝙ aliquid deficiebat
in dictis legibus, adiunxerunt
duas alias tabulas ſcriptas: & ſic
factæ fuerunt duodecim tabulę:
ex quibus cauſaliter denomina-
ta fuit lex duodecim tabularũ: ut
d.c. Moyſes. in fi. & ibi gloſ. & d.
§. exactis. Et iſta lex duodecim
tabularũ fuit principium iuris ci
uilis ſcripti: quo hodie utimur. Et
cum iſta lege duodecim tabula-
rũ incepit uiuere populus Rom.
21 ¶*Deinde, quia quandoq; emer
gebat aliquis caſus nouus, qui
non reperiebatur deciſus per le
gem xij. tabularũ: & erat neceſſe
facere nouam legem ſuper illo
caſu, populus Romanus expulſis
regibus, creauit quoſdã alios of-
ficiales, qui Cõſules dicebãtur,
eò quod habebat conſulere rei-
publicæ: ut dicit text. in d.l.ij. §.
exactis. el iij. ff. de ori. iur. Et Cõ
ſul faciebat congregari populũ
Romanũ: ipſúmq; informabat,
quòd talis caſus emerſerat, q p
leges nõ reperiebatur deciſus:
populus aũt Romanus ad inter-
rogationem dicti conſulis deci-
debat illum caſum prout ſibi ui-
debatur æquius. & illa deciſio e-
rat lex: & deinde in antea in ſi-
milibus caſibus pro lege ſerua-
batur: ut eſt tex. in §. lex eſt. inſti.
de iure natura. & ibi hoc decla-
rat Angel. de Aret. & in iſta lege
condenda interueniebat totus
populus connumeratis patri-
tiis & nobilibus, & etiam ple-
22 beiis: ut in d. §. lex eſt. ¶*Succeſ-
ſiuè uerò aucto populo Roma-
no ſuperuenit quædã diſcordia
inter patritios & plebẽ: ex cau-
ſa,

ſa, quòd quidã Appius Claudius
iudex, captus amore cuiuſdam
puellæ filiæ cuiuſdam Virginij,
ciuis Romani, protulit iniuſtam
ſententiã contra illam puellam:
pronuntiando eam eſſe ancillã:
dictúsq; Virginius pater ex hoc
indignatus, erepto gladio dictã
eius filiam interemit: & ad ſuos
commilitones incontinẽter au-
fugit: & unà cum eis ſeceſſit in
montem Auentinũ ciuitatis Ro-
manæ: unde tota plebs Romana
ad dictũ montem conuolauit, &
ſe à patritiis diuiſit: ibiq́; perſi-
ſtens plebs ipſa officialẽ ſuum
creauit, qui appellabatur tribu-
nus: & quando emergebat ali-
quis caſus à lege duodecim ta-
bularum non deciſus, ille tribu-
nus faciebat totã plebem cõgre
gari, & dictũ caſum ꝓponebat,
& plebs ipſum decidebat: & illa
deciſio erat lex inter ipſos ple-
beios: & appellabatur Plebiſci-
tum: ut in §. plebiſcitũ. inſtitu. de
iure nat. Et hæc omnia declaran
tur in d.l.ij. §. deinde cùm eſſet.
& §. initiũ. ff. de ori. iur. Et ita ſte-
tit plebs per certos annos ſepa-
rata à patritiis. Deinde quia mul
tæ diſcordiæ naſcebant inter ple
bẽ & patritios, ſuperuenit qui-
dam Rex Hortenſius: qui pacem
compoſuit inter patritios & ple
beios: & reuocata plebe à dicto
monte Auẽtino, iterũ ipſam ple
bem cum patritiis uniuit: & fecit
unam legem, quæ dicta fuit lex
Hortenſia, capto nomine ab i-
pſo authore: per quã legem uo-
luit, quòd illa plebiſcita haberẽt
uim legis generalis: & ſic aggre-
gata fuerũt in compendio alia-
rum legum ciuiliũ, & in corpore
iuris ciuilis. ut d. §. plebiſcitũ. &
d. §. deinde cùm eſſet. & c. plebi-
23 ſcita. ij. diſt. & ibi Arch. ¶*Dein-
de, qa plus augebat populus Ro
manus, adeò quòd erat impoſſi
bile in unum congregari, quãdo
nouus caſus emergebat, conſti-
tuit populus ipſe centum uiros
deputatos ad regimen ciuitatis,
qui ſenatores appellabantur: &
erant numero cẽtũ. l. fi. & ibi gl.
in uerſi. centũuiralis. C. de petit.
hære. & glo. in rub. ff. de ſena. &
quando erat facienda aliqua lex
noua, cõgregabantur ſolum illi
cẽtum ſenatores, qui decidebãt
caſum propoſitũ: & illa deciſio
erat lex, & appellabatur ſenatuſ-
conſultũ: & fuit redactũ id ſena-
tuſconſultum ſimiliter in com-
pendio iuris ciuilis. ut in §. ſena-
tuſconſultum. inſtit. de iure natu.
& d.l. ij. §. deinde quià difficilè.
ff. de orig. iur. & c. ſenatuſconſul
24 tum. ij. diſt. ¶*Poſtmodum, quia
populus Romanus propter ma-
gna bella, quæ habebat contra
finitimos, & alias nationes, erat
impeditus: & ſimiliter ipſi Con-
ſules erant propter dicta bella
impediti: adeò quòd erat neceſ-
ſe ipſis conſulibus accedere quã
doq; extra urbẽ ſuper guberna-
tione bellorũ: & ſic ciuitas re-
manebat ſine rectoribus: qa ab-
ſentibus Conſulibus nõ erat qui
iura redderet in ciuitate: ideo

ne ciuitas rectore careret ſuper
iuſtitia miniſtrāda, populus ipſe
creauit duos officiales:qui præ-
tores appellabantur. unus erat
prætor urbanus, & alius prætor
peregrinus. Vrbanus enim præ-
tor audiebat cauſas ciuiū Roma
norū: ſed peregrinus audiebat
cauſas exterorū ſeu peregrino-
rum.ut d.l.ij. §. deinde cùm pla-
cuiſſet.ff.de orig.iur.Et iſti præ-
tores ſolebant proponere quæ-
dam edicta in albo ſeu in eorum
palatio ſuper iuſtitia cōſeruāda:
puta,pacta ſeruabo:uel,Qđ me-
tus cauſa factū eſt, ratū nō habe
bo.& alia ſimilia. quæ edicta fue
runt poſtea per populū appro-
bata:& illud appellatur ius præ-
torium: qđ ſimiliter fuit incor-
poratū in iure ciuili.ut in §.præ-
torum.inſti.de iure natu.& d.l.ij.
25 §.eodem tempore. ¶*Demum
quoniam ex diuina permiſsio-
ne omne imperiū, iuriſdictio &
poteſtas totius mundi erat tunc
in populo Romano, in quo ha-
buit originē ipſum imperium ex
uiolentia & potentia: quia uio-
lenter ex ſua potētia armorum
totum orbem ſubiugauit: ut di-
cit Abb.in c.uenerabilem.col.vj.
in fi.de elect.& Bald.in l. bene à
Zenone.in fi. de quadri. præſcr.
& gloſ.in c.j.de pact.iur. firman.
quam ad hoc reputat ſingularē
Ang.in l.deprecatio.ff.ad legem
Rhod.de iac.& Albe.de Roſ.in l.
cunctos populos.C. de ſum. tri.
& fide cath. & Feli. in c.cùm nō
liceat. col.x. de præſcrip. in qui-

bus locis hæc eſt magis commū
nis concluſio, quòd imperiū ha-
buit originem in populo Roma
no ex uiolentia, Dei uoluntate
permiſſa.conſtituit ſibi populus
ipſe unum principem ſeu regem
Romanorum: in quem populus
ipſe tranſtulit omnem ſuam au-
thoritatem,poteſtatem, & impe
rium: conſtituta prius quadā le-
ge,quæ appellata fuit lex regia.
& ex tunc dictus eſt Rex Roma-
norum habere poteſtatem legis
condendæ:quia populus ſibi il-
lam poteſtatem trāſtulit: ut dicit
text.in l.ij. §.nouiſsimè.ff. de o-
rig.iur.& in l.j.ff. de conſti. prin.
& declarat pulchrè Bald. in d.l.
bene à Zenone.in fi. & eſt text.
in §. ſed quod princip. inſtit. de
iure natur. & in l.j. §. hoc etiam.
C.de uete.iure enu. & ratio trāſ-
lationis imperij, aſsignatur in
quadam conſtit. Regni, quæ in-
cipit,non ſine grandi.&c.in tex.
illius cōſtit. ſcilicet, quia ex quo
dictus princeps Romanus habe-
bat omne ius imperandi ipſi po-
pulo & ſubditis,congruū fuit, ut
etiam ab eo procederet pote-
ſtas legis condendæ: quæ eſt ori
go iuſtitiæ:ut ab uno, & eodem
fonte procedat origo iuſtitiæ, à
quo procedit protectio ſubdi-
torum. & ibi in d. conſtit. tangit
Adreas de Yſer. an ipſe idem po
pulus qui conceſsit talem pote-
ſtatem principi ſeu imperatori,
poſsit eandem ſibi auocare. de
qua per Angel. de Aret. in d. §.
ſed quod princip. & Bal. in l.fin.
C.de

26 C. de leg.* Vbi tangit etiam ad
quem ſpectat deponere impera-
torem:& dicit,quòd ad ſolū Pa-
pam:hæc autem poteſtas tradita
per populum Romanum princi-
pi, fuit poſtea approbata per
Chriſtum in teſtamento nouo:
dum dixit,Reddite quę ſunt Cæ-
ſaris, Cæſari: & quæ ſunt Dei,
Deo,ut traditur Matth. c.xxij. &
not.Oldr.in conſil. lxix.col.ij. &
Bald.in d.l.bene à Zenone. in fi.
C.de quadri. præſcri. Tranſlata
igitur poteſtate in principem, i-
pſe ſolus poterat facere leges:&
ſic illud, quod princeps ſtatue-
bat cauſa faciendi legem, ſerua-
batur pro lege:& iſtæ appellan-
tur cōſtitutiones principum: de
quibus habetur in d.§. ſed quod
principi.& in d.l. fi. C. de legi. &
in d.l.j.ff.de conſti.prin.& ſimili-
ter ſunt de compendio iuris ci-
27 uilis. ¶*Creato denique princi-
pe Romanorū,& tranſlata pote-
ſtate in eum,princeps ipſe elegit
quoſdam ſapientes in ciuitate
Romana: qui Iuriſcōſulti appel-
labantur: quibus dedit poteſta-
tem iura interpretādi & reſpon-
dendi in caſibus dubiis, de qui-
bus cōſultabantur: & illa reſpon
ſa & interpretationes erant tan-
tæ authoritatis,quòd pro legib⁹
ſeruabātur:& iſta appellatur re-
ſponſa prudentū:ut eſt tex. in §.
reſponſa prudentū. inſti.de iure
nat.& in c.reſponſa.ij.diſt.Et iſtę
ſunt leges ffforū,quæ fuerūt con
ditæ ab illis Iuriſcōſultis, autho-
ritate tamen principis,& ſic ſunt

etiam de iure ciuili. Et cum iſtis
legibus uixerunt gentes in hoc
ſecundo tempore,uſq; ad aduen
tum Chriſti: in quo ſecūdo tēpo
re habuim⁹ declaratas tres alias
leges,quæ uiguerūt,ſcilicet legē
Moſaicam,legē propheticam,&
28 legē ciuilē.¶*Iſtæ autē leges ci-
uiles,de quibus ſuperius feci mē
tionē,fuerūt per trecētos annos
ante aduentū Chriſti:& ſic tēpo-
re Paganorum:ut dicit Bart. in l.
multum.ff.de uerb.obli. & quod
iſti Iuriſconſulti qui fecerunt le-
ges,fuerūt Pagani,& ante aduē-
tum Chriſti, tenēt gl. & Bal. in l.
pridie.ff. de fer. & gl.& Bart.in l.
Titia.§.Seia.ff.de au.& arg. leg.
& glo.j.in rub.ff.de iuſti.& iur.&
ponit Bar.in lec.Nic.de Neap.in
l. ſpadonem. §. iam tamen.ff. de
exc.tut.dicit tamē Iaſ.in d.l.mul-
tum.in fi.col.quòd multi Iuriſcō
ſulti fuerūt tēpore Chriſti,& etiā
poſt Chriſtum:& maximè Vlpia-
nus:ut ibi per eū: & ibi aſsignat
29 rationē. ¶*Superueniet poſtea
tertiū tēpus,quod appellatū fuit
tēpus gratię:in quo tēpore Deus
glorioſus uoluit incarnari in ſa-
cra uirgine: & ſic uenit Chriſtus
in mūdum, uerus Deus,& uerus
homo: ut in epiſtola, īter claras.
C.de ſum.tri.& fid.cat.in quo tē
pore fuerunt proditæ tres alię le
ges:uidelicet,lex euangelica,lex
apoſtolica, & lex canonica. Et
prima fuit lex euangelica, quam
tradidit ipſe Chriſtus ore pro-
prio:ut habet in omnibus qua-
tuor euangeliis: ut dicit Abb. in
d.c.

d.c.firmiter. col.v.de ſum.trin.&
per hanc legem euangelicã fuit
confirmata poteſtas Imperato-
rum: dum dixit Matth. cap. xxij.
Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæ-
30 ſari,&c.*Quæ poteſtas Impera-
torum,dicitur ſimiliter procede-
re ab ipſo Deo: ut teſtatur Chri-
ſtus in euangelio Io.c.xviij. dum
dixit Pilato, Non haberes pote-
ſtatem aduerſum me ullam, niſi
tibi datum eſſet deſuper, &c. &
Paulus ad Roma. c. xiij. ubi ait,
Non eſt poteſtas, niſi à Deo.
quod qualiter procedat & intel-
ligatur,uide plene Abb.in c. no-
uit.col.v.& vj.& ibi etiã Felin.de
iud.& tangit plene Old. in cõſil.
clxxx.col.pe. unde Imperatores
poſtea Chriſtiani fuerũt proſe-
cuti leges ciuiles: uidelicet anti-
quas leges approbãdo & com-
pilando, & nouas componẽdo:
prout fecit Iuſtin. Imperator: ut
l.ij.C.de uet.iu.enuc.& in proœ.
inſti.& ſic habemus leges ciuiles
ante & poſt aduentum Chriſti:
originaliter tamen fuerunt an-
te aduentum,ut ſuprà declaraui.
31 ¶* Secunda fuit lex apoſtolica,
nam Chriſtus glorioſus, qui di-
citur Rex regũ,& Dominus do-
minantium,cle.paſtoral.§.fin.de
re iud.& c.quæ cõtra mores.viij.
diſtin. ubi appellatur, Regnator
uniuerſę creaturę.& in cõſt.poſt
mundi machinã. dicitur Rex re-
gum: cùm eſſet reuerſurus ad Pa
trẽ, reliquit apoſtolis poteſtatẽ
ſuam in terris,& ſignãter Petro,
ut principi apoſtolorum: quod
declarauit tã ante ſuã paſsionẽ,
quàm poſt:ut dicit tex.in c. in il-
lis.lxxx.diſt. nam ante paſsionẽ
declarauit,dum dixit, Tu es Pe-
trus,& ſuper hanc petram ædifi-
cabo eccleſiã meã, & tibi dabo
claues,&c.ut eſt text. in c.in no-
uo.xxi.diſtinc.& Mat.c.xvj. Item
dũ aliàs dixit Petro, Paſce oues
meas.ut dicit text.in c. ſignifica-
ſti.in prin.& ibi gl. in uer. paſce.
de elect. & in epiſt. inter claras.
C.de ſum.tri.& Io.c.ulti.per hæc
uerba deſignauit uelle, ꝙ Pe-
trus eſſet caput & princeps apo-
ſtolorum:ut d.c.in illis.& d.ca.in
nouo. Item ſimiliter ante paſsio
nem dedit poteſtatem omnibus
Apoſtolis,dum dixit, Quæcun-
que ligaueritis in terra,erunt li-
gata & in celis, &c. ut habetur
Matth.c.xviij. poſt uerò paſsio-
nẽ & reſurrectionẽ,expreſsè eã-
dem poteſtatẽ contulit Apoſto-
lis,dicẽs,Accipite Spiritum ſan-
ctum: & quorũ remiſeritis pec-
cata,&c.ut habetur Ioan.c.xx.&
dum dixit, Ite,& prędicate euan
geliũ omni creaturæ, &c.ut tra-
ditur Matth.c.ult.& Marc.c.ulti.
&no.Abba.in c.translato.col.ij.
de conſtit. unde ipſi apoſtoli ex
poteſtate eis tributa per ipſum
redemptorem dominũ, cœpe-
runt exequi præcepta Chriſti:&
ſuas leges ſpargere,& prædica-
re per orbem: ut habetur in to-
32 to teſtamento nouo.* & illa lex
promulgata & ſcripta per Apo-
ſtolos præter euangelicam, ap-
pellatur Lex Apoſtolica:quę ue-
nit

nit ad interpretationem legis e-
uangelicæ: ut dicit Specul. in
proœ.j.par.in ij.colum. & in iſta
lege euangelica, & apoſtolica,
conſiſtit totum nouum teſtame
33 tum. ¶*Tertia & ultima lex fuit
lex canonica. nam cum lex euan
gelica & apoſtolica non ſuffice-
ret ad omnes cauſas decidẽdas,
ſummi pontifices ex poteſtate
eis tributa per Chriſtũ, per me-
diũ beati Petri,ut dicitur in dict.
cle.paſtor.§.fi.de re iud. fecerũt
quãplures canones & leges ſcri
ptas: qui canones ſunt excerpti
partim ex lege ueteri Moſaica,
& partim ex lege ciuili, & par-
tim ex ſacra Theologia: ut tam
quoad ſpiritualia, quàm quo ad
temporalia poſsit bene regi, &
gubernari Eccleſia Dei: ut dicit
Abb.in d.ca.firmiter, in fin.illius
princi. & iſta lex canonica, quæ
fuit facta à ſummis Põtificibus,
conſiſtit in tribus uoluminibus,
uidelicet in uolumine Decreta-
lium,in uolumine Sexti, & uolu
lumine Clementinarũ. Iſta enim
tria uolumina continent leges
& canones pontificales, authẽti
cos & approbatos:qui pro legi-
bus indubiè ſeruantur: cùm ſint
conditi ab habente poteſtatem
34 legis cõdendæ.¶*Connumera-
tur etiam inter leges canonicas
& liber Decretorum: qui liber
non fuit conditus à ſummo Pon
tifice:nec ab habẽte poteſtatem
legis condendæ:ſed fuit cõpila-
tus per quẽdã magiſtrũ Gratia-
num:qui fuit monachus, & ſacrę
Theologiæ Magiſter:ut teſtatur
Archiepiſcop.Floren.in iij.parte
ſuæ Chron.ti.xvij.c.vj.& fuit mo
nachus ſancti Proculi in Tuſcia:
& ualde fuit exaltatus in ciuitate
Bononiæ.qui Gratianus ex San
ctorum Patrum dictis compila-
uit dictum opus,& uolumen De
cretorum,& ideo appellatur Li-
ber Decretorum:quia ex decre-
tis Sanctorum Patrum fuit com
pilatus:nec reperitur,quòd fue-
rit approbatus per ſummos Põ-
tifices: unde non poteſt dici au-
thenticus:ut dicit Abb.in proœ.
decre.in c.rex pacificus. col.v.&
Io.And.& Ant.de Butr.in c.ij.de
reſcr.licet aliqui dicãt,ꝙ fuit ap-
probatus per Eugeniũ Papam:
tamẽ quicquid ſit,quia eſt com-
muniter approbatus à populo,
& publicè legitur in ſcholis, ſi-
cut alij libri authẽtici, ex hoc cẽ
ſetur authẽticus:& facit plenam
fidem.ita dicit Abb.in d.c.ij.col.
35 fin. de reſcrip. ¶* Verùm eſt ad-
uertendum,quòd in libro Decre
torũ reperiũtur quatuor ſpecies
authoritatũ,uidelicet,Prima ſpe
cies eſt authoritas ſanctorũ Pa-
trum,prout plurimũ omnia ferè
capitula ibi exiſtẽtia ſunt extra-
cta à dictis Sanctorum. Secũda
ſpecies eſt authoritas ipſius Gra
tiani authoris:ut quãdo ipſe lo-
quitur de ſe, ſine authoritate Sã
ctorũ. Tertia ſpecies eſt autho-
ritas cuiuſdam Paleæ: ut quãdo
in rubr. alicuius capituli Decre-
torũ ſtat ſcriptum,Palea. Quar-
ta ſpecies eſt authoritas Iuriſcõ-
ſultor

ſultorum & Imperatorum ſecu-
lariũ:quoniam ſunt multæ leges
ciuiles incertæ & canonizatæ in
36 decretis. ¶*Quo ad primam ſpe
ciem, ſcilicet de authoritate ſan
ctorum Patrũ, uerũ eſt quòd ex
diuturna approbatione cenſe-
tur authenticus dictus liber, &
poſſunt illa decreta Sanctorum
allegari ad deciſioné cauſarum.
ita intelligitur Abb.in d.c.ij.col.
fi. ubi ita tenet. & ibi etiã Felin.
in xxiij.col.uer.liber decreti,&c.
Non auté quo ad alias tres au-
thoritates, ſecundum eos ibidé.
& Archi.in c. qs neſciat. ix.diſt.
nã authoritas Gratiani non re-
peritur approbata:neque eſt au-
thentica:nec etiã authoritas Pa-
leæ. nam Palea fuit quidã diſci-
pulus Gratiani, qui ſua authori-
tate inſeruit nõnulla capitula in
Decretis, quæ nullam faciunt fi-
dé:ut dicit Io.And.in addi.Spec.
in tit.de diſpu. & alleg.§.fi. in fi.
& Saly.& Imo. in rubr.ff.de uer.
obl.& Ant. Corſ.& in repert.ſup
Abb.in uer. libri decretorum.ex
quo non fuerunt facta ab habé
te poteſtatem: ſicut etiam dicta
& ſolutiones Gratiani repreh-
duntur in aliquibus, ubi non be
ne fuit loquutus, ſecundum Ar-
37 chid.in d.c.quis neſciat.*Ex quo
patet, quòd eius dicta non ſunt
authentica: ſed ſunt uelut dicta
Inn.in ſuo opere gloſarũ, quod
cõpoſuit ſuper decretalibus. cu-
ius Inn.dicta nõ ſunt authética.
quia ipſe noluit, ut haberentur
ut tex.ſed ut gloſæ.licet præ cæ-
teris ſint magnæ authoritatis:ut
teſtatur Fel.in d.c.ij. col.xxiij.in
fi.uer.de diuerſorum, &c.de re-
38 ſcript. ¶* Quo ad quartã ſpecié,
ſcilicet de legibus ciuilibus in-
ſertis in decretis, dic quòd mi-
nimè ſunt approbatæ, ut p hoc
ſeruentur de iure canonico: ex
quo Gratianus, qui inſeruit, non
habuit talem authoritatem. un-
de dictæ leges remanent iuris ci
uilis, prout antea erant. & perin
de habentur, ac ſi ibi non eſſent
inſertæ. & ſic non ſeruantur, ut
canones. ita dicit Abb.in d.ca.ij.
col.fi.de reſcrip. & And.de Yſer.
in c.j.col.v.qui ſucceſ. tene.in u-
ſi.feud. Pro hoc eſt gloſ.in cap.j.
in gl.ij. de excep.& gl.in c. ſuper
eo.el j.& ibi etiam Abb.de teſti.
& gloſ.in c.j.in uer. tractatus.de
reb.eccl.non alie. lib.vj.& Ioan.
And.in ca.ex parte.in fi.de feud.
39 ¶ * Fuit autem compilatus liber
Decretorum, tempore Papæ A-
lexandri iij. ſub anno Domini,
Mil.cl.ut not.gl.in c.poſt appel-
lationé. §.forma.in uerſi.forma.
ij.q.vj. & habetur in Chronicis.
Liber uero decretalium fuit cõ-
pilatus ſub anno Domini M.cc-
xxij.ut habetur in lib. Chronica
40 rum & faſciculi tẽporũ. ¶* Ha-
bemus ergo ex prædictis colle-
cta tria tempora humanæ uitæ:
& noué leges, quibus homines
uixerunt: & quomodo unaquæ-
que lex uenit ſucceſſiuè ad aliã.
Supereſt pro cõplemento iſtius
euidentialis, antequàm ueniam
ad deciſioné q. principalis pro-
poſitæ

poſitæ in hac iij. parte, ſcilicet
unde habuit originé iudicium,
uidere: an iſtæ nouem leges ſint
omnes hodie in uſu. Et breuiter
reuertendo ad primum tempus,
& primã legé, quę fuit lex natu-
ralis communis:dico, quòd illa
ſemp fuit,& eſt, & erit in obſer-
uãtia:quia immutabilis eſt: ut §.
ſed naturalia. inſtit.de iur.nat.&
hoc patet ad ſenſum: quia dixi,
quòd talis lex eſt quidam natu-
rę inſtinctus: unde eo ipſo ꝙ na
ſcitur homo, uel aliud animal,
naſcitur cũ tali inſtinctu naturę,
ut aliqd appetat: & declinet ea,
quæ ſibi nocitura eſſe uideãtur:
ut ait Cice.in j.Officiorum.Item
quia dixi, quòd obligatio anti-
doralis eſt de iſto iure naturali
primæuo & communi: ſimiliter
dico, ꝙ etiã hodie talis obliga-
tio eſt in uſu, cùm ꝓcedat ex iu-
re immutabili. nam etiam hodie
ꝓducit illos pulchros effectus:
qui ſunt xviij. quos ponit Iaſ.in
l.ex hoc iure.ff.de iuſtit. & iur.&
idem Iaſ.in l.ſi non ſortem.§.li-
bertus.ff. de cõd.indeb. ubi tra-
ctat de iſta obligatione antido-
41 rali. ¶* Quo ad ſecundã legem,
ſcilicet de iure naturali ſecũda-
rio, quod dicitur rationis, ſimili-
ter concludo, quòd eſt immuta-
bile:& etiã hodie eſt in uſu: ꝓut
eſt religio erga Deũ, & erga pa-
rentes & patriam,& alia ſimilia:
qđ patet ad ſenſum: & ꝓbatur.
v.diſt.in prin.& in c.fi.§. is itaq;.
& ibi not.vj. diſtin.& in d.§. ſed
naturalia. Et ꝙ iſta ſint hodie in
obſeruantia, patet:quia omni iu
re ſunt iſta præcepta naturalia
cõfirmata. nã religio erga Deũ,
confirmatur p legé Moſaycã: ut
no.gl.in c.qd in omnibus.xxxij.
q.vij.& habeť. Exo.c.xx.& Deut.
c.v. Item per legem propheticã:
ut habeť Ioſue c.ij. ubi ait: Hoc
diligentiſsimè pręcauete,ut di-
ligatis dominum Deum ueſtrũ.
& Tob.ca.iiij. Omni tépore be-
nedic Deũ:& pete ab eo, ut uias
tuas dirigat.& in Pſal.cxvj. Lau-
date dominũ omnes gétes: lau-
date eum omnes populi. Ité per
legem ciuilé: ut traditur in epi-
ſtola,inter claras.C.de ſum.trin.
Item per legem euãgelicam, per
quam traditur illud præceptum:
Dilige dominum Deum tuũ, ex
toto corde tuo, &c.ut habetur
Matt.c.xxij.& Lucæ c.x.& Marci
c.xij. Item per legem apoſtolicã
& canonicam, eſt pluſquam cla-
rum. Item habere religioné er-
ga parétes & patria, patet: quia
etiã hodie filius, qui eſt inobe-
diens patri uel matri, poteſt ex-
hæredari ex quatuordecim cau-
ſis, quæ narrantur in §.cauſas.in
42 auth.ut cũ de app.cogno.¶*Ité,
qa ciuis derelinquens patriã ſuã
periclitantem, perdit priuilegia
ciuitatis illius, ſecundum Bal.in
l.ij.in fi.C.de infan. expo.quem
ſequitur Alex.in l. ueluti.in add.
43 ad Bar.ff.de iuſt.& iur. *Hinc di
cit Caſsiod.libro j.epiſt. xx.uni-
cuiq; patria ſua charior eſt, Deũ
ſupra omnia ſaluum fore quæri-
tur, ubi ab ipſis cunabulis com-
mora

moratur:feris datũ eſt, agros ſyl
uasq́; quærere : hominibus au-
tem fores patrias ſuper cuncta
diligere : aues ipſæ per aëra ua-
gãtes proprios nidos amant:er-
ratiles feræ cubilia dumoſa fe-
ſtinant:uoluptuoſi piſces cauer-
nas ſuas perquirũt: cũctaq́; ani-
malia ibi ſe norunt refugere,ubi
longiſsima cupiunt ætate con-
44 ſtare.¶*Quo ad tertiã legẽ,ſci-
licet,de iure gentium,concludi-
tur ſimiliter , ꝙ eſt ius immuta-
bile: ex quo largo modo appel-
latur ius naturale: ut in §.ſingu-
lorum. inſtit.de rerum diui. un-
de etiã hodie ſeruatur quod pa-
tet, quia Princeps nõ poteſt re-
gulariter ſtatuere cõtra ius gen-
tiũ,puta,quòd aliquis ſine cauſa
priuetur dominio rei ſuæ: quod
dominium eſt de iure gentium.
l.ex hoc iure.ff. de iuſti. & iur.&
ibi gloſ.in uerſ. dominia.innuit,
quòd etiã ius diuinũ fauet huic
iuri gentium. Item dicitur con-
ſtitutum ex diuina prouidentia,
ut in §. ſed naturalia. inſtitut.de
iur. natu.qui §. ſecundum com-
munem intellectum gl.& doct.
ibi intelligitur loqui etiam de iu
re gentium,quòd ſit immutabi-
le.Et quòd Princeps non poſsit
diſpenſare contra ius gentium
ſine cauſa, tenet Inno.in ca.quia
pleriq;.circa fin.de immu.eccle-
ſi.& Archi.in ca.ius ciuile.j. diſt.
& Bald.in l. reſcripta. col.pen.in
fi.C.de precib.imper.off.in uer.
Tertiò quærũt,&c.&gl.&Bar.in
l.fi. & ibi communiter doct. C.ſi
contra ius uel util. pub.&Felin.
plene in c.quæ in eccleſiarũ.col.
x.de conſtit. & ibi etiam Abb.&
docto.idem tenet Iaſ.in l.iij.§.ſi
is,pro quo. col.ij.ff.quod quiſq;
iur. Hoc etiam patet ad ſenſum:
quia omnes ferè cõtractus ſunt
de iure gentium:& tamen hodie
ſunt in uiridi obſeruantia:ut d.l.
ex hoc iure. Item bella & ſerui-
tutes etiam hodie ſunt in uſu:ut
uidemus in quampluribus titu-
lis iuris ciuilis tractantibus ma-
teriam ſeruorum. Itẽ, diſtinctio
dominiorum eſt ita hodie ſicut
olim:& ſic de aliis exemplis.Be-
ne uerum eſt, quòd in quamplu
ribus capitulis iuris gentium,eſt
diſtinctum & limitatum per ius
ciuile:ut uidemus ꝑ uſucapionẽ,
quæ extinguit dominium. Item,
in teſtamentis, in quibus requi-
runtur ſeptem teſtes:ſed de iure
gentium in ore duorum uel triũ
ſtat omne uerbũ:ut habetur in c.
nouit.de iudi. & ſic de aliis exẽ-
45 plis.¶*Itẽ,ex cauſa poteſt Prin-
ceps limitare & diſpenſare cõtra
ius gẽtium in aliquo eius capi-
tulo : licet non tollere in totum:
ut tradit plenè Fel. in d.c.quæ in
eccleſiarũ.col.x.cum multis ſeq.
de cõſtit. ſicut etiã princeps po-
teſt limitare ius diuinũ , & illud
diſtinguere & modificare : ſe-
cundum Fel.plenè in d.c.quæ in
eccleſiarum. colũ.x.cum ſex ſeq.
46 * & Abb.in c.fin. colũ.ij.& iij.de
conſue.ubi tractat etiam, quan-
do põt induci cõſuetudo contra
ius diuinum uel gẽtium, & con-
cludit,

cludit, quòd ſemper poteſt indu
ci conſuetudo , quando non eſt
inductiua peccati, ſecundũ eum.
47 ¶*Quo ad quartam legem,ſcili
cet Moſaicam , an ſit hodie in
obſeruantia . dic quòd in l.Mo-
ſaica ſunt quædam pręcepta mo
ralia:& quædam myſtica,quæ lo
quuntur in figura. Quo ad præ-
cepta moralia , eſt in uiridi ob-
ſeruantia : quia dicitur lex natu-
ralis, quo ad illa, & eſt immuta-
bilis: ut ſunt illa decẽ præcepta,
quæ mores concernunt. Quo
uerò ad præcepta myſtica , quæ
ſunt ſacramentalia uel cęremo-
nialia, dicta lex Moſaica eſt mu-
tabilis : & ut plurimum non ſer-
uatur ex aduentu Chriſti:ita hæc
omnia declarat tex.cum gloſſ.in
c.fi.§.his itaque.vj.diſt.&Abb.in
48 c.fi.col.ij.de conſuetu.*nam lex
Moſaica loquebatur in figura:
deinde per aduentũ Chriſti ſuc-
ceſsit ipſa lux & ueritas in mun-
do:quę omnia uelamina ueteris
teſtamenti aperuit & illuſtrauit:
ut dicit pulchrè Bal.in c.trãſlato.
in fin.de conſtit.& ſic per legem
Euangelicã & apoſtolicam fuit
ſublata lex Moſaica in pręceptis
myſticis:ut in locis præallegat.
49 ¶ * Verùm,eſt aduertẽdũ,quòd
dicta lex Moſaica fuit ſublata ab
aduentu Chriſti inter ipſos Chri
ſtianos:nam Iudæi adhuc ſeruãt
ipſam legem Moſaicam,& uiuũt
ſecundũ eam:ut no.Cald.in cõſi.
xxx.in tit.de teſt.ubi dicit, quòd
in teſtamentis & ſucceſsionibus
Iudæi ſeruãt legem Moſaicam.
Idem tenet Fely.in c.Iudæi.el ij.
co.ij.de Iudæ.ubi dicit,quo mo-
do lex Moſaica derogat iuri ciui
li in ſucceſsionibus Iudæorũ ab
inteſtato, & ſeruatur quod habe
tur Numer.c. xxvj. & dicit Cald.
in conſi.x.in tit.de conſtit. ꝙ lex
Moſaica eſt ius ſpeciale Iudæo-
rũ:adeò quòd illa ſeruatur prin-
cipaliter inter eos: & ea demùm
deficiente,ſeruatur ius cõmune:
& ſic derogat iuri Rom. quo ad
Iudęos.idem tenet Soci.in cõſi.
50 lxxij.in fin.in.j.uol. ¶ * Similiter
quo ad iuramẽtum, ſeruatur lex
Moſaica inter Iudæos : quia iu-
rant per legem Moyſi, & ſuper
decẽ pręceptis:ut declarat Spec.
in tit.de iura.cal.§.reſtat.col.fin.
uer.ſed pone Iudæus, &c. Fel.in
c.fi.col.j.in fi.de Iudæ. & Abb.in
c.j.col.iiij.uerſi.qualiter.de iura.
calum.& Soc.in conſi.lxvj.col.x.
in j.uol.& Bar.in l.iuſiurandũ. §.
ait prętor.in fi.ff.de iureiuran.&
And.de Yſer.in conſtit.ſi quis in
poſterũ.col.pen. & Ioã. de Imo.
in cle.j.& ibi etiam Card. in v.q.
de teſti.& Angel.in conſil.xciiij.
51 ¶ * Sed quid ſi Iudæus iurat ſu-
per contractu inualido , an tale
iuramentũ confirmet contractũ
Iudæi,ſicut Chriſtiani:iuxta cap.
cùm contingat.de iureiur.Hanc
q.plenè attingit Socin.in conſil.
lxv.col.antepe.& conſil.lxvj.col.
antepen.& pe. in j.uol. ubi con-
cludit,quòd tale iuramẽtum Iu-
dæi non firmat cõtractũ : moue
tur ipſe, quia iuramentũ contra-
ctus cõfirmatorium tunc ſerua-

tur, quando ſeruari poteſt ſine
diſpendio ſalutis æternæ: ut d.c.
cùm contingat. ſed in Iudæis il
lud diſpendium non conſidera-
tur: quia ſunt damnati ſiue ob-
ſeruent iuramentũ, ſiue non: ex
quo non ſunt baptizati. ergo ſe
quitur, quòd de eorũ iuramẽtis
nõ eſt curandum. nam dicit ipſe,
quòd iſtam obſeruantiam intro
duxerunt canones, ne perdatur
anima iurantis propter periu-
rium, quæ perditio animæ non
conſideratur in Iudæis, cum ſint
perditi abſque hoc, ſecũdum fi-
dem noſtram. Concludit ergo,
quòd tale iuramentum Iudæi ni
hil operatur. Hanc etiam opin.
52 *per eãdem rationẽ tenet Lud.
Rom. in conſil. clv. incip. præmiſ-
ſum laudum. in fin. ubi cõcludit,
quòd Iudæus non cõpellitur ad
obſeruantiã iuramenti in com-
promiſſo appoſiti, & illud dictũ
refert ſimpliciter Iaſ. in l. iij. §. iu-
rari. colũ. iiij. ff. de iureiura. idem
tenet Pau. de Caſt. in cõſi. xc. col.
fin. in ij. uol. quod conſil. incipit,
uiſa quadã ſcriptura, &c. ¶Con-
trariam partẽ tenet Pet. Philipp.
Cor. in conſi. xlv. col. iij. in litera
C. in j. uol. ubi expreſſè tenet, ꝙ
iuramentũ Iudæi confirmat con
tractum per ipſum celebratum,
qui aliàs erat inualidus. idem te-
net Lud. Rom. in l. qui ſuperſti-
tis. ff. de acquir. hæred. & Bald. in
c. j. §. item ſacramenta. col. iiij. de
pact. iura. firman. ubi dicit, quòd
Imperator arctat eos ad obſer-
uantiã iuramẽti: licet Soci. in d.
conſi. lxvj. col. penul. in j. uol. det
reſpõſum & ſenſum ad illud di-
ctum Bal. in d. §. item ſacramẽta.
53 ¶*Poteſt corroborari iſta ſecun
da opin. quia Iudæus iurans per
legem ſuam, cõpellitur per iudi-
cem Chriſtianũ ad obſeruãtiam
iuramenti: imò punitur de per-
iurio, ſicut Chriſtianus, ſi nõ ob
ſeruet. ita dicit Andr. de Yſer. in
d. conſtitu. ſi quis in poſterũ. col.
pen. & idem And. in conſtit. eos,
qui ſciẽter. in princ. & tenet idẽ
Soci. in d. conſil. lxvj. col. antepe.
uerſic. prim⁹ quidẽ, &c. in j. uol.
ubi dicit, quòd Iudæus periurus
poteſt puniri per Eccleſiam, non
pro eius anima: quia eccleſia nõ
curat de anima Iudæi, ſed ut ca-
ſtigetur eius corpus ratione de-
licti: ne remaneat impunitum. l.
ita uulneratus ff. ad l. Aqui. idem
tenet Matth. de affli. in conſtitu.
eos, qui ſcienter. col. vj. uerſic. ix.
54 quæro, &c. ¶*Hinc uidemus, ꝙ
licet aliàs Iudæus non poſsit iu-
rare per Chriſtum, nec per Euan
gelia: cum hoc dicatur facere in
contẽptum Chriſti, ex quo non
credit in Chriſto ut declarat Iaſ.
in d. l. iij. §. iurari. col. iiij. ff. de iu-
reiuran. & Bar. & Mod. in rubr. ff.
de iuſti. & iur. & habetur in ca. &
55 ſi Chriſtus. de iureiurand. *Item,
quia Iudæus dicitur blaſphemia
Chriſti, ſecundum Soci. in conſi.
cij. colũ. iij. in j. uolu. ſi tamen Iu-
dæus iuraret per Chriſtum, cogi
poteſt ad obſeruantiã iuramen-
ti. ita tenet Alex. in d. § iurari. co.
penult. in fi. facit tex. & ibi glo. in
cap.

capit. mouet. xxii. q. i. Cõcluſiuè
ergo uidetur dicendum, quòd ſi
Iudæus iurat in contractu inua
lido, debet compelli per eccle-
ſiam ad obſeruantiam iuramẽti,
non ratione animæ: quia eccle-
ſia non curat de eius anima. cap.
gaudemus. de diuort. ſed ut ca-
ſtigetur ei⁹ corpus, ratione de-
licti: quia ſi Iudæus non compel
leretur ad obſeruantiã iuramen
ti, fruſtra dicerẽt doctrinæ præ-
allegatæ Iudæum puniri de per-
iurio: quia licite periuraret. ¶In
iſta uarietate puto concordari
poſſe opin. & dico ſic: Aut Iu-
dæus cõtrahit cum alio Iudæo,
& tunc procedat prima opi. Soc.
ſcilicet quòd contractus non fir
metur iuramento, quando de ſe
eſt inualidus. Hinc eſt, quòd do-
natio inter uirum & uxorẽ, non
firmetur iuramẽto inter Iudęos.
Similiter alienatio rei dotalis
minimè firmatur iuramẽto inter
Iudæos. tunc enim uendicant ſi-
bi locum rationes Soci. & quod
dicit Bal. in d. §. item ſacramen-
ta. colũ. iiij. de pa. iura. firma. ubi
dicit, quòd uincula ſacramẽtalia
non cadunt in his, qui non ſunt
56 de ſacro ouili. *nam de iure ci-
uili quando contractus eſt inua
lidus, non ualet etiam iuramen
tum in eo appoſitum. l. non du-
bium. C. de leg. & l. ſi quis inqui-
linos. in fi. ff. de lega. j. ſed de iu-
re canonico, quod ius habuit re
ſpectum ad ſolam animam, fuit
inductum, ut quando poteſt ſer-
uari ſine interitu ſalutis æternæ
iuramentum, ſeruari debeat: ne
anima præiudiciũ patiatur pro-
pter periurium: ut d. c. cùm con-
tingat. de iureiuran. & cap. licet
mulieres. de iureiuran. lib. vj. ubi
propriè dicit tex. tale iuramentũ
ſeruari de iure canonico: unde
quia iuramẽtum ligat animam,
& ius canonicum habuit reſpe-
ctum ad animam: ideo uoluit ta
lem cõtractum inualidum iura-
57 mento firmari.* De anima Iu-
dæorum ſe nõ impedit eccleſia:
ut d. c. gaudemus. de diuor. quia
iam damnata eſt: ut dicit Paul. de
Caſt. in d. cõſi. xc. col. ij. in ij. uol.
ius ergo canonicũ relinquit ta-
lem cõtractũ Iudęorum in merã
diſpoſitionem iuris ciuilis: quia
dempto iure canonico remanet
diſpoſitio iuris ciuilis, quæ ſer-
uatur in Iudæis, quando contra
riũ non reperitur in lege Moyſi:
ut ſuprà dixi, & eſt tex. in l. Iudę-
la prima. C. de Iudæ. ſed per ius
ciuile tale iuramentum eſt nullũ:
ut d. l. nõ dubium. ergo ſequitur,
quòd Iudæus nõ compellitur ad
obſeruantiam eius, cùm nullum
ſit, & nõ eſt obligatoriũ, & pro-
pterea minimè poteſt tunc puni
ri de periurio: quia non fuit li-
gatus iuramento: & ita proce-
dunt rationes Soc. in d. ſuis con
ſi. & Lud. Rom. in d. cõſi. clv. in fi.
¶Ad iura, quę dicunt Iudæos cõ
pelli ad obſeruantiam iuramẽti,
& puniri de periurio, de facili po
teſt reſponderi: quia loquuntur
in iuramento ualido, quando
eſt præſtitum ſuper actu ualido:

quia tunc ligat de iure ciuili, &
punitur contraueniens ratione
delicti: ut quando Iudæus eſſet
teſtis: ſecus ſi iurat ſuper actu in-
ualido: ut in q. propoſita. Aut Iu-
dæus contrahit cum Chriſtiano:
& tunc procedat opi. contraria:
ſcilicet quòd contractus inualſ-
dus firmetur iuraméto: non pro
ſalute animæ Iudęi, ſed ne Chri-
ſtianũ decipiat: & ne ſit melioris
conditionis Iudæus, quàm Chri
ſtianus: argu. l. Serui⁹. ff. quod ui
aut clàm. & l. nõ ſolùm. ff. de no-
xa. & quod not. glo. in c. poſt mi
ſerabilem. de uſur. & hanc diſtin.
in effectu tenet Paul. de Caſtr. in
d. conſi. xc. col. fin. in ij. uol. & ita
cum iſta concordia pertranſeo,
58 quã puto uerisſimam. ¶* Simili-
ter ſeruatur lex Moſaica inter
Iudæos, quo ad matrimonia: ut
habetur in c. gaudemus. §. fin. de
diuort. & in ca. de infidelibus. de
conſang. & affin. & not. Abb. in
c. fi. qui fil. ſint leg. in quib⁹ locis
probatur, quòd Iudęi contrahũt
matrimoniũ in gradu prohibito
per ius canonicũ: & ſeruant præ
cepta legis Moſaicæ, & poſſunt
facere diuortia: & ſic ſoluũt ma-
trimonia in uita, per libellum re
pudij: quia hoc permittitur lege
Moſaica: ut habetur Deuteron.
c. xxiij. in fin. & declarat Bald. in
conſi. ccccxxviij. in v. uol. & Soci.
in conſi. lxvj. colũ. antepenult. &
conſi. lxx. col. fi. & conſi. lxxj. col.
ij. in j. uol. in quib⁹ locis dicitur,
59 *quòd quo ad ſpiritualia Iudæi
nõ ſunt ſubiecti eccleſiæ: nec iu-
dicantur ſecũdum canones, ſed
ſecundũ ritus eorũ: unde contra
hunt matrimonia in gradu pro-
hibito, & cõmittunt repudiũ. idẽ
tenet Feli. in c. ad hæc. de Iudæ.
ubi dicit referendo Floria, quòd
inter Iudæos patruus poteſt du-
60 cere nepté in uxoré. ¶* Permit-
titur ergo Iudęis facere actus, ſe
cundum ritus eorum: dummo-
do non tendant in cõtemptum
fidei Chriſtianæ, ut dicit gloſſ. in
c. qui ſyncera. xlv. diſt. & eſt text.
in l. Iudęos. C. de. Iud. facit quod
dicit Ioann. And. in c. licet. de re-
gula. in nouel. ubi tenet, quòd ſi
Iudæus facit aliquid in contem-
ptũ fidei Chriſtianæ, ut quia po-
nit crucem ad igné, uel aliud ſi-
mile: perdit omnia, quæ ſunt ſibi
61 permiſſa de iure noſtro. * Quod
facit pro limitatione illius q. an
Iudæi gaudeat immunitate Chri
ſtianorũ. quam tangit Iaſ. in rub.
ff. de iuſti. & iur. in fi. & Soci. ple-
nè in conſi. lxij. & conſi. xx. in j.
uol. nam ſi deprehenderetur Iu-
dæus feciſſe aliquid in contem-
ptũ fidei Chriſtianę, debet omni
immunitate & priuilegio Chri-
ſtianorũ priuari, per illud dictũ
62 Ioan. Andr. * Seruatur etiam lex
Moſaica inter Iudæos, quo ad
circuncisionem. l. circũcidere. ff.
ad l. Cor. de ſicc. & quo ad alias
cæremonias, ut in locis prælle.
63 plenè traditur. * Dicuntur enim
cæremoniæ propriè, ſacrificia
Iudæorũ: ut declarat gloſ. in d. c.
q. i ſyncera. xlv. diſtin. in gloſſ. ij.
64 ¶* Quo ad quintã legé, ſcilicet
proph

propheticam, dicendũ eſt idem,
quod diximus de Moſaica: quia
quatenus cõtinet pręcepta mo-
ralia, ſeruatur inter Chriſtianos
eadem ratione: quia eſt ius im-
mutabile: ſed quo ad alia, eſt
mutabilis, per legé Euangelicã:
65 *quia per aduentum Chriſti ſuc-
ceſsit ipſa ueritas: ſecundũ Bald.
in c. tranſlato. in fi. de conſtitu. &
Bal. in l. bene à Zenone. in fi. C.
de quadri. præſcript. ipſe enim
Chriſtus dicitur ipſa ueritas. c. in
quadam. de celeb. miſſ. & c. abiit.
xj. q. iij. & dicit Chriſtus, Ego ſũ
uia, ueritas, & uita: ut habetur
Mat. c. xxvj. & Ioan. c. xiiij. & pro
pter hoc dum fuiſſet interroga-
tus Chriſtus à Pilato, Quid eſt
ueritas, noluit reſpõdere, ne ia-
ctaret ſeipſum: quia ipſe erat ue-
ritas: ſecundum Abb. in cap. & ſi
Chriſtus. colum. ij. de iureiuran.
66 ¶* Hinc dicit notab. text. in d. c.
abiit. xj. q. iij. quòd illi, qui ꝓ pe-
cunia deponunt falſum teſtimo-
nium, dicuntur uendere Chriſtũ
pro pretio, ſicut fecit Iudas: ex
quo uendunt ueritatem, quæ eſt
ipſe Chriſtus. unde poteſt dici
per illum text. quod falſus teſtis,
qui pecuniam accipit, committit
idem ſcelus, quod commiſit Iu-
67 das uendendo Chriſtũ. ¶* Idem
dico in iudice, qui pecunia ac-
cepta peruertit iuſtitiam, profe-
rendo iniuſtam ſentẽtiam, quia
peruertit ueritatem: ut in c. cùm
æterni. de re. iur. libr. vj. & ſic tra-
dit & uendit Chriſtum, qui eſt
ſumma ueritas, & ſumma iuſti-
tia: per d. cap. abiit. ¶ Sic ergo in
propoſito, adueniente ueritate
& luce in mundo, ceſſauerunt fi-
guræ prophetarum quo ad præ-
cepta myſtica: cum illa etiã ſint
de lege & teſtamento ueteri: ut
pluries fuit dictum ſuprà per ea,
quę habẽtur in d. c. fi. §. his itaq;
vj. diſt. & probatur in c. ueritate.
viij. diſt. ubi probatur, quòd ue-
68 ritati omnia cedunt. ¶* Quo ad
Sextam l. ſcilicet de lege ciuili:
quomodo & qualiter ſeruetur
lex ciuilis hodie, patet ex ordine
ipſarum cõpilationum: nam to-
tum corpus iuris ciuilis conſiſtit
in his uoluminibus, uidelicet in
quinquaginta lib. Digeſtorũ, in
lib. Codicis, in libr. Inſtitutionũ,
& in nouiſsimo lib. authẽticorũ.
Vt declarat Abb. in c. firmiter. in
fi. illius prin. de ſum. Trin. & fide
catho. omnes iſtæ ll. iuris ciuilis
hodie ſeruantur, quatenus una
per aliã non reperitur correcta:
quod patet, quia publicè in ſcho
lis legũtur. Poteris addere aliud
ius ciuile huius regni: quod con
ſiſtit in cõſtitutionibus regni, in
capitulis & ſtatutis regni, & re-
giis nouellis pragmaticis: quæ
iura municipalia huius regni in-
ducunt ius ciuile & obſeruantiã
nouam in hoc regno: & quando
que corrigunt, quandoque limi
tãt ius cõmune: prout dicam in
proceſſu operis, in ſuis opportu
69 nis locis. ¶* Quo ad Septimã L.
ſcilicet Euangelicã: nulli eſt du-
bium quòd inter Chriſtianos eſt
in uiridi obſeruantia: cùm pro-

 ceſſe

ceſſerit ab ipſo Chriſto, qui eſt ĩ
ſumma ueritas. & ea cõtinet ius
diuinũ & naturale immutabile:
ut eſt tex.& ibi Glo.& Arch.in c.
humanum genus. prima diſt. &
appellatur lex uitę: quia concer-
nit animã:ut dicit Spec.in proœ.
primæ partis.colũ.iij.& conſiſtit
in illo præcepto naturali, Quod
tibi non uis fieri, alteri ne fece-
ris.ut d.c.humanũ genus. & ha-
betur Matthæi,c.vij.& Luc.ca.vj.
70 *Item iſta lex Euangelica cor-
rexit in multis legem antiquam
Moſaicam: nam Deus antiqui-
tus contulit legem & ſacerdotiũ
in ipſum Moyſen in monte Si-
nai. poſtea cum cõplacuerit mit
tere lucem in mundo & uerita-
tem, ſcilicet Chriſtũ, pro redem-
ptione peccatorũ: ipſemet Deus
trãſtulit ſacerdotium de Moyſe
in Chriſtum, unà cum ipſa lege,
& de Chriſto fuit tranſlatum in
Petrum: ut d.cap.tranſlato. & ibi
Glo.& doct.de conſtit.per illam
igit translationẽ illa lex antiqua
Moſaica fuit tranſlata in legem
Chriſti Euangelicam: unde nos
Chriſtiani, q ſectamur Chriſtũ,
ſeruamus dictã legẽ Euangelicã
pro ſalute animæ noſtræ tanquã
legem nouã à Deo nobis datã:
& quatenus iſta lex noua corri-
git legẽ Moſaicam, nõ ſeruatur
lex Moſaica inter Chriſtianos.
71 ¶* Quo ad octauam legẽ, ſcili-
cet apoſtolicã: ſimiliter dicimus
eam ſeruari inter Chriſtianos:
cùm depẽdeat ex uolũtate eiuſ
dem Chriſti, propter poteſtatẽ
per eum tributam Petro & apo-
ſtolis: ut d.ca.tranſlato.& decla-
raui ſuprà, dum feci mẽtionẽ de
hac lege apoſtolica. & cùm ue-
niat hæc lex apoſtolica, ad de-
clarationem, & quandoque ad
modificationẽ legis Euãgelicæ:
ut habetur in c.iam nunc. xxviij.
q.j.& no.Spec.in d.proœ.col.iij.
Nam iſta ſimiliter continet ius
diuinum nouum, & ius naturale
immutabile: ut d.c.humanũ ge-
nus.& ibi Glo.& Archid.j.diſt.&
in tantum ſeruatur iſta lex apo-
ſtolica, quod dictũ apoſtoli prę-
fertur legi ciuili in deciſionibus
cauſarum.tex.eſt & ibi Abb.in c.
72 pen.de ſecund.nup. ¶ * Verùm,
eſt ſciẽdum, quòd licet dixerim
legem Moſaicam quo ad præ-
cepta moralia eſſe immutabilẽ:
item legẽ Euangelicam & apo-
ſtolicam ſimiliter immutabilem:
uerũ eſt, quòd non poteſt muta
ri in totũ tollendo ipſam: tamẽ
poteſt limitari, & in aliquo capi
te corrigi per ius poſitiuũ ciuile
uel canonicum. Nam princeps
poteſt diſtinguere & limitare ius
diuinũ: licet nõ in totũ tollere:
ut not.gloſ.& docto.in l.fin.C. ſi
contra ius uel uti. publi. & Abb.
pulchrè declarat in c.fin.col.ij.&
iij.de conſue.& Felin.plenè in c.
quæ in eccleſiarum. de conſti. &
poteſt eſſe exemplum: nam lex
diuina dicit, non occidas. & ta-
mẽ ius ciuile in multis delictis &
caſibus occidit hominẽ. Itẽ lex
diuina dicit: habeas in honore
parentes. Et tamẽ ius ciuile per-
miſit

miſit filio occidere patrem, quã
do eſſet hoſtis & rebellis patriæ
ſuæ.l. minime.ff. de reli. facit qđ
not.Bartolus in l.poſtliminiũ.§.
filius.ff.de capt.& poſtlimi.reue.
ſimiliter lex diuina dicit: nõ fura
beris.& tamen lex poſitiua uult,
quòd ex neceſsitate famis per-
miſſum eſt furari.ca.ſi quis pro-
pter neceſsitatem. & ibi not.de
furtis. & ſic de aliis ſimilibus.
73 ¶*Quo ad Nonã & ultimam le-
gẽ, ſ.canonicã: nulli eſt dubium,
quòd eſt in uiridi obſeruãtia in-
ter Chriſtianos: cùm ſit facta à ſa
cris põtificibus: quibus data fuit
poteſtas à Chriſto per medium
beati Petri: ut ſ.dixi, & eſt text.
in cle.paſtoralis.§.fi.de re iudic.
tamẽ quod ad eius obſeruantiã,
recipit illam declarationẽ, quam
facit Abb.in c.j. de ope. no.nun.
uidelicet, quòd ſi lex canonica
contradicit legi ciuili, tunc ſi ſu-
mus in materia concernẽte pec
catum uel animã, ſeruatur lex ca
nonica in utroq; foro: & lex ciui
lis remanet correcta. ſi uerò ſu
mus in materia non cõcernente
animã, tũc quælibet lex ſeruatur
in foro ſuo. ſed quãdo eſt caſus
deciſus à iure ciuili, & dubius de
iure canonico, ſeruatur ius ciui-
le in utroque foro. Idem ecõtrà,
quando eſt deciſus de iure cano
nico, & dubius de iure ciuili, ſer
uatur ius canonicũ in utroq; fo-
ro: ut ibi plenè dicit Abb. & habe
tur per glo.& doct. in c.licet ex
ſuſcepto.de foro cõpe. & Bar.in
l. priuilegia.& l. omni nouatio-
74 ne.C.de ſacroſan.ecc. ¶* Hinc
dicit Archi. in c. ſi inter. vj. q.iiij.
quòd leges ciuiles quando non
obuiãt canonibus, cenſentur ta-
citè approbatæ & cõfirmatę per
canones: ſed quando obuiant
canonibus, cẽſentur reprobatæ
per canões: idem tenet Arch.in
75 cap.de libellis.xx.diſt. ¶*Dicitur
aũt ius canonicũ, quaſi ius regu
latũ: nam canon, idẽ eſt quod re
gula.ca.canon.iij.diſt. quod de-
clara ut in cap. ſi quis dogmata.
76 xxv.q.ij. ¶ * Adde tamen, quòd
in cauſis miſerabiliũ perſonarũ
ſeruatur ius canonicũ in utroq;
foro, dato quòd canones contra
riãtur legibus. Item ubi ius ciui-
le foueret lucrũ odioſum, uel ſa-
peret quendam rigorẽ, nõ ſerua
tur in foro canonico, licet per ca
nones nõ reprobetur. Item, ubi
ius ciuile ſtatueret æquitatẽ, ius
canonicum rigorẽ, ſeruatur ius
ciuile etiã in foro eccleſiaſtico,
& nõ ius canonicum. ita hæc oĩa
tenet Fel.in c. in cauſis. col.j. de
77 teſti. ¶*Et intãtũ uiget & ſerua-
tur lex canonica, quòd præfertur
dicto cuiuſlibet ſancti in deciſio
nibus cauſarũ: nã ubi eſt canon
ſummi põtificis, ceſſat oĩs autho
ritas ſanctorũ patrũ: & ad inter-
pretandũ ius diuinũ ſtatur dicto
ſummi põtificis, & nõ ſanctorũ:
nec theologorũ: quando opinio
ſanctorũ uel theologorum con-
trariaretur legi canonicæ. Ita di-
cit Abb.in c.tua.in iij.not.de de-
ci.& Felin. plenè in c. ne innita-
ris.de conſti. quod tamen intel-

lige ſanè procedere in deciſioni
bus cauſarum, ut ſuprà dixi. nam
quo ad cauſas decidẽdas, credi-
tur potius ſummo pōtifici & eius
canoni, quàm ſanctis. & eſt ratio
quia ſummo Pontifici fuit data
poteſtas legis condendæ, & nõ
ſanctis: ut d. Clement. paſtoralis.
§. fi. de re iudi. ita dicit Abb. in d.
c. tua. in iij. not. & Feli. in d. c. ne
innitaris. Pro hoc eſt text. in c. p
uenerabilem. qui filij ſint legit. &
Abb. in c. qualiter & quando. in
j. not. & ij. de accuſati. Secus eſt,
quo ad ſolam interpretationem
diuinæ ſcripturæ, non ad deciſio
nem cauſarum: quia tunc potius
creditur dicto ſanctorum, quàm
ſummo pontifici: ſecundum glo.
in c. j. in gloſſa j. xx. diſtinctio. &
Abb. in dicto c. ne innitaris. cir-
ca finem. & ibi etiam Felin. in ij.
colum. uerſi. ſecundus caſus &c.
¶ * Item intellige, niſi dictum a-
licuius ſancti eſſet conforme
cum nouo uel ueteri teſtamen-
to: & ſic eſſet munitum authori-
tate noui uel ueteris teſtamen-
ti: quia tunc præfertur cuicunq;
legi, etiam ſummi pontificis in
deciſionibus cauſarum. Glo. eſt,
quæ communiter ad hoc allega-
tur, in c. de libel. xx. diſt. & tex. cũ
glo. in c. placuit. §. j. xxxvj. q. ij. &
Abb. in c. tua. de deci. & in d. cap.
qualiter & quando. el ij. in j. not.
de accuſ. & Alex. in l. j. col. viij. ff.
ſi cert. pet. & Felin. in d. c. ne inni
taris. uerſ. tertius caſus. de conſt.
Et ratio eſt ſecundũ Doc. in lo-
cis præal. & maximè Abb. in d. c.
qualiter & quãdo. quia tunc pa-
pa diſponẽs contra teſtamentũ
nouum uel uetus, dicitur diſpo-
nere cõtra ius diuinũ: & ſic dici-
tur potius errare, quàm legẽ fa-
cere: ut not. glo. in c. à nobis. de
79 deci. ¶ * Quod tamen limita, niſi
papa diſponeret ad limitationẽ
iuris diuini: quod facere poteſt
ex cauſa: ut ſuprà dixi, per ea,
quæ not. Abb. & Felin. in c. quæ
in eccleſiarum. de cõſt. & Abb. in
c. fi. col. ij. & iij. de cõſuet. nã tunc
creditur potius legi pōtificis, &
ei nõ derogatur per authoritatẽ
ſancti, quãuis cõformẽ cũ teſta-
mẽto ueteri uel nouo: quia ipſa
authoritas ſancti tunc limitatur,
ſicut limitatur & ipſum ius diui-
num: ita declarat Felin. in d. c. ne
innitaris. uerſic. tertius caſus. ibi,
ſed conſidera &c. & eſt de men-
te Abb. in d. c. qualiter & quan-
do. in j. not. dum allegat Inno. in
d. c. quę in eccleſiarum. Et de hac
poteſtate papæ, uide plenè per
Aluar. in c. j. epiſcopũ. uel Abb. in
uſi. feu. ceſſante autem diſpoſitio
ne ſummi pōtificis, poſſunt dicta
ſanctorũ allegari ad deciſiones
cauſarũ. Ita tenet Abb. in c. cum
apoſtolica. in iij. not. de his quæ
fi. à præla. & Abb. in c. certificari.
in iij. no. de ſepul. & in c. cũ cau-
ſam. in uer. not. de elect. ubi lo-
80 quitur de lege diuina. ¶ * Vidi-
mus hucuſq; declarationẽ nouẽ
legũ, quę fuerũt in tẽpore à crea
tione hominis. Poſſet modo dũ
bitari, an lex diuina ſeu ius diui-
nũ ſit aliquod ius ſeparatũ à di-

ctis nouẽ iuribus. Dic quòd nõ,
ſed includitur in dictis nouẽ. Nã
oẽs leges de mũdo diſtinguun-
tur in duo membra: Aut enim
ſunt diuinæ, aut humanæ, ſeu po
ſitiuæ. c. omnes leges. j. diſt. Le-
ges diuinæ ſunt quę diuina pro-
uidentia ſunt cõſtitutæ: & in hoc
mẽbro cõprehẽditur lex Moſai-
ca, lex ꝓphetica, lex euãgelica, &
lex apoſtolica: ut patet ad ſen-
ſum: q̃a omnes iſtæ leges habue
rũt originẽ ab ipſo Deo: ut ſ. de
81 claraui. ¶ * Itẽ ſub hoc mẽbro le-
gis diuinę poteſt cõprehẽdi etiã
ius naturale, & ius gẽtiũ: quia di
uina fuit prouidẽtia cõſtitutũ. §.
ſed naturalia. inſt. de iure natu. &
probatur in d. c. omnes leges. &
tenet Abb. in c. fi. in iiij. no. de cõ
82 ſti. & gl. in c. ius natu. j. diſt. ¶ * Hu
manæ uerò leges dicuntur leges
poſitiuæ: quæ ſunt cõditæ ab ho
minibus ad eorũ beneplacitum:
prout eſt ius ciuile poſitiuum, &
ius canonicũ poſitiuum, ſ. quod
fuit factũ à pontificibus: nã tale
ius canonicũ inquantũ eſt poſi-
tiuũ, poteſt etiã dici ius ciuile ad
differẽtiã iuris diuini: ex quo eſt
mutabile, ſicut ius ciuile. Ita te-
net Bal. in c. licet uniuerſis. uerſi.
itẽ no. de teſt. ubi appellat ius ca
nonicũ, eſſe ciuile, quatenus nõ
continet legẽ antiquã, uel euan-
gelicã. Idẽ tenet gl. in d. c. ius na-
turale. j. diſt. licet quidam dicãt,
quòd lex canonica ſit ius diui-
nũ: per c. filius. de teſt. & c. min⁹.
de iureiu. & c. j. de iura. calum. ta-
men contrariũ probat tex. & ibi
Abb. in iij. no. in c. non debet. de
conſan. & affi. ubi leges pontifi-
cum appellãtur ſtatuta humana.
¶ Pro concordia tamen iſtorum
iuriũ, multum placet diſtinctio,
quã facit Bal. in d. c. licet uniuer-
ſis. de teſt. & eſt de mẽte Abb. in
d. c. j. col. iij. in vij. not. de iur. cal.
& in d. c. nimis. col. fi. ut dicam⁹,
ꝙ lex canonica ſit in partẽ diui-
na, & in partẽ poſitiua. Nã diui-
na dicitur, quatenus eſt extracta
à lege diuina, Moſaica uel noua:
& quatenus cõtinet illa diuina
præcepta, quæ in nouo & ueteri
teſtamẽto ſunt ſcripta: poſitiua
uerò dicatur, quatenus cõtinet
illas diſpoſitiones, quæ ſunt fa-
ctæ per Pōtifices ad eorũ bene-
placitũ: quæ ſunt mutabiles: q̃a
hoc reſpectu dicitur etiam lex ci
uilis: ut ſuprà dixi. & ita loquitur
83 dictum c. non debet. ¶ * Quid
autem de iure feudorũ, an dica-
tur ius ſeparatũ à dictis nouẽ iu
ribus? dic quòd nõ: ſed includi-
tur ſub iure ciuili. Nam iſtud ius
feudorũ appellatur ius conſue-
tudinariũ: quia leges feudorum,
dicuntur uſus & conſuetudines
feudorum: ut patet ex prima ru-
brica feudorum: & not. And. de
Yſer. in proœ. feu. col. fi. & tãgit
ꝑ omnes ſcribentes in præludiis
feu. unde dicitur ius nõ ſcriptũ,
quia eſt cõſuetudinariũ: ergo eſt
ius ciuile: ut in §. conſtat. & §. ex
non ſcripto. inſt. de iure natu. Et
ita hoc ius feudorũ inter leges
ciuiles numerat Abb. in c. firmi-
ter. in fine illius prin. de ſum. tri.

84 & fide catho. ¶*Fuit auté com-
pilatus liber feudorum à quodã
Oberto de orto: qui fuit ma-
gnus iuriſconſultus, & fuit ciuis
Mediolanenſis: ut inquit text.in
cap.j. quæ ſit prima cauſa bene.
amit.Ita hoc declarat Aluar.in c.
j.in prin.de feud. cogni. & in c.j.
in prin.in qui.cau.feu ami. Poſt
ea uerò, quia liber iſte feudorum
fuit ſemper lectus in ſcholis pu-
blicis,& fuit cõmuniter approba
tus, fuit factus ex hoc authẽtic⁹:
& habet plenã fidẽ, ſicut aliæ le-
ges ciuiles,ſecũdũ And. de Yſer.
in prælud.feu.in j.q. & Mar.Lau.
& communiter doct. in prælud.
feud.Idẽ tenet uir magnę autho
ritatis.Ia.de Bel.in c.j. §.fi.de his
qui feud. da. poſſ. ubi hoc bene
probat per quatuor argumenta:
cui Ia.de Bel.eſt ualde credendũ
in materia feudorũ.hinc Ioan.de
Imo.in c.cæterum. col.j. de iudi.
dixit, quòd quando in materia
feudali ſunt uarię opi.doc.credẽ
dum eſt potius Iac.de Bel. quàm
aliis:ex quo Iac.de Bel.fuit ualde
peritus in hac materia:& pluries
legit huc titulũ & librũ feudorũ.
& ipſe propriè Ia.de Bel.in d.c.j.
§.fi.de his qui feud.dare poſ. te-
ſtatur ſe legiſſe librũ feudorum
octo uicibus.Et illud dictũ Io.de
Imo.refert Iacobinus in ſuo tra-
cta.feud.in uer. dictiq; uaſalli ꝓ-
miſerunt non committere fello-
niam,&c. col.xix. hãc etiã opi.ꝙ
liber feu.ſit authẽticus,tenet Iaſ.
85 in præl.feu.in j.& ij.col.¶*Qua-
liter autẽ hodie ſunt in obſeruã-
tia iura feudorum? Dic quòd in
regno noſtro Siciliæ primò ſer-
uatur cõſtitutio regni: & ubi eſt
dicta conſt.tractans materiã feu
dalem, præfertur omni iuri tam
cõmuni, quàm cõſuetudinario:
ut dicit tex.in procœ.conſt.§.fi.&
in conſt.puritatẽ. & tenet Andr.
de Yſer.in c.j.in fi.de feu. cog.&
eſt text. in conſt. ut uniuerſis. &
ibi glo.in uerſi.aut.ceſſante autẽ
conſtitutione,tũc in materia feu
dali recurrimus ad ius conſuetu
dinarium: & ſic ad librum feudo
rum: quod ius quo ad hoc præ-
86 fertur iuri cõmuni. *Vnde cauſæ
feudales primò deciduntur per
iura feudorum: & poſtea quan-
do caſus non reperitur deciſus
per iura feudorum, recurrimus
ad ius commune. text. eſt, & ibi
And. de Yſer. & omnes ſcriben-
tes in d.c.j. de feu. cog. maximè
Ia.de Bel.ibi, & Mar. Lau. & Iaſ.
in l.j.col.xv.C. de iure emphy. &
Alex.in cõſi.lv.col.iiij.in iiij.uol.
Et tũc,quia iura cõmunia nõ tra
ctant præciſè de feudis, recurri-
mus ad iura loquentia de uſufru
ctu,& emphyteuſi,arguendo de
ſimilibus ad ſimilia. hoc probat
ex his,quæ dicit Bal.in d.c.j. col.
ij.ſuper glo.ij de feud. cogni.ubi
dicit,ꝙ cauſæ feudales,quæ non
reperiuntur deciſæ per cõſuetu-
dines feudorum, decidũtur per
argumenta iuris ciuilis:idem di-
cit Alex.in conſi.v.col.ij.uer.pro
87 hoc facit,&c.in v.uol.*Item pro-
batur per regulam, quæ dicit,
quòd ualidum eſt argumentum
de

de emphyteuſi ad feudum, & e-
contra: ut declarat plenè Iaſ. in
d.l.j.col.xiiij.&xv.C.de iure em-
phyt.& Pet.Phi. Corn. in conſil.
cxvij.col.vj.in j.uol.& Ludo.Ro.
88 in cõſi.ccxij.col.j.¶*Sed quia di
xi ceſſante iure cõſuetudinario,
recurri ad ius commune, quæro
de quo iure communi intelligi-
tur:an de ciuili uel de canonico.
Iſta eſt pulchra queſtio,& poſſet
accidere in aliquo caſu, in quo
ius ciuile uariaret à iure canoni-
co: quia declaraui ſuprà, quòd
tunc quodlibet ius ſeruatur in fo
ro ſuo:an ita ſit dicendũ in feu-
do.Dic quòd non: imò tunc cau
ſa feudalis decideretur ſecun-
dum ius canonicum: non autem
ſecundum ius ciuile:quod ius ca
nonicum ſeruaretur in utroque
foro,& hoc propter iuramentũ,
quod interponitur in feudo per
uaſallos. Iſtud fuit ſingulare di-
ctum Bald.in c.imperialem.§. fi.
col.iij. uerſi. quæro ſi pares ſunt
ſuſpecti,&c. de prohi. feud. alie.
per Fed. & illud dictum ſequi-
tur Alexan.in d.conſil.v. col. iiij.
in princ.uer.accedit. in v. uol. &
Barba.in addi. ad Abb. in c.j. de
ope.no.nun.in addi.quæ incipit,
An leges,&c.& Felin. in c.in cau
ſis. col. j. circa fin. de teſtib. per
quod ſingulariſsimũ dictũ poſ-
ſunt decidi multæ quæſtiones in
89 materia feudali. ¶*Hinc poſſet
inferri per illud dictum, quòd
nõ diceretur deſerta appellatio
in cauſa feudali, per non præſen
tationem proceſſus intra quin-
quaginta dies,ſecundũ conſtitu.
appellationũ tempora, quia ha-
bemus ius canonicum cõtrariũ.
ſcilicet tex.in clem ſicut.de app.
qui dat integrum annum ad pro
ſequendum, & illa cõſtitutio eſt
iuris ciuilis,& non loquitur prę-
ciſè de feudis: unde ſeruaretur
ius canonicum, & idem poſſet
dici in omnibus caſibus, in qui-
bus differt ius ciuile à canonico.
Sed hoc non pono pro cõſtan-
90 ti. ¶*Item inquãtum dixi, quòd
conſuetudines feudorum præ-
feruntur iuri communi in cau-
ſis feudalibus,intellige, quando
conſuetudo & uſus feudorũ eſt
rationabilis, ſecus ſi irrationabi
lis:quia tunc non ſeruatur: nam
dicitur potius corruptela, ut no.
Andr.de Yſer. in c.j. §. moribus.
ſi de feu.fue.contro.& eſt glo. in
c.j.in gloſ.j.de feud. cogni. & ibi
And.& alij doc.Idem tenet And.
de Yſer.in procœ feu.col.iiij. in j.
q.pro hoc eſt text.in c. cũ tanto.
de conſue.& in c.non debet. de
91 conſang.& affi.¶*Itẽ illud quod
dixi, quòd conſuetudines feudo
rum præferuntur iuri communi
in deciſionibus cauſarum,intelli
ge,quãdo caſus eſt expreſsè de-
ciſus per uſus feudorum.ita dicit
Bal.in l.ij.C.de ſuis & legi.& in l.
cùm oportet.in fine illius princ.
C.de bo.quæ libe.Aliàs non ſu-
mitur argumentum à contrario
ſenſu in uſibus feudorum: ſed
recurrimus ad ius commune,
92 *quia argumentũ à cõtrario ſen
ſu,non dicitur expreſſa deciſio,
ſed

ſed potius quædam cõiectura.l.
apud antiquos. C. de fur. & ibi
gl. Et dicitur ſubauditus intelle-
ctus: ſecundũ Bal. & ibi glo. fi. in
l. ij. C. de condi. inſer. ita notabi-
liter tenet Alex. in conſil. vij. col.
fin. in v. uol. & Iaſ. in l. j. col. xv. C.
93 de iur. emphy. ¶ * An autem iura
feudorum ſeruentur in feudis ec
cleſiaſticis. cõmuniter tenetur,
quòd ſic. ſecundum Bald. in c. cæ
terum. col. j. uerſic. nota ibi ab ec
cleſia, &c. de iud. & Alex. in cõſil.
x. col. ij. in v. uolu. & Feli. in c. ij.
col. xxiij. uerſic. de diuerſorũ, &c.
94 de reſcrip. ¶ * Quid autem de iu-
re longobardo: an ſit ius ſepara-
tum ab illis nouem legibus? Dic
quòd non: ſed includitur etiam
ſub iure ciuili: cùm iſtud ius lon-
gobardum fuerit ſimiliter condi
tum ab imperatoribus & regi-
bus, ſicut aliæ leges ciuiles. Nam
fuerunt quidam reges Apuliæ,
qui condiderũt illud: Qui reges
primò uenerunt de Germania
in Sardiniam; & de Sardinia in
Apuliam, ut teſtatur Alexand. in
l. pro hęrede. §. fina. ff. de acqui-
ren. hæredit. & erant prout ipſe
dicit, quidã reges habentes lon-
gam barbam, & ideò fuit appel-
latũ ius longobardũ. Idem etiã
tenet Odofred. quem ibi refert
Bal. in authen. dos data. C. de do
na. ante nupt. Fuit autem compi
latus dictus liber longobardo-
rum, à quodam Carolo: ut ſentit
glo. in c. j. xxxiij. q. j. & dicit Alex.
in d. l. pro hærede. §. fin. unde ap
pellatur capitularium Caroli: ſe-
cundum gloſ. in c. quicunque. xij.
q. j. & declarat Aluar. in prælu-
diis feudorũ. col. v. in iiij. q. prin-
cipali. Et quo tẽpore fuerunt iſti
longobardi, & quanto tempore
durauerunt, & de geſtis eorum,
habetur plenè per Archiepiſco-
pum Florẽtinũ, in xij. libro ſuo-
rum hiſtorialiũ, in ij. parte, cap.
95 vj. ¶ * Sed iuxta hoc pro comple-
mento, quæro de utili & ardua
quæſtio, uidelicet, An iſtud ius
longobardum ſit hodie in uſu,
maximè in hoc regno Siciliæ: &
an præferatur iuri Romano. iſta
eſt ardua quęſtio, & multùm uen
tilata inter doctores & aduoca-
tos huius regni. & ſæpius uidi de
ea dubitari: & nunquam uidi nec
potui claram deciſionem inueni
re: quia multi doctores tãgunt:
& omnes in concluſione ſicco
pede pertranſeunt, non reſpon-
dendo ad contraria. unde poſt-
quam caſualiter euenit, ut ipſam
tangerem, intendo eam plene
diſcutere: ſaltẽ ut aperiam uiam
conſiderãdi aliis: & ut tanto tem
pore dubitatam quæſtionem ad
aliquam firmam concluſionem
pro debilis ingenij qualitate re-
ducã. ¶ Eſt igitur ſciẽdum, quòd
tota dubitatio doctorum ſuper
iſta q. proceſsit ex conſtitutione
regni, quæ incipit, puritatem.
Quæ uult, quòd iudices iurẽt de
ſentẽtiando prius ſecundũ con-
ſti. regni: deinde ſecundum con-
ſuetudines approbatas: & dein-
de ſecundũ iura communia, lon
gobarda uidelicet, & romana: &
ſic

ſic in ordine præmittit ius lon-
gobardũ, & poſtea romanũ: er-
go ſequitur, quòd in hoc regno
iudex debet iudicare ſecundum
ius longobardũ, & pręferre ipsũ
iuri romano: quia ille ordo uer-
borũ datus per illã conſti. dat &
deſignat ordinẽ executiõis: per
ea, quæ plenè habẽtur per Abb.
& Felyn. in c. cùm dilecta. de re-
96 ſcrip. ¶ * Nunc procedendo ad
examinationẽ huius q. referam
primò authoritates, quas repe-
rio pro & cõtrà: & deinde diſpu-
tando articulum, firmabo cõclu
ſionẽ, quæ uidetur mihi uerior:
& magis obſeruata in hoc re-
gno. Et primò, quod ius longo-
bardũ debeat ſeruari in hoc re-
gno, adducitur dicta cõſtit. puri
tatem. quæ præponit ipſum iuri
romano, ut ſuprà dixi: in tãtum,
quòd dicit ibi Andr. de Yſern. ꝙ
illi, qui non utũtur eo iure, pro-
pter conſuetudinẽ, non excuſan
tur: quia eſſet cõſuetudo contra
cõſtitutiones regni, quæ repro
batur: ut in prooe. cõſti. §. fin. Se
cundò, adduco authoritatẽ eiuſ
dem Andr. de Yſer. in præludiis
feud. iij. q. j. ubi expreſsè tenet,
quòd in regno Siciliæ ſeruatur
ius longobardũ: quia cõſtitutio
regni hoc præcipit: & ibidẽ circa
fi. illius q. dicit, quòd illi, qui nõ
ſeruant dictum ius, non excuſan
tur conſuetudine, per rationem
prędictam. Tertiò, adduco gl. in
conſtitu. ut uniuerſis. in uerſ. aut
in defectu, &c. quæ in iudicando
ſimiliter præponit ius lõgobar-
dum iuri romano. Quartò, addu
citur authoritas Andre. de Yſer.
in conſtit. præſenti lege. la iij. &
in conſtit. ſi quando contigerit.
ubi ſimiliter dicit, quòd ius lon-
gobardum præfertur iuri roma-
no. Quintò, adducitur idẽ And.
in c. imperialem. §. pręterea du-
catus. col. ij. in fin. de pro hi. feu-
di alienat. p Feder. ubi expreſsè
dicit, quòd in regno uiuitur iure
longobardo: & qui allegat ius
Frãcorum, debet illud probare,
cum ſit ius ſpeciale in regno.
Sextò, adducitur idem Andr. in
ca. j. uerſicu. bona uacantia, quæ
ſint rega. in uſi. feu. ubi pluries di
cit, quòd in regno ſeruatur ius
longobardum. Septimò, adduci
tur authoritas Matthęi de afflict.
in deci. ccxlviij. cõſi. ne apo. in ij.
col. ubi dicit, quòd in regno præ
ſumitur quælibet ciuitas uiuere
iure longobardo. Octauò, addu
citur authoritas Alexan. in l. pro
hærede. §. fin. ff. de acqui. hæred.
ubi referendo Andre. de Yſer. in
præludiis feu. concludit de men
te Andr. quòd ſaltẽ longobardæ
leges, quæ fuerũt cõditæ ab im-
peratoribus, ſeruari debent: cũ
ſint generales. Nonò, adducitur
idem And. in conſt. ut uniuerſis.
circa fi. ubi dat ordinẽ, quomo-
do procedatur in regno, ſcilicet,
ut primò iudicetur ſecundũ con
ſtitutiones: deinde ſecundũ con
ſuetudines: & demum ſecũdum
ius longobardum: poſteà ſecun-
dum ius romanum. Decimò, ad-
ducitur idem And. in conſti. ſpe-
ciale

ciale.ubi dicit, ꝙ prius ſeruatur
ius longobardũ,& poſtea ius ro
97 manũ. ¶* Econtra uerò,ꝙ iſtud
ius lõgobardũ nõ ſit in uſu, ad-
ducitur primò authoritas Odo-
fre.in authen.dos data.quem ibi
refert Bal.C.de dona.ante nupt.
ubi dicũt ambo, ꝙ lex lõgobar-
da,nõ eſt lex,neq; ratio: & ideò
98 receſsit ab aula.¶*Secundò ad
ducitur authoritas Bald. in l.ſi in
uita.in fi.C.de nupt.ubi dicit, ꝙ
de iſto iure longobardo non eſt
curandum:niſi in loco, ubi eſſet
eius obſeruantia,ſecundũ cõſue
tudinẽ loci.Sed in hoc regno eſt
potius cõtraria cõſuetudo: quia
non ſeruatur,ut infrà dicã: ergo
99 de eo non eſt curandũ. ¶* Ter-
tiò,adducitur And.deYſer.in c.j.
§.fi.in fi. de notis feud.ubi dicit,
quòd ius longobardũ,eſt ius aſi
ninũ:& caret ratione:& ideò nõ
ſeruatur ubilibet. ¶Quartò,ad-
ducitur idem And.in c.j.col.j.de
feu.cogni.ubi dicit, quòd iudex
ceſſantibus cõſuetudinibus, de-
bet uti lege romana, uel longo-
barda,ubi illo iure uiuitur: unde
præponit ius romanũ iuri lõgo
bardo:& dicit ibi ſeruari debere
ius longobardũ,ubi eo iure uiui
tur.unde innuit,quòd eſt ius ſpe
ciale: ſicut dicimus de iure Fran
corũ: ergo probari debet quòd
eo iure uiuitur:per ea, quæ not.
And.de Yſer.in d.c.imperialẽ.§.
præterea ducatus. dum loquitur
100 de iure Francorũ. ¶* Quintò,
adducitur authoritas Archie.in
c.quicunq;.xj.q.j.ubi dicit,quòd
lex longobarda,eſt lex inualida:
& nõ poteſt cõfirmare aliã legẽ
inualidã. ¶Sextò,adducitur au-
thoritas Aluar.in prȩludiis feud.
colum.v.in iiij.q.ubi cõfirmat di
ctũ Bal.in authen. dos data.& in
101 d.l.ſi inuita. ¶* Septimò,addu-
citur Archi.in c. cũ deuotiſsimã.
xij.q.ij.ubi dicit,quòd iſta lex lõ
gobarda, appellatur lex uulga-
ris:prout etiã tex.ibi eam appel-
lat:ex eo quia ab hominib⁹ uul-
garibus & rudibus fuit cõpoſita:
unde tantò magis debet ſeruari.
¶Octauò, adducitur authoritas
Lucæ de penna,in l.j.C.de cõdu
cto. & procu.lib.xj.ubi expreſsè
dicit,quòd ius longobardũ non
debet præferri iuri romano:niſi
ubi ſeruatur de conſuetudine.
¶Nonò adducitur Bal.in c.trãſ-
lato.de cõſti.ubi dicit, quòd trãſ
lato regno ſeu imperio,transfer
tur etiam lex regni ſiue imperij.
unde licet illud ius longobardũ
potuiſſet ſeruari tempore, quo
erant illi reges Apuliæ: quia ta-
men regnum fuit poſtea ab eis
translatũ, debet cẽſeri translata
etiã lex eorũ.& ſic dicta lex lon-
gobarda non deberet ſeruari:ſi-
cut dixit ſuprà de lege Moſaica:
quæ fuit translata una cum ipſo
ſacerdotio in Chriſtum,& in le-
gem euangelicam. ¶ Decimò &
ultimò, adducitur nouiſsima au
thoritas Matth.de afflic. docto-
ris Neapolitani,in ſuo commen
to ſuper d.conſti.puritatẽ.in iiij.
col.ubi expreſsè uidetur firmare
opi. Lucæ de pẽna,ſcilicet quòd
ius

ius longobardũ non præferatur
iuri romano. & ibi dicit, quòd
iſta opin. ſemper ſibi placuit: &
dat bonã expoſitionẽ ad d.con-
ſti.puritatem. quæ in rei ueritate
ſalua ratione recti ſermonis nõ
poteſt procedere, ut infrà dicã.
¶ Habemus ergo hucuſq; decẽ
authoritates pro una parte: &
decem pro alia parte contraria:
unde quæſtio redditur ualde du
bia.ſi quis tamẽ uellet tenere pri
mã partẽ,quæ uidetur fulcita au
thoritate authentica, ſcilicet per
tex.in d. cõſti.puritatẽ.poſſet re
ſpondere ad omnes decẽ autho
ritates cõtrarias. Et primò,ad di
ctũ Bald.& Odof.in d.auth. dos
data.quòd Odof.& Bal.non fue
runt regnicolæ, & ſic ueriſimili
ter nõ potuerũt habere notitiã
illius conſti. puritatẽ.quæ nõ ſer
uatur in regionibus eorũ. Dicta
ergo eorum, procedunt de iure
cõmuni:fatendo, quòd poſtquã
ſuperuenit ius cõmũe romanũ,
receſsit illud ius longobardum
ab aula.Sed quia ius noſtrũ mu-
nicipale huius regni, ꝓut eſt di-
cta conſtit.puritatem.iubet illud
ſeruari: tenemur nos regnicolæ
obedire illi conſtitutioni. Eodẽ
modo poſſet reſponderi ad di-
ctum Bald. in d.l. ſi inuita. C.de
nup.uel põt dici quòd illud di-
ctum Bal.facit pro prima parte.
quia dicit non eſſe de eo curan-
dũ,niſi in loco, ubi uiget uſus le
gis lõgobardȩ:ſed in hoc regno
neceſsitamur ad utendũ tali iu-
re, per d.cõſtit.puritatẽ.ergo be
ne eſt de eo curandum. ¶Ad ter
tiũ,ſcilicet ad dictũ And.de Yſer.
in c.j.in fi.de notis feu. poteſt re
ſpõderi,quòd And. eſt ſibi con-
trarius in quampluribus locis:
prout ipſum retuli ſ̃. in j. parte
huius q.unde magis eſt adhærẽ-
dum dictis ſuis pro prima parte:
quia melius fuit tunc loquutus,
cùm habeat text.illius conſt.pro
102 illa parte.* Nec obſtat,quòd il
lud ius ſit aſininũ & ſine ratione:
quia in lege hoc non conſidera-
tur: nam licet lex aliqua ſit dura
uel iniuſta,tamẽ ſeruãda eſt: quia
ita uult legislator.l. proſpexit.ff.
qui & à quibus. ſic in propoſito
ius longobardũ ſeruandum eſt:
quia ita uult legislator.ꝑ d.con-
ſti. ¶Ad quartũ,ſcilicet ad dictũ
Andr.in c.j.de feu.cogni. poteſt
reſponderi,ꝙ non debet inſpici
ordo ſcripturæ ipſius Andr.cùm
habeamus ordinem legis:qui eſt
potius attendẽdus. Et ſi And.di
cit,quòd debet ſeruari,ubi eo iu
re uiuitur, debet cõcordari cum
aliis dictis ſuis: & facias minorẽ
& cõſequentiã:uidelicet, In hoc
regno uiuitur eo iure: ergo ſer-
uari debet in regno. Et ſi nega-
res minorẽ,ſcilicet quòd non ui
uatur eo iure in regno,hoc non
poſſet eſſe aliter,niſi ex cõtraria
cõſuetudine. quæ cũ ſit cõtra cõ
ſtitutionẽ,eſt reprobata, ꝑ text.
in proœ.cõſt.§. fin.& dixi ſ̃.in j.
parte.unde ſi ita nõ uiuitur, ſuffi
cit ꝙ ita debẽt homines uiuere:
& ita neceſsitãtur, per d.conſti.
103 ¶ * Ad quod facit illud, quod
etiam

dicimus, ſcire, & ſcire debere,
ſunt paria.l.quod te.ff.ſi cer.pet.
& gl.in l.pe. C.de peri.tut.& no.
Aluar.in c.uaſallus ſi feudũ.in pri
mo no. ꝑ illũ text.ſi de feud.fuc.
cõtro. ¶ Ad quintũ,ſcilicet ad di
ctũ Arch.in d.c.qcũq;.xj.q.j.po-
teſt reſpõderi,quod procedit ge
neraliter de iure cõmuni:nõ au-
tem in hoc regno: ubi habemus
text. expreſſum, ut ſuprà dixi de
authoritate Bald.Et eodẽ modo
reſpõderi poteſt ad ſextũ & ſe-
ptimum dictũ. ¶ Ad octauũ,ſcili
cet ad dictũ Lucę de pen.in d.l.j.
C.de conduc.& procur.li.xj.po
teſt reſpõderi eodẽ modo, quo
reſponſum fuit ad quartũ dictũ:
dicit enim quòd ubi ſeruatur de
conſuetudine,prefertur iuri ro-
mano. Sed in hoc regno ſerua-
tur uel ſeruari debet, per d.cõſt.
ergo præfertur. Præterea in hoc
regno eſt maioris authoritatis
And.de Yſer.qui appellatur legũ
euãgeliſta,quã Lucas de penna:
unde debet præferri dictũ And.
q cõtrariũ tenet,maximè in præ
ludiis Feu.in iij.q.& in aliis locis
104 ſuprà alle. ¶* Ad nonũ,ſcilicet
ad dictũ Bal.in c.trãslato.de cõ-
ſti.de facili reſpõderi poteſt, fa-
tẽdo dictũ ſuũ, ſcilicet, quòd cũ
translatione regni transferatur
etiã lex, niſi nouus regnator le-
gẽ ueterẽ cõfirmet:quia tũc ſer-
uatur lex uetus ex noua cõfirma
tione.quia ita uult nouus domi-
nus: ita propriè dicit And.in d.
iij.q.in prælud.Feu. Et ibi ſubdit
exemplũ de notario unius comi
tatus, qui poteſt facere cõtractũ
in alio comitatu,uolẽte domi-
no illius comitatus: ſed nouus
dominus in regno trãslato, qui
fecit illã cõſti.uoluit confirmare
ius lõgobardũ: ergo ſeruari de-
bet.¶ Ad decimum,ſcilicet ad d.
Matt.de afflict.in d.cõſti.purita-
tem.poteſt reſpõderi, prout fuit
reſpõſum s̃.ad octauũ dictũ,ſci-
licet ad authoritatẽ Lucę de pen
na.ex quo ipſe Matt.imitatur &
cõfirmat opinionẽ Lucę.¶ Et dũ
ipſe Matthæus dat nouã expo-
ſitionẽ ad dictã cõſti.puritatẽ.fa
ciendo unã extraneã cõſtructio
nem,dico quòd talis ſua cõſtru-
ctio uitiat penitus literam illius
cõſtit.& non poſſet ſaluari ſalua
ratione recti ſermonis.Nam uer
ba illius conſti. ſunt hæc forma,
lia,uidelicet, Ac demũ ſecũdum
iura cõmunia, lõgobarda uide-
licet,&romana,&c.Et ſic primò
ponit dictũ in genere,ſ.ſecundũ
iura communia: deinde illud ge
nus exẽplificat per dictionẽ, ui-
delicet,& in illa exemplificatio-
ne ponit æqualiter ius lõgobar-
dum & romanũ, deſignãs quòd
ambo ſunt iura cõmunia:& prę-
ponit in ordine ius longobar-
dũ.Illa ergo determinatio, ſcili-
cet iura communia,&c.relata ad
iſta duo determinabilia, ſcilicet
ad ius longobardũ & romanũ,
debet ea pariformiter determi-
nare,ſ.ꝙ ambo dicant iura com
munia.l.nã hoc iure.& l.Lucius.
105 ff.de uulg. & pup.* Et hoc per-
penditur ex illa dictione, uide-
licet:

licet:quæ eſt dictio declaratiua
& reſtrictiua præcedẽtiũ,ſecun-
dum Barto.in l.j ff.ad l.aqui. &
Franc.de Aret.in l.ſi fundum.ff.
mãda.& no.in c.ſtatutum.el ij.
& ibi Gem.de hęr.libro vj.& eſt
tex.in cap.tranſmiſſa.de eo,qui
cog.conſangui.vxo.ſuæ.& in l.
cum quidã.§.j.ff.de vſur. & de-
clarat Iaſ.in l.idẽ in duobus. §.
perſonale.in j.not.ff de pact.&
in l.iuſiurandũ quod ex conuen
tione.§.procurator.col.iiij.ff.de
iureiu.vnde concluſiuè per illã
dictionẽ,videlicet, illa iura cõ-
munia declarantur,& reſtringũ
tur æqualiter ad iura longobar
da & Romana:cum ordine ſuo,
qui colligitur ex ipſa ſcriptura.
per quam declarationẽ,quæ eſt
veriſsima, prout verba & mens
legiſlatoris ſonãt, apparet non
ꝓcedere expoſitionẽ Matthæi,
dum dicit, ꝙ debent illa verba
conſti.ita conſtrui,videlicet. Ac
demùm ſecundũ iura cõmunia,
Romana & longobarda: & ſic
vult peruertere ordinem legis.
Aſsignat ipſe rationẽ: quia ius
lõgobardum non eſt cõmune,
ſed eſt ſpeciale in hoc regno: &
ideo illud adiectiuũ, cõmunia,
nõ poteſt referri ad ius longo-
bardum, quod non eſt ius com-
mune: vnde de neceſsitate re-
fertur ad ius Romanũ, & ſic re-
peritur prius ĩ ordinæ literę ius
Romanũ.Ego dico,ꝙ talis con-
ſtructio nõ procedit:quia proce
dere non poteſt, ſalua ratione
recti ſermonis,vt ſuprà dixi: &
peruertit ordinem illius cõſtit.
106 cõtra mentẽ legiſlatoris.* Ad
rationẽ domini Matthæi reſpõ
deo, quòd imò illud adiectiuũ,
communia,poteſt referri ad ius
longobardum:nam dato quòd
ſit ius ſpeciale in hoc regno: qa
tamen ſeruatur,facit ius cõmu-
ne in regno: & cum dicta cõſti-
tutio intendat ponere legem in
hoc regno tãtùm: quia extra re
gnũ non extẽdit vires ſuas: vo-
luit loqui de iuribus ſeruãdis in
hoc regno:in quo omne ius mu
nicipale ſeu ſpeciale dicitur ius
commune, ex quo derogat iuri
cõmuni:ita dicit Alex.in l. poſt
dotẽ.col.xj.ff. ſolu.ma. & idem
Alex.in addi.& Bald.in l.conſti
tutionis.in fi.vbi etiã Bal. ſent.
C.de bo.quæ libe.&Bal.in l.illa
inſtitutio in fi.ff.de hære. inſtit.
& Lud.Rom.in rub.ff.de ar.vbi
dicunt, ꝙ ſi eſt compromiſſum
in arbitrũ, quòd debeat pronũ-
tiare ſecũdum ius cõmune, de-
bet talis arbiter pronunciare ſe
cũdũ ius municipale illius loci:
qa tale ius facit ibi ius cõmune
ſecũdũ eos.Sic ergo in propoſi-
to,licet ius lõgobardũ ſit ſpe-
ciale in hoc regno:tamẽ facit in
eo ius cõmune.vnde per prædi-
cta meritò illa verba conſti.pu-
ritatẽ,debẽt intelligi prout ia-
cent: quia bene poſsunt referri
tã ad ius longobardũ, quàm ad
ius Romanũ.¶ Verùm non ob-
ſtantibus prædictis,licet hęc pri
ma pars videatur bene defenſa
ta ab impugnationibus cõtra-

riis:ego tamen indubitanter te
neo hac ſecunda parte contra-
riã, ſcilicet ꝙ imò in regno ius
lõgobardũ non præferatur iuri
Romano, ſed ꝙ ipſum ius Ro-
manũ ſit in viridi obſeruãtia,&
præferatur: & eo iure quilibet
viuere prę́ſumatur:niſi ſi & qua
tenus ex aduerſo ius longobar-
dũ probaretur. vnde teneo hanc
cõcluſionẽ: Quòd alleganti, ꝙ
in regno viuatur iure lõgobar-
do, vel in aliqua ciuitate regni,
incũbat onus probãdi.¶ Et hãc
meam concluſionẽ probabo nõ
ſolùm per ius cõmune, & leges
iuris cõmunis:ſed etiã ꝑ ipſaſ-
met conſtitutiones regni,& per
alia iura municipalia:necnõ per
rationes vrgẽtiſsimas. Et qa o-
mnes autoritates cõtrariæ, quæ
fouent primã partẽ,nituntur ex
ſola deciſione illius conſti. puri
tatẽ.quæ videtur eſſe principale
fundamẽtũ opinionis cõtrariæ:
ego prius nitar tale fundamẽtũ
optimis mediis penitus demoli
ri:ad hoc,vt totum ædificium de
ſuper eo cõſtructũ corruat iuxta
tex. in c. cùm Paulus. j.q.j.vnde
poſteà mea opinio luce meridia
na clarior & ſigne aliquo obſta-
107 culo apparebit.¶*Aſſumo igi
tur verba dictæ conſti. purita-
tem.Et venio ad ipſius interpre
tationẽ & declarationẽ: per quã
apertiſsimè oſtendam,quòd illa
conſti.nõ meretur allegari pro-
illa prima parte:ſed potius pro
hac ſecũda parte cõtraria,quam
teneo. Et preſuppono,ꝙ totum
dubium faciebat ille ordo ſcri-
pturæ,in quo ius longobardum
prius nominatur,quàm ius Ro-
manũ:vnde debet prius ſeruari
arg. l.quotiẽs.ff.de vſufruc. & l.
generaliter.§.ſi quidẽ. ff. de fi-
deicom.li. Hinc dicit Bald.in l.
aduerſus.C. de furt. quòd prior
in ordine ſcripturę,præſumitur
108 prior in tẽpore.* Et dicit Bal.
in l.j.C.de imp.&aliis ſub.quod
ex ordine ſcripturæ datur regu
la.& dicũt Bar.& Bal.in j. cõſti.
C.in fi. col. quòd ſi reperiuntur
duo inſtrumẽta ſcripta in eadẽ
charta, præſumitur prius illud,
quod præcedit ex ordine ſcri-
pturæ.Idẽ tenent Mod. in l.j.ff.
ſol.mat.Et dicit Bal.in l.ſi duas.
in princ.ff.de excu.tut.quòd ex
ordine ſcripturæ præſumitur or
do intellectus. Idẽ plenè tangit
Fely.in c.cùm dilecta. de reſcri.
109 ¶*Ad hoc præſuppoſitum re
ſpondeo, vt incipiã tollere du-
biũ,& dico ſic: Vbicũq; mẽs di-
ſponẽtis eſt certa, nõ conſidera-
tur nec inſpicitur ordo ſcriptu-
ræ in legibus.Ita tenet Bart.per
illum tex.in l.cum pater.§.fidei
tuæ cõmitto.ff.de leg.iij. & idẽ
Bar.in l.ij.§.prius.in fi.ff de vul.
& pupilla.& ita intelligitur tex.
in l.nec enim.ff.de ſol.idẽ tenet
Bal.in d.l.ſi duas.ff.de excu tut.
vbi dicit,ꝙ quãdo diſpoſitio lo-
quentis eſt certa, non curamus
ordinẽ verborũ.Sed in terminis
dictæ cõſt.puritatẽ.mens diſpo-
nentis eſt certiſsima,qualiter &
quãdo velit ſeruari ius longo-
bard

bardum,vt modò declarabo er
go non debemus curare illum
ordinem.Et quòd ſit certa mens
diſponentis, probo.Nam verba
formalia illius conſti.ſunt hæc
videlicet.Ac demum ſecundum
iura communia,longobarda vi-
delicet & Romana prout quali-
tas litigantium exegerit,iudica
110 bunt,&c.¶*Nota igitur, quòd
illud verbum,iudicabunt, deter-
minat & perficit totã orationẽ
præcedẽtẽ:& tamẽ antè, quàm
oratio ſit perfecta,eſt ĩſerta illa
clauſula prout qualitas litigan-
tiũ exegerit,&c.quæ clauſula de
neceſsitate debet referri ad hoc
vltimũ capitulũ,ſcilicet dum lo
quitur de iure cõmuni longo-
bardo & Romano:pluribus de
cauſis.Primò,quia eſt inſerta in
medio ipſius capituli,ſcilicet an
tè,quàm oratio eſſet cõptẽta:
quo caſu ad ipſum tantum capi
tulũ refertur:& nõ ad alia præ-
cedentia ſeparata: ſecũdũ Bart.
in l.talis ſcriptura.col.ij.circa fi.
ff.de leg.j.& Bar.ĩ l.fi.ff.de reb.
dub.per tex.cum glo.in l.filiũ.ff.
quãdo dies lega.ce.& tenet Phi
lip.Decius in conſi.xiiij. col.iij.
in fi.verſi.& cum talis clauſula,
&c.Secundò,quia ſuprà in dicta
conſt.præceſſerunt duo alia ca-
pitula: videlicet,primum, quòd
iudices iudicẽ ſecundũ conſti-
tutiones: ſecundũ,ꝙ in defectu
earũ iudicẽt ſecundũ conſuetu-
dines approbatas:ac demum ſe-
cundum iura communia,&c.Et
ad illa duo capitula præcedẽtia
nõ poteſt referri dicta clauſula,
prout qualitas litigãtiũ,&c.quia
reſultaret legũ cõtrarietas. Nã
legiſlator vult, ꝙ omnino ſer-
uentur conſtitutiones regni: &
non attendatur qualitas litigan
tiũ.nec conſuetudo contraria.vt
111 in proœ.conſti.§.fi.¶*Item,vbi
eſt conſuetudo approbata in ci-
uitate.illa habet vim legis:& il
lam tenentur ſeruare omnes de
ciuitate:quia dicitur lex muni-
cipij.l.j.C.de emend.libe.& l.de
quibus.cũ ibi notã.ff.de leg.&
inſti.de iure natu.§.ex non ſcri-
pto.& c.cum cõſuetudinis.& c.
fi.de conſuet.vnde non attendi-
tur qualitas litigantis cõtra an-
112 tiquam conſuetudinem. Ergo
ſequitur,quòd ſtante contrarie-
tate,quæ ſemper euitãda eſt,illa
clauſula non poteſt ad alia capi
tula referri,niſi ad hoc vltimũ:
cum poſsit aſsignari ratio, qua-
re ad alia nõ referatur:vt dicũt
Bar.Bal.& communiter Doct.in
l.j.C.de libe.præte.& Bar.in d.l.
talis ſcriptura.ff.de lega.j.& ĩ l.
ſi idem cum eodem.§.fina.ff. de
iur.omn iud.& Alexan.in cõſil.
xlviij.col.iij.ver.ſed ita.in j.vol.
Cùm ergo dicta clauſula de ne-
ceſsitate referatur ad hoc vlti-
mũ capitulũ:ſatis clarè patet de
mẽte diſponẽtis.ꝙ nõ vult iura
lõgobarda præferri præcisè iu-
ri Romano: ſed illa ſeruari ſe-
cũdũ qualitatẽ litigantiũ:prout
ibi exponit Andr.de Yſer.ſcili-
cet,vt ille qui viuit iure longo-
bardo,iudicetur per ius longo-
bard

bardum.Ille verò qui viuit iure
Romano,iudicetur per ius Ro-
manũ.ergo ſequitur,quòd ſi li-
tigator viueret iure Romano,
nõ compellitur iudex iudicare
ſecundum ius longobardum,&
ſic non præferet ius longobar-
dum Romano:quia ergo appa-
ret de mẽte diſponentis, nõ eſt
curãdus nec inſpiciẽdus dictus
ordo verborum,ſed ſola mens.
113 ¶*Secũdò, prĩcipaliter quòd
dictus ordo nõ ſit curãdus, ad
duco aliam regulam: vbicunque
ordo ponitur in aliqua diſpoſi-
tione, gratia exẽpli pro doctri-
na,nunqua cenſetur poſitus pro
forma:nec ſeruari debet.tex.eſt
in ca.decernimus.& ibi Card.de
iudic.vbi epiſcopus & Abb.præ-
feruntur in ordine Archiepiſco
po,& tamẽ nulli dubiũ eſt,quòd
Archiepiſcopus eſt dignior, &
deberet primò nominari.& nõ
eſt alia ratio,niſi quia illa nomi
natio fit gratia exẽpli.vnde non
inſpicitur ordo:ita etiam tenet
Fely.in d.ca.cùm dilecta.col.vj.
verſi.ij.declara,&c.de reſcri.ſed
in propoſito in d.conſti.purita-
tem.illa nominatio iurium lon
gobardi & Romani, fuit facta
gratia exempli: quod patet per
illam dictionẽ,videlicet,quæ eſt
dictio declaratiua ꝙ exemplifi-
catiua:vt ſ.dixi.Nã primò dicit
ſecũdũ iura cõmunia: & poſteà
exẽplificat declarando,quæ ſint
iſta iura cõmunia:ergo ſequitur
ꝙ ille ordo non eſt inſpiciẽdus.
114 ¶*Tertiò,quia vbi conſtat de
ordine intellectus,non curatur
nec ĩſpicitur ordo ſcripturæ.ita
dicit Bar.in l.ita tamẽ.§.qui ſu-
ſpect.& in l.Scæuola.circa fin.ff.
ad Tre.ſed ibi cõſtat de ordine
intellectus:qui eſt,vt in viuenti
bus iure longobardo tantũ ſer-
uetur ius longobardũ,& non in
aliis:per illã clauſulã,prout qua
litas,&c.ergo non curatur ordo
115 ſcripturæ.¶*Quartò quia quã
do ordo ſcripturæ perturbat or
dinẽ neceſſitatis, nõ attẽditur,
imo reducitur ad ordinẽ neceſ-
ſitatis.Ita tenet Bar.ĩ l.Gallus.§.
quidam rectè.col.ij.ff.de libe.&
poſth.& ibi ꝑ alios doc.& Bar.
in l.j.in fi.C.de exe.rei iud.ſed ĩ
d.cõſt.eſt ordo neceſſitatis:ꝙ in
viuentibus iure Romano ceſſet
ius lõgobardũ:ſed tunc præfera
tur,quãdo litigãtes eo iure viue
rẽt:ergo iſte ordo eſt attẽdẽdus
nõ ordo ſcripturæ.¶Quintò,ꝙ
dictus ordo non ſit ſubſtantialis
nec inſpiciẽdus:põdero vnã aliã
cõſti.videlicet,cõſt.quæ incipit,
vt vniuerſis.vbi ſunt ſimilia ver
ba,& nulla fit mẽtio de iure lon
gobardo.Nam dicit, ꝙ iudices
iudicẽt ſecundũ cõſtitutiones,&
deinde ſecũdũ conſuetudines,&
demũ ſecũdũ iura,nõ ſpecifican
do quæ iura: quo caſu in dubio
appellatiõe iuris ſimpliciter, ve
nit ius Romanũ per antonoma-
ſiam.§.ſed quotiens.inſt.de iure
natu.vnde illa conſti.ſentit totũ
cõtrarium,& ſic facit pro parte
noſtra:quia ceſſante cõſuetudi-
ne,debet iudicari ſecundum ius

Romanũ, ergo præponitur iuri
longobardo.& hanc põderatio-
nem ſentit etiã Matthæus,in d.
conſti.puritatẽ.¶Sed poſſet ali-
quis ĩſtare & dicere,ꝙ illa cõſt.
vt.vniuerſis.eſt correcta per cõ-
ſtit.puritatem.quæ eſt ſequẽs,&
poſterior in ordine.Ad hoc di-
co,ꝙ imò non eſt correcta,quia
dicta cõſt puritatem.dicit illud
idem.niſi quia addit illã limita-
tionẽ in viuentibus iure longo-
bardo.vnde illa conſti.puritatẽ.
eſt potius limitatiua,q̃ correcti-
ua,quia ſemper in dubio vitãda
eſt legũ correctio.l.pręcipimus.
C.de appella.& l.ſancimus.C.de
teſt.Dicamus ergo ſic, jungẽdo
vtranq; cõſti.qui iudex ceſſante
cõſuetudine, debet iudicare ſe-
cũdũ iura,ſcilicet Romana.& ita
loquatur cõſt.vt vniuerſis.fallit,
quãdo qualitas litigantiũ aliud
exigeret:quia tũc procedit cõſt.
puritatẽ.vnde dicta cõſti.vt vni-
uerſis.ponit regulã:conſti.verò,
puritatem,ponit limitationem.
116 *Cui regulæ ſtandũ eſt,donec
probetur limitatio.cap.ad deci-
mas.de reſti.ſpo.li vj.& no.Bar.
& Doct.in l.ex quacũq;.ff.ſi quis
in ius voc.nõ ierit.¶Sextò,quòd
dictus ordo nõ ſit inſpiciendus,
nec formã inducat, põdero no-
uiter vnam aliã cõſt.ab aliis nõ
põderatã, quæ incipit,cum cir-
ca.quæ mãdat iudicibus & offi-
cialibus,vt decidãt cauſas iuxta
tenorem conſtitutionũ, & iura
& conſuetudines approbatas:&
iſte eſt ordo formalis, quo ad
verba illius conſti.cum circa.&
ſic primò dicit ſecũdũ conſtitu-
tiones,poſteà ſecundum iura,&
poſteà ſecundũ conſuetudines.
Certè ſi vellemus ĩſpicere ordi-
nem verborũ, ex quo procedit
ius cõmune,præfertur ius com-
mune cõſuetudinibus, quod eſt
falſum:quia imò conſuetudine
derogãt iuri,& præferũtur iuri:
vt d.conſti.puritatẽ.& l.de qui-
bus.ff.de legi.& l.j.C.de emanc.
lib.Patet ergo,quòd ibi non in-
ſpicitur ordo ſcripturæ, prout
etiã dicit ibi glo.vnde minimè
debet inſpici in d.conſti.purita
tem.cum de eodem caſu loqua
tur.Prætereà,illa conſt.cum cir
ca.eſt poſterior:& dicit ſecundũ
iura ſimpliciter:vnde intelligĩ
tur de iure Rom.vt ſuprà dixi ĩ
præcedenti argumẽto.& ſic fa-
cilius tollit illud motiuũ ſuprà
117 factũ:cum ſit poſterior.¶*Se-
ptimo,põdero cõſt.quæ incipit,
ſpeciale.quæ vult,quòd vnus ſit
ordo iudicij in omnibus perſo-
nis:& nominat ibi ſigillatim,ſi-
ue quis fuerit Francus,ſiue Ro-
manus,aut longobardus: & ſic
in ordine nominat vltimo loco
longobardum:ergo patet,ꝙ eſt
minus dignus tãquã vltimò no-
minatus.Nam primò nomina-
tus,cẽſetur maior & dignior:ſe-
cundũ Bal.in l.cum quidã.col.j.
C.de verb.ſign.per l.j.ff.de albo
ſcrib.& Bal.ĩ auth.hoc amplius.
col.pe.C.de fideic.facit tex.in l.
quotiẽs.ff. de vſuf.longobardus
ergo vltimo loco nominatus,

cēſetur minus dignus:vnde me
ritò eſt poſtponendus.¶Per hęc
igitur ſeptem argumenta & pō
derationes ſatis videtur ſublatū
dubiū,quod fiebat ex ordine il-
lius conſti.puritatem.quæ ſepté
rationes tollunt & deſtruunt to
tum fundamētum tenentiū par-
tem cōtrariā,qui omnes ſe fun-
dant per illam conſti. Ac firmīt
rationes prædictæ & corroborāt
hanc ſecūdam partem,quam te-
neo.Sublato ergo obſtaculo de
ponderatione illius conſti.con-
firmo & corroboro modò hanc
ſecundā partē. tanquam veriſſi
ſimam,infrà ſcriptis aliis fortiſ-
ſimis rationibus & argumentis.
118 ¶*Et primò adduco regulam,
quæ ſe ita habet:Omne id,quod
eſt magis dignum & nobile,de-
bet præferri minus digno & mi
nus nobili.Regula eſt trita in iu
re,quæ traditur in §.fin.inſti.de
iure natura.& in c.quod in du-
biis.de conſe eccle.vel alia.facit
tex.in ca.epiſcopus. xcv. diſtin.
119 *Sed negari non poteſt, quòd
ius romanum , eſt dignius iure
longobardo,pluribus de cauſis.
Primò,ratione cauſæ efficiētis:
quia ius lōgobardū fuit pro ma-
iori parte conditum à quibuſdā
regibus Apuliæ,vt ſuprà dixi,in
prin.huius q.Ius verò romanum
fuit cōditum & compilatum ab
Imperatore Iuſtiniano, qui fuit
dominus totius mundi.l.depre-
catio ff ad l Rhod.de iac.& tan-
tò dignius , & nobilius dicitur
opus,quantò à nobiliori & di-
gniori procedit. Vnde dicimus
magis dignū eum , qui acquirit
dignitatē immediatè à prīcipe,
quàm eū,qui acquirit ab inferio
re:vt inquit Spe.in tit.de citatio
ne.§ iā de citatione col.iiij.ver.
porrò ſi ſunt plures,&c.pro hoc
eſt tex.in l.ij.ff. de albo ſcri.&
tex.cū gl.in c.per tuas de maio.
& obe.& in c.cùm in diſtribuē-
120 dis.de tēp ordi. * Leges ergo
Imperatorū,cenſentur procede-
re ab ipſo Deo.quia Imperator
dicitur diuina gratia cōſtitutus,
ſecundum And.de yſer.in rubr.
de prohi.feud.alie.per Lotha.&
eſt Imperator ī terris,ſicut Deus
ī cœlo,& dicitur habere diuinū
numen , ſecūdū And.de Yſer.in
c.j.verſi.ad felicē.quæ ſint rega.
121 ¶*Secundò,ratione iuſtitiæ &
melioris rationis.Nā ius roma-
nū,& præſertim leges Iuriſcon-
ſultorū,fuerunt factæ cum tāta
iuſtitia & ratione,vt ī eis iniuſti
tia aliqua inueniri nō poſſit : vt
teſtatur And.de yſer.in conſti.ſi
damna.col.fi.in prin.hoc etiam
probatur,inſti.de lege Fuſia Ca-
ninia tol.per totū ti.vbi Impera
tor ſuſtulit illā legē tanquā ſine
ratione,& in quā pluribus aliis
legibus ſimilibus ſublatis ī cor-
pore iuris.ius verò longobardū
eſt ius iniuſtū & ſine ratione fa-
ctum:vnde appellatur ius aſini-
numſecūdum And.in c.j.§.fi.de
notis feu.& Bald.& Odof.in au
then.dos data.C.de dona. ante
nup.meritò eſt poſtponēdū iuri
romano,& non præponendum.
Sec

¶Secūdò,principaliter iſtā par-
tem cōfirmo,per d.conſt.purita-
tem.retorquendo ipſam contra
tenentes primam partem , quā
pōdero in duobus locis.Primò,
dū dicit,prout qualitas litigan-
tium exegerit,exponēdo,prout
exponit ibi And.de yſe.& ſuprà
dixi. Nā ꝑ illa verba permittit
illa cōſti.ꝙ in regno viuatur iu-
re Romano:& iure longobardo
permiſſiuè & nō imperatiuè:vn
de non imponit neceſſitatē , ꝙ
quilibet viuat iure lōgobardo.
Item permittit,ꝙ iudices præſe
rant ius romanū iuri longobar-
do in viuentibus iure romano
ſequitur ergo,ꝙ malè allegatur
illa conſti.per eos, qui dicunt ꝙ
de neceſſitate in hoc regno vi-
uatur iure longobardo, & illud
præfertur iuri romano : quia ſi
eſſet iſta neceſſitas,illa cōſti.lo
queretur pręcisè,ꝙ iudices indi
ſtinctè ſeruent ius longobardū,
ſiue aliquis viuat eo iure , ſiue
non,ſicut dixit præciſam obſer-
uantiam conſtitutionum & cō-
122 ſuetudinum. * Sed quia noluit
loqui præcisè,ſed permiſſiuè,re
ferendo ſe ad qualitatem homi
nū per dictionem,prout,quę eſt
dictio relatiua & limitatiua, ſe
cūdū Bar.in l.edita.col.pe. C.de
eden.& eſt text.in l.prout.ff. de
ſol.& in cle.j.§.volumus. de fo
ro cōpe.& not.Bar.in extrauag.
ad reprimendum.in ver. prout
& Phili.Decius in cōſi.lxiij. col.
iij.Sequitur ergo, quòd tota ob
ſeruantia iuris longobardi, de-
pendet à qualitate viuētium er
go non eſt præciſa nec neceſſa-
ria.Vnde illa conſti.puritatē.fa-
cit potius pro iſta parte, quā te-
neo.Aliā ponderationem illius
123 conſtit.dicam infrà.¶*Tertiò,
iſtam partē cōfirmo : quia ritus
magnæ curiæ vicariæ dat mun-
dualdū in regno mulieribus,tā-
tū viuētibus iure lōgobardo: vt
dictat ritus magnæ curiæ in nu.
xlviij.incipiēs, Itē ꝙ curiæ ipſæ
&c.Ergo à cōtrario ſenſu mulie
ribus viuentibus iure romano,
nō dat mundaldum:cum etiam
in ſtatuto capiatur argu.à cōtra
rio ſenſu: quādo diſponit ſuper
caſu non prouiſo à iure commu
ni , prout eſt ille ritus. ita tenet
Ale.in l.j.col.xij.ver. ſecūda cō-
cluſi ff.de offi.eius,cui māda. eſt
iur.Bal.in l.apud antiquos.C.de
fur . & in l.ij. C.de condi. inſer.
Mūdualdus eſt inductus à iure
longobardo , & tamē ille ritus,
qui facit ius nouiſſimū , in hoc
regno coarctat hāc obſeruantiā
tātum in mulieribus viuētibus.
iure lōgobardo: ergo à contra-
rio ſenſu permittit mulieres hu
ius regni viuere iure romano,ſi
volūt,& quòd nō vtantur mun-
124 dualdo.¶*Iſtud tamē de mun
dualdo mulieris limita proce-
dere,quādo mulier cōtrahit no
mine proprio. ſecus ſi nomine
alieno,puta ꝓcuratorio vel tu-
torio nomine : quia tunc valet
contractus , etiā ſine mundual-
do,ſecundū Alexā. in l.quæſitū.
col.fi.ff.de in ius voc. & Pau. de
 Caſt.

Caſt.in l.cuicunque.§.ſi ab alio.
125 ff.de inſtito.¶*Quartò, iſtam partẽ cõfirmo, per id quod fuit deciſum in ſacro conſilio. Neapolitano: vt refert Matth.de afflic.in deci.ſacri conſilij.cclx.ſcilicet quòd mulier viuẽs iure lõgobardo, non poſſit facere teſtamentũ ſine mũdualdo: ergo ſi viuit iure romano, poteſt facere ſine mũdualdo. Ergo permittitur viuere iure romano: quia ſi nõ permitteretur, fuiſſet indiſtinctè deciſum, quòd nullũ teſtamẽtum mulieris in regno valeat ſine mũdualdo.
126 ¶*Quinto, cõfirmo per generalem conſuetudinẽ huius regni, & obſeruãtiam notoriã temporis, cuius nõ extat memoria in cõtrariũ, quæ habet vim legis & priuilegij, ſecundũ Abb.in c.ſuper quibuſdã.§.prætereà. de ver.ſigni. & Andr.de yſer.in c.imperialẽ. §.prætereà ducatus.col.pen. in prin.de prohi.feu. alie per Fed. & in c.j.verſi.flumina nauigabilia.col.ij.quæ ſint rega.& in cõſti.ſi dubitatio.col.iij.& in cõſti. quadragenalẽ.col. j.& habetur in l.hoc iure.§. ductus aquæ. ff. de aqua quot.& æſti. Quæ obſeruantia eſt, vt ſolo iure romano viuatur, & quòd penitus ſit iuri longobardo derogatum: & hoc patet euidenter: quia quamplures diſpoſitiones iuris lõgobardi non ſolùm non ſeruantur in regno, verum etiã ſeruatur totum contrarium. vt videmus in teſtamentis mulierum, quæ in omnibus ferè ciuitatibus huius regni fiunt ſine mundualdo, & hoc eſt notorium maximè inter omnes tabellioneshuius regni & per ſchedas tabellionũ mortuorũ.
127 ¶*Item de iure longobardo cognati ſunt incogniti in ſucceſsionibus, adeò ꝙ non ſuccedũt, nec etiam mater filio, tãquam cognata. Item filij naturales nõ excludũtur totaliter ꝑ filias legitimas & naturales de iure longobardo, prout hæc omnia notat glo.& ibi per doct. in c.j.§.hoc autẽ.de his qui feudare pol. Et tamẽ videmus, ꝙ in regno ita ſuccedũt cognati, ſicut agnati, & oſtenditur ſola gradus prærogatiua, ſecũdũ formam §.nullam.in authen.de hę re.ab inte.& authẽ.ceſſante. C. de legi.hære. Itẽ, filij naturales excludũtur per filias legitimas, niſi aliquid ſibi relinquatur pro alimentis: iuxta c.cum haberet. de eo, qui dux. in vxo. quã pol. per adul.& ſic ſola obſeruantia iuris romani viget. Et de hoc reperiũtur infinitæ ſententię latæ tam in ſacro concilio, quàm in omnibus curiis ciuitatũ huius regni. ſic etiã & quamplura alia exẽpla poteſt ſtudioſus inueſtigare, in quibus differt ius romanum à lõgobardo, & in eis ſolo romano iure vtimur in regno. Ergo cẽſetur abrogatũ ius longobardum, ſaltem ex generali cõſuetudine tam antiqua & inueterata in hoc regno: vnde meritò dicit Bald.in d.authen. do-

data

data. quòd tale ius receſsit ab aula: quia abiit in deſuetudinẽ. Quando ergo eſſet diſceptatio, quo iure viuatur in regno, ſufficeret allegare hanc notoriam obſeruantiam: quia ſi ius romanum ſeruatur in iſtis exemplis propoſitis, præſumptio eſt, quòd ſeruetur etiã in aliis omnibus: qa ſi ius romanũ ſeruatur: ergo eſt ius ſaltem lõgiſsimo vſu approbatum, iuxta l. de quibus.ff. de legi.& niſi contrarium probetur, in aliis exẽplis, eſſet ſemper ſeruãdũ, prout notoriè ſeruatur.
128 *per ea, quæ tradit And. de yſer.in d.c.imperialẽ.§. præterea ducatus.col.ij.in fi.verſic. ſed quomodo probabitur, &c. vbi dicit, quòd ius Francorum ſi probandũ eſt, ſufficit probare, quòd aliàs illi de domo ſeruauerũt, quòd primogenitus ſuccedat: quia ex hoc ſolo transfunditur onus probandi contrariũ in aduerſarium: ergo patet, quòd ex ſola ꝓbatione vnius capituli iuris Francorũ, præſumitur & probatur, ꝙ viuatur iure Francorũ. quantò fortius id dicendũ eſt in iure romano, cuius obſeruãtia ꝓbatur notoriè ex mille, & infinitis capitulis, & antiquiſsimo tempore? vnde ſuccedit diſpoſitio l. minimè.ff.de le.
129 ¶*Et quòd iſta generalis obſeruantia & conſuetudo tãquã notoria non indigeat probatione, ſed ſufficiat eã allegari, eſt dec.in terminis Bal.in l.j.co.ij. in fi.verſi.ſed hîc quæro, &c. C. ad Velleia. vbi expreſsè dicit, quòd conſuetudo notoria eſt, quę liquet ex inſpectiõe omniũ publicorũ inſtrumentorum, & nõ oportet eam probare. ¶Sextò, nec pondero iterum dictam conſti. puritatẽ. quã retorqueo pro iſta parte, quã teneo, & iſta eſt noua ponderatio, & ab aliis hactenus non cogitata. Nã vult illa cõſti. quòd primò iudicetur ſecũdum conſtitutiones, poſteà ſecundũ conſuetudines approbatas, & poſteà ſecundum iura, &c. per hoc dico, quòd ſtante cõſuetudine generali in hoc Regno, quòd cauſæ decidantur ſecũdum ius Romanum, prout ſupra probaui, illa cõſtitutio decidit caſum noſtrũ pro iſta parte: quia præponit cõſuetudinẽ iuri longobardo.
130 *Sed nulla poteſt eſſe fortior & melior conſuetudo, quàm illa, quæ eſt cõformis iuri cõmuni: vt eſt tex. not.in c. ſopitę.& ibi not.extrà de cẽſi.& in c.cùm dilectus.de conſuet. & quòd poſſit eſſe conſuetudo cõformis iuri cõmuni, tenet Abb. in c.ſi col.pen.in princi.de conſuetu. iſta ergo generalis obſeruantia iuris Romani contra ius longobardum, induxit quandã notoriam & approbatam cõſuetudinem conformem iuri communi Romanorum: vnde ſecundum hanc conſuetudinem debet prius iudex iudicare, & ea ceſſante, tunc demum recurret ad ius lõgobardum. & ita ſubtiliter bis ponderata illa conſtit puri-

 purit

puritatem. facit pro iſta parte:
imo ſi aliquid dubij haberet di-
cta conſuetudo, reciperet inter-
pretationem à iure cõmuni Ro
manorũ, quòd eſt ius generale.
l. ſi ſerui veſtri. C. de noxa. actio.
& habetur in dicto c. cùm dile-
ctus. non autem reciperet inter
pretationem à iure lõgobardo
quod eſt ius locale, ſecundum
Bal. in c. j. §. & quia vidimus. col
vj. in fin. de his, qui feu. da. poſſ.
¶ Septimò & vltimo, pro iſta par
te adduco omnes illas dece au-
thoritates, quas ſuprà collegi ar
guendo pro hac ſecunda parte,
quæ omnes remanet in ſuo ro
bore: quibus, dato ꝙ ſuprà di-
ſputando voluerim reſpõdere,
tamen nunc tangendo veritate,
dico dictas reſponſiones nõ eſſe
ſufficiẽtes. vnde inquantum ad
primam, ſecũdam, quintam, ſex
tam, & ſeptimã authoritates, di
cebam eas procedere de iure cõ
muni ſecus eſt in Regno. per d.
conſti. dico, quod eſt mala reſpon
ſio, ex quo in Regno nihil repe
ritur innouatũ contra dictas de
ciſiones: vt ſuprà probaui. & d.
cõſt. puritatem. facit potius pro
iſta parte: imo eſt cõformis cum
dicto Bald. in d. l. ſi inuita. C. de
nupt. qui dicit, quòd de tali iure
nõ eſt curandũ, niſi in loco, vbi
ſeruatur de conſuetudine. vnde
fateor iſtud, ꝙ quãdo in aliqua
parte Regni ꝓbaretur, ꝙ illud
ius ſeruatur, vel quod eo iure vi
uitur, ibi eſſet ſeruandum, & nõ
alibi. & hoc proprie vult d. con-
ſtit. vt ſuprà dixi. tamẽ onus pro
bandi ſemper incumbit allegã-
ti illud ius, cũ ſit ius locale: vt ſ.
declaraui. vnde remanent dictæ
quinq; deciſiones in eorum ro-
bore & obſeruãtia, cùm iure cõ-
muni vtamur. ¶ Itẽ ad tertiã au
thoritatẽ And. de yſer. in c. j. de
notis Feudo. dico non eſſe bene
reſpõſum: quia imò melius fuit
loquutus ibi, quàm alibi, ex quo
tale ius ſine ratione non debet
ſeruari. & maximè, cùm dicta de
ciſio ſit conformis cum deciſio-
ne Bal. & aliorum doct. ſuprà al-
leg. vnde cenſetur magis cõmu
nis, cùm pluriũ authoritate ful-
ciatur. l. j. ver. & ſanè crebrior. ff.
de offi. quæſtio. nec ꝓcedit arg.
de l. proſpexit. ff. qui & à quib.
quia nõ reperitur dictũ ius præ-
ciſe approbatum per Regni cõ-
ſtit. niſi in loco, vbi viget. & ita
dicit idem And. in c. j. de feu. co
gni. & ibi etiã Bal. magis clarè,
quàm alius, dicit expreſsè, in j.
col. ꝙ inter eos, qui viuunt iure
romano, cauſa deciditur ſecun-
dum ius romanum, & inter eos,
qui viuunt iure longobardo, cau
ſa deciditur ſecundum ius lon-
gobardum. vnde habuit Bal. ibi
proprie ſenſum d. conſti. purita-
tem. Nec valet reſpõſio data ad
quartam authoritatem, ſcilicet
And. in d. c. j. de feu. cogni. quia
non eſt verum, quòd conſtitutio
neceſsitet homines hu⁹ Regi,
quòd viuant iure longobardo:
imò ponit in eorum arbitrio: vt
ſuprà probaui. Item, ad octauã
auth

authoritatẽ Lucæ de penna re-
probatur reſponſio eodem mo-
do quo præcedẽs. ¶ Nec obſtat,
quòd And. eſt maioris authorita
tis: qa cùm ſit ſibiipſi cõtrarius
ĩ pluribus locis, tenẽda eſt eius
authoritas, vbi melius dixit. Ad
nonam authoritatẽ, ſcilicet in
c. tranſlato. de conſti. minimè va
let reſponſio: quia nego, ꝙ ſuc-
ceſſores in Regno confirmaue-
rint præciſè, & neceſſariò ius lõ
gobardũ: ſed vt ſuprà dixi. imò,
ſi placuiſſet illud ius Imperato-
ribus, inſeruiſſent illud in volu-
minibus iuris ciuilis: ſed qa nõ
inſeruerũt, apparet ꝙ tale ius
reprobauerũt, prout in ſimili ar
guit Aluarot. in prælud. feud. in
iiij. quæſtione. Item reſpõſio da
ta ad decimam authoritatem
Matth. de affli. q ſequitur Luc.
de penna, minimè procedit per
eaſdem rationes, & ſic remanet
iſta pars comprobata & firma.
¶ Supereſt tantum reſpondere
ad decem authoritates contra-
rias adductas pro prima parte:
ad quas ſatis patet reſpõſum ex
prædictis: qa quatenus expreſſè
dicunt, quod ius longobardum
præferatur, malè loquuntur, &
ueriores ſunt authoritates con-
trariæ. & maximè, cùm, vt. pluri
mùm, ſint authoritates Andr. de
yſer. qui tenet alibi cõtrariũ ſo-
lùm reſpondeo ad quintam au-
thoritatẽ Aud. ĩ d. §. preterea du
catus. nã loquitur ibi de iure lõ
gobardo & Francorum, non au
131 tem de iure romano. * Et verũ
eſt, quòd ius Fruncorum eſt ſpe
ciale ius & oneroſum, & contra
ius cõmune: vt dicit And. in d. §.
præterea ducatus. co. iij. in addi.
vnde debet probari per allegan
tẽ: aliàs non præſumitur. vnde
quando eſſet differẽtia inter ius
Francorum & longobardum, fa
teor ꝙ potius preſumatur ius lõ
gobardum, maximè in ſuccedẽ-
do, ex quo eſt conforme cum iu
re cõmuni, in eo ꝙ admittit o-
mnes filios æqualiter ad ſucceſ-
ſionẽ. ſecus eſt, quãdo differẽtia
eſſet inter ius lõgobardũ & ius
romanũ, prout eſt q. noſtra: quia
tũc potius romanũ præfertur, &
proſequitur per prædicta. ¶ Vlti
mò, ſupereſt reſpondere ad id,
quod dicit And. in d. conſti. puri
tatẽ. & ĩ prelu. in iij. q. prin. circa
fi. vbi dicit, ꝙ iſta cõſuetudo, ꝑ
quã aliqui nõ ſeruant ius longo
bardum, non valet: quia eſt con-
tra cũſtitutiones Regni: vnde ta
les non ſeruantes, non excuſan-
tur conſuetudine, ſecundum eũ.
in hoc dico indubitãter, ꝙ And.
malè loquitur, & dicit contra ca
ſum d. conſtitu. puritatem. ibi:
prout qualitas litigantiũ &c. qa
imò d. conſti. approbat hanc cõ-
ſuetudinẽ, cùm permittat, ꝙ vi-
uatur iure romano, & ꝙ iudex
ſequatur ius romanum in viuen
tibus ſecundũ illud. Quod forti
ficatur ex his, quæ ſuprà dixi ad
corroborationem huius partis.
Vnde meli⁹ loquutus fuit And.
ĩ d. c. j. de feu. cog. & ibi Bal. vbi
dicit, quòd ſeruatur, vbi eo iure
viuit

A. R. L. O. L. R. Z.

viuitur.ergo vbi eo iure nõ viui
tur,nõ ſeruatur:& ſic poteſt eſſe
cõſuetudo,ꝙ eo iure non viua-
tur.cõcluſiuè ergo teneo, ꝙ ius
romanũ prefertur lõgobardo:&
qui dicit,quod viuit iure lõgo-
bardo,debet hoc ꝓbare:& ſimi-
liter incũbit onus ꝓbãdi ei,qui
dicit quòd in regno viuitur iure
lõgobardo:nõ preſumitur,ꝙ vi-
uatur iure romano,per ea, quæ
ſuperius dixi: & hanc puto eſſe
merã veritatẽ. Et ꝑ hæc ſit expe-
dita iſta no.q.q̃ nullus hactenus
132 ita plenè examinauit. ¶ *Præ-
ſuppoſita hac declaratione no-
uẽ iuriũ,vt videremus à quo iu-
re initiũ habuit ipſum iudiciũ,
ſupereſt modò deuenire ad de-
ciſionẽ prin.q.ſ.vnde habuit ori
ginẽ iudiciũ. Sup qua concludo,
ꝙ iudiciũ incœpit tẽpore iuris
naturalis primæui,& iuris diui-
133 ni.& ſic habuit origine in pa-
radiſo, vnde expulſus fuit Adã.
nam cũ Deus creauit primũ ho-
minẽ,dedit ſibi legem præcepti
uam,quòd nõ deberet comede-
re de ligno vetito:ipſe autẽ ho-
mo fuit inobediẽs,& venit con-
tra præceptũ Dei,& comedit de
ligno.quod Deus ſentiens, ira-
tus citauit ipſum,dicens: Adam,
vbi es? qui cõparuit corã Deo.
Deus autem increpauit ipſum,
ex eo ꝙ noluit ſuis præceptis
obedire.qui Adam volẽs ſe ex-
cuſare dixit:Mulier,quã dediſti
mihi ſociam,ipſa me decepit:&
tomedi.& ſic voluit culpã ſuam
retorquere contra Deũ,eò quòd
malam ſociam ſibi dederit:& ſic
tantò magis deliquit: ꝓut hæc
omnia habentur Geneſ.c.j.& c.
iij.& eſt text.in c.ſerpens.de pœ
ni.diſt.j.ſic ergo ex iſtis verbis
replicationibus inter Deum &
Adam fuit ortus qdã modus li-
tigãdi:q vulgariter dicitur pla-
citandi:& exinde in anteà inue-
tum fuit iudicium.vnde conclu
ſiue iudicium habuit originem
in paradiſo,ſecundum Arch.ſu-
per j rub.decre.col.j.& Spec.in
proœ.j.partis. col. vj.verſic.ſanè
placitãdi,&c.ex quo dico, quòd
fuit inuẽtũ iudiciũ de iure natu-
rali primæuo,eoipſo quòd fue-
rũt creati primi parẽtes:& pro-
pter illam reſponſionem,quam
fecit Adam.nam cognoſcens ſe
erraſſe propter inobedientiam,
fuit motus ex quodã naturali in
ſtinctu ad defenſionẽ ſuiipſius
& in hoc cooperabatur ius natu
rale cõmune primæuũ:fuit etiã
& cooperatio iuris naturalis ſe-
cũdarij,ſcilicet rationis:inquan
tũ ſciuit abdicare à ſe culpã, &
applicare alij:quia vt ſe defen-
deret,inculpauit Euam vxorem
ſuã,quòd eum deceperat: & in-
culpauit ſerpentẽ:vt d.c.ſerpẽs.
deinde iudiciũ habuit ſuã pro-
ſequutionẽ & augmentũ de iu-
re gentiũ:quo iure omnia man-
dabantur executioni manu re-
gia,& manu principis.quia non
dum erãt inuentæ actiones:nec
magiſtratus: vt dicit tex.in l.ij.
134 in prin.ff.de origin.iur.*Fuit
etiã cognitum iudiciũ tempore
legis

legis veteris Moyſi inveteri te-
ſtamento:qui ſtatuit legẽ, quòd
in ore duorũ vel triũ ſtet omne
verbum:vt habetur Deuterono.
c.xix.& ſic patet,quòd erat tunc
iudicium in vſu: quia erat vſus
teſtium. idem probatur per id,
quod dicimus de Suſanna:vt ha
betur Dan.cap.xiij.vbi Suſanna
erat damnata ad mortẽ per de-
poſitionem duorũ teſtiũ depo
nentium de adulterio per eam
patrato:& poſteà Daniel inſpi-
ratus à Deo examinauit dictos
teſtes ſemotim: & inuenit eos
varios in loco: vnde apparuit
eorum falſitas:& fuerũt interfe-
cti:& Suſanna tanquam innoxia
liberata.probatur etiam Leuit.
c.xix.vbi dicitur:Nõ facies ini-
quum aliquod in iudicio,&c.&
Deuteronom.cap.xxiiij.vbi dici
tur:Nõ peruertes iudicium ad-
uenæ & pupilli: nec auferes pi
gnoris loco,viduæ veſtimentũ,
&c.& Hier.ca.xxij.Facite iudi-
cium & iuſtitiam:& liberate op
preſſum de manu calumniato-
135 ris,&c.*Fuit ſucceſsiuè cogni-
tum iudicium in teſtamẽto no-
uo per legem euangelicam &
apoſtolicã vt patet de Ieſu,qui
fuit ductus ad Pilatũ:& in iudi-
cio cõdemnatus:licet iniuſtè.&
habetur xvj.diſtinctio.ca.j.& ij.
& iij.& poſteà fuit iudicium co
gnitũ & ampliatum, & magis
ordinatum per legem ciuilem
& canonicam:vt patet in toto ti
tu.ff.& C.& extra de iudic.& ſic
ſucceſsiuè, cum hodie præfatis
vtamur legibus, vtimur etiã &
136 iudicio.*Fuit autẽ inuentũ iu-
dicium ex neceſsitate,ne quis di
ceret ſibi ius propria authorita-
te:& ne quis propria authorita-
te audeat ſumere vltionẽ.l.nul-
lus.C.de Iudæ.& c.ad hoc.xvj.q.
j.& tex.cum glo.in c.niſi bella.
xxiij.q.j.& no Spec.in ti.de off.
omn.iudi.§. poteſt ĩ prin.& idẽ
Spec.in proœ. iij.partis.habue-
rũt enim iura valde pro abomi-
nabili,quòd quis propria autho
ritate ſibi ius dicat.hinc ĩtrodu
xerũt pœnas amiſsionis iuris.l.
extat.ff.quod met.cau.& l.ſi qs
in tantã.C.vnde vi. Et per prædi
cta remaneat expedita hæc ter-
tia pars prin.huius tractatus.Se-
quitur nũc quarta pars:quę diui
ditur per diſtinctiões.Robertus
de Marãta Venuſ.Iuris vtriuſq;
Doctor excellentiſsimus.

QVARTA PARS.

Iudiciũ,duplex. Et ſuper eo loco viginti diſtinctiones nõ minus acutæ, quàm copioſæ.

1 Iudicium aliud ciuile,aliud criminale,aliud miſtum.
2 Cauſa ciuilis quæ dicatur, & quæ criminalis.
3 Agi poteſt ex delicto ciuiliter & criminaliter,ſcilicet ad intereſſe, & ad pœnam.
4 Homicidio commiſſo,oritur criminalis accuſatio ad pœnam: ac etiam actio in factum ad intereſſe.
5 Agi an poſſit ex eodem delicto criminaliter

minaliter, ex quo prius actum fuit ciuiliter: & econtra. & 20.

6 Pœna in actione iniuriarum cui applicetur.

7 Pœna iniuriarum, æſtimatur per iudicem, quando per querelam agitur.

8 Locus & tempus cõmiſsi criminis, in libello requiritur.

9 Iudex arbitratur pœnam, ſecundum qualitatem perſonæ, loci & dignitatis, quando pœna iuris petitur quis puniri.

10 Iudicium an ciuile vel criminale dicatur, quando agens iniuriarum actione concludit iniuriantem condemnari ad ſatisfactionem iniuriæ, ſiue honoris.

11 Cauſa criminalis dicitur, quando de tutore ſuſpecto agitur.

12 Libellus, in quo pro æſtimatione iniuriæ, & delicti ſatisfactio in pecunia petitur, non tenet.

13 Pœnæ ambæ quando tendunt ad vindictam, vna non tollitur per alteram, quæ non fuit ſufficienter irrogata.

14 Cautela libellantis vt in eodẽ libello poſsit petere æſtimationem & ſatisfactionem iniuriæ & nu. 17.

15 Libellus qualiter formetur de duobus reis debendi.

16 Validum eſt argumentum de perſonis ad res: & econtra.

17 Agens iniuriarum actione, iniuriam æſtimare poteſt, & in calce libelli addere, quòd ſi iudex non punierit ſufficienter reum, reſeruat ſibi petere ſatisfactionem, & talis libellus procedit.

18 Agens redhibitoria, poteſt proteſtari de vitiis non apperentibus.

19 Iudex laicus, & iudex eccleſiaſticus, an poſsint de vno delicto cognoſcere, vbi pœna ciuilis diuerſa eſt à canonica.

20 Libellus vt procedat, quando ſimul ex eodem delicto ciuiliter & criminaliter agitur, debet actor principaliter agere criminaliter, petendo reũ puniri, & incidenter per iudicis officium rei reſtitutionem petere.

21 Iudicium ciuile & criminale, poteſt æquè principaliter cumulari, quando delictum eſt tale, in quo quis venit ad mortem principaliter condemnandus.

22 Libellus, in quo petitur aliquem puniri, & condemnari ad rei reſtitutionem, valet, & ſaluatur.

23 Verba libelli impropriantur, vt ſaluetur libellus.

24 Cauſa ciuilis & non criminalis, dicitur, vbi ad priuationem officij agitur, niſi pœna iſta imponeretur per ſtatutum. nu. 25.

26 Cauſa ciuilis dicitur, vbi agitur de adulterio ad ſolam ſeparationem tori: & poteſt in ea procurator interuenire.

27 Cauſa dicitur ciuilis, quando per viã inquiſitionẽ ad priuationẽ beneficij propter crimen, nulla præcedẽte accuſatione nec exceptione, agitur.

28 Delinquens mitius punitur de iure canonico, quando agitur per viam inquiſitionis.

29 Cauſa ciuilis dicitur, quando opponuntur crimina contra teſtes, ad repellendum à teſtimonio.

30 Libellus in quo agitur ciuiliter de crimine, an & quando locum & tẽpus continere debeat.

Cauſa

31 Cauſa dicitur ciuilis, quando pœna applicatur fiſco ex contractu illicito: ſecus ſi ex delicto.

32 Pœna pecuniaria delicti à lege introducta, an parti vel fiſco applicetur.

33 Cauſæ criminales in quibus differãt à ciuilibus. & num. 34. cum ſeq.

Teſtimonium laici & mulieris, admittitur contra clericum, quando ciuiliter de crimine agitur.

34 Vitium litigioſi, nõ inducitur, quãdo ſuper re aliqua agitur criminaliter.

35 Procurator quando agitur de crimine iniuriarũ, an admittatur. & numero 37.

36 Cauſa poteſt dici capitalis, inſpecta aptitudine, vbi venit pœna arbitraria.

37 Procurator in crimine iniuriarum admittitur, quando ciuiliter agitur ad æſtimationem iniuriæ: ſecus ſi criminaliter.

38 Pœna principalis attenditur, vbi poteſt procurator interuenire.

39 Procurator interuenire poteſt pro muliere coniugata in cauſa criminali litigante. Item, pro vniuerſitate.

40 Procurator poteſt litigare pro pluribus perſonis, quando criminali iudicio contra eas ſimul agitur.

41 Procurator admittitur ex parte accuſatoris proſequentis ſuam vel ſuorum iniuriam.

42 Procurator admittitur in criminalibus ad defenſionem rei abſentis, ad inſtruendum iudicem: & allegandũ cauſas abſentiæ: & probandum innocentiam rei.

43 Iudex in pœnis arbitrarijs pro criminibus, an & quando poſsit imponere pœnam mortis naturalis. & numero 44. cum plu. ſeq.

44 Intellectus ad l. ij. C. de his, qui latro. & nume. 49.

45 Pœna acerrima, pro pœna mortis accipitur.

46 Intellectus ad text. in c. inquiſitionis. in prin. de accu. & nume. 52.

47 Intellectus ad gloſ. in §. in ſumma. in ver. extraordinaria. inſtitu. de iniurijs.

48 Intellectus ad l. ſaccularij. §. ſunt quædam. ff. de extraordi. cri.

49 Pœna mortis in arbitrarijs nũquam imponitur in delictis attentatis, & non conſummatis. & nu. 54.

50 Intellectus ad l. lex Iulia. §. hodie. ff. ad l. Iuli. rep.

51 Intel. ad l. prin. ff. de fur. Bald. & l. prima. §. expilatores. in fin. ff. de effract.

52 Verbum, moderari, importat diminutionem pœnæ.

53 In arbitrariis quando debeat iudex mitiorem pœnam eligere.

54 Affectus hodie generali cõſuetudine non punitur, niſi ſequatur effectus.

55 Alapam dans officialis, mortis pœna punitur.

56 Pœna iniuriarum, eſt arbitraria iudicij.

57 Pœna illa debet imponi, quæ ſolita eſt ſecundum conſuetudinem.

58 Contra committentẽ delictũ per latã culpam, an poſsit criminaliter agi.

59 Culpæ lata non æquiparatur dolo, in criminalibus.

60 Homicidiũ per culpam commiſsum, pœna arbitraria punitur.

61 Delictũ principaliter cõmiſſũ ad iniuriam alterius, mitius punitur.

Delict

62 *Delictũ mali exempli cõmiſſum lata culpa, nõ punitur pœna mortis.*
63 *Iudex non puniens exercentem priuatum carcerem, punitur pœna criminis læſæ maieſtatis.*
64 *Cuſtos carceris, punitur ad mortẽ, ſi ex ſua lata culpa carceratus aufugit, vel fugam arripuit.*
65 *Iudici hodie omnis pœna eſt arbitraria, etiam à iure determinata.*
66 *Pœna ordinaria minuitur, propter ſenectutem, iuuẽtutem, furorem, vel ebrietatem, vel iuſtum calorem, ſeu excellentiam hominis.*
67 *Delictum leui culpa cõmiſſum, an puniatur.*
68 *Culpa in faciẽdo, differt à culpa in committendo.*
69 *Culpæ quando ſimpliciter fit mentio, de leui intelligitur.*
70 *Leuiſsima culpa, an criminaliter puniatur.*
71 *Criminalis pœna an locum habeat, vbi habet locum l. Aquiliæ actio.*
72 *Iudex per inquiſitionẽ non procedit pro delicto culpa commiſſo: niſi dolus vel lata culpa interueniat.*
73 *Iudicium miſtum, quod dicatur.*
74 *Libellus quomodo formetur in iudicio miſto.*
75 *Pragmatica Regia, incipiẽs, diſpẽdia, quod in cauſis ciuilibus vel miſtis procedatur ſine figura iudicij: an locum habeat, quando pœna venit pro parte fiſco, & pro parte parti applicanda: & an tollat ſolennitatem libellorum. nume. 76.*
77 *Libellus qualiter formari debeat in crimine iniuriarũ ſuper iniuriæ æſtimatione: vel agendo ciuiliter de aliquo crimine.*

DEVENIO nunc ad quartã partem principalem huius Operis: quæ continet quotuplex eſt iudiciũ. Et ſuper iſta parte intẽdo cumulare quàmplures diſtinctiones iudiciorum. nam iudicium eſt multiplex: & variis diſtinctionibus compartitur.

Iudiciorum prima diſtinctio.

1 PRIMA igitur diſtinctio* iu
diciorũ eſt: quia iudiciũ aliud eſt
ciuile: & aliud criminale: & aliud
miſtum. Iudicium ciuile eſt, in
quo deducitur cauſa ciuilis. Cri
minale verò eſt, in quo deduci-
tur cauſa criminalis. Verũ pro
habenda aliquali notitia huius
diſtinctionis, opportunũ eſt diſ-
cutere, quę dicatur cauſa ciuilis,
& quæ criminalis, & quomodo
vna ab alia cognoſcatur. Hanc
materiã tractãt plenè Canoniſtę
in rub. de iud. vbi Abb. in fi. col.
ponit vnã doctrinã, quę cõmuni
2 ter reprobatur. *Sed breuiter ve
ra & cõmunis concluſio eſt iſta:
ꝙ cauſa ciuilis dicitur illa, quã-
do principaliter in iudicio agi-
tur ad cõmodũ priuatũ: ſiue ta-
lis cauſa deſcẽdat ex delicto, ſiue
ex cõtractu. Cauſa verò crimina
lis dicitur, quãdo principaliter
agitur ad commodum publicũ,
ex delicto tamen: ſeu ad publi-
cam vindictam. hinc eſt, quòd ſi
aliquis ex delicto venit punien
dus corporaliter ad publicam
vind

uindictam, dicitur cauſa crimi
nalis: quia ex tali pœna corpo
rali nullum cõmodũ ſentit pri-
uatus. Idem, ſi aliquis pro deli-
cto veniret puniẽdus pœna pe-
cuniaria. nam ſi talis pœna ap-
plicatur fiſco, dicitur cauſa cri-
minalis. ſi verò applicatur par-
ti, dicitur cauſa ciuilis. Iſta cõclu
ſio eſt veriſsima & cõmunis: &
probatur per tex. & ibi Bart. in
prin. in l. licitatio. §. quod illici-
tè. ff. de pub. Ad hoc põdero no-
uiter tex. meliorem de iure in §.
in ſumma. inſti. de iniur. Iſta cõ
cluſionẽ firmant gl. Bar. & Ale.
in add. in l. prętor ait. in prin. ff.
de ſepul. vio. & ibi Ale. in ſpecie
reprobat Abb. aliter tenentẽ in
d. rub. de iud. idẽ tenet Fran. de
are. in d. rub. de iud. col. fi. vbi di
cit hanc eſſe cõmunẽ opi. & ibi
etiã Fel. & Bal. in ij. lect. in j. col.
& eſt tex. iũcta gl. in l. fi. ff. de pri
ua. delic. & ibi Bart. & declarat
pulchre Bal. in cõſi. ccccxcij. col.
pe. in iij. vol. & colligitur ex no.
per Abb. & doc. in c. tuæ. de pro-
cu. & per Bar. in l. j. C. quãdo ci-
3 ui. acti. crim. pręiu. ¶ *Super hoc
tamẽ eſt ſciendũ, ꝙ ex quolibet
delicto ex quo oritur accuſatio
criminalis ad pœnã, oritur etiã
actio in factũ ad intereſſe, & ſic
ad proſecutionem rei familia-
ris. tex. eſt, & ibi Bar. in l. qui no
mine. ff. de fal. & l. hodie. §. j. eo.
ti. probatur in d. l. fi. cũ ibi no. ff.
de pri. delic. & tenet Io. de Ana.
in c. accedens. col. iiij. in fi. de ac
cu. & eſt tex. cũ gl. in l. nec quic-
quã. ff. pro ſoc. èx quo ſequitur,
ꝙ eſt in poteſtate illius, q dãnũ
ſeu iniuriã paſſus eſt, agere cri-
minaliter ad pœnã ordinariã,
vel ciuiliter ad intereſſe, vel v-
troq; modo copulatiuè. Exẽplũ,
ſi aliqs cõmiſit furtũ, poteſt ac-
cuſari criminaliter ad pœnã iu-
ris, ſcilicet dupli, vel quadrupli,
ſecundum ius cõmune, quæ pœ
na hodie applicaretur fiſco, ſi lo
cũ haberet, per c. Regni, quod
inci. placuit. vel ad pœnã fuſtiga
tionis: ſi furtum eſt ab auguſta-
li infrà, ab auguſtali verò ſuprà
vſq; ad vnciã, ad pœnã abſciſio-
nis manus: vltra verò vnciã ad
pœnã mortis, ſecundũ formã c.
Regni, quod inci. ad hoc, ꝙ no-
ſtrorũ. poteſt etiã contra eũ agi
ciuiliter cõditiõe furtiua ad rei
ablatę reſtitutionẽ. l. interdũ. §.
qui furẽ. & ibi Bar. & doct. ff. de
fur. poteſt etiã agi ad vtrũq; ſci-
licet vt puniatur, & vt rẽ reſti-
tuat: ſecundum Bar. in d. §. qui
furem. in fin. & Specu. in titu. de
furt. §. j. verſi. ſed nũquid. quod
qualiter procedat, infrà dicam.
4 ¶ *Similiter, ſi eſt cõmiſſum ho
micidium, oritur accuſatio cri-
minalis ad pœnam l. Corneliæ
de ſicar. & etiam actio in factũ
ad intereſſe, per quam tenetur
occiſor vel vulnerans ad expen
ſas medicorum, & ad expenſas
operarum illius interfecti, vel
debilitati, vt eſt tex. in l. fi. ff. de
his qui deie. vel effu. & in l. ex
hac lege. ff. ſi quad. pau. fec. dic.
& in hac æſtimatione operarũ
f hab

habebitur ratio ad totũ tẽpus,
quo ille occiſus potuiſſet viue-
re,& operari ſecũdum formam
l.hæreditatum.ff.ad leg.falc.ha
bendo etiam reſpectũ ad artẽ,
quam ſolitus erat exercere. ita
declarat Spec.in tit.de in iur.&
dam.da.§.ſequitur.ver. ſed nun
quid.cum duobus ſeq.ſic etiam
poſſumus exẽplificari in crimi-
ne falſi,vt d.l.qui nomine.ff.de
5 fal.& in aliis ſimilib⁹.¶ *Quia
tamen ſuprà dixi, quòd poteſt
quis agere ciuiliter vel crimina
liter ad ſui electionem, poſſet
dubitari, an ſi prius actum fuit
ciuiliter tãtũ, poſsit poſteà agi
criminaliter ex eodẽ facto, vel
econtrà.Breuiter communis cõ
cluſio eſt,quòd ſi actio ciuilis &
criminalis tendunt ad diuerſa,
tunc poteſt agi altera via, non
obſtante, quòd prius actum eſt
vna: vt quãdo criminalis datur
ad vindictã,ciuilis verò ad pro
ſequutionẽ rei familiaris,prout
ſuprà dixi in furto, & homici-
dio.nam vna per aliam nõ tolli
tur. Si verò vtraq; competit ad
vindictam,tam ciuilis,quàm cri
minalis:& tũc vna intentata, al
tera tollitur.tex.eſt. & ibi Bart.
in l.j.C.quando ciui.act.cri.præ
iu.& tex.& ibi Bart.in l.prætor
edixit.§.ſi dicatur.ff.de iniu. &
Bar.in l.ij.§.j.ff.vi bono. rap. &
Abb.in c.tuæ.de procu. & Spec.
in tit.de fur. §.j. verſic.ſed nun-
quid.& in tit de iniur.§.j. verſi.
ſed quæritur.Exẽplũ poteſt po-
ni in actione iniuriarũ. nam ſi
aliquis dat alapam,vel dicit ver
bum iniurioſum, nullum facit
damnum iniuriam paſſo, & ta-
men ex tali delicto iniuriarum
poteſt agi de iure communi ci-
uiliter & criminaliter:vt d. §. ſi
dicatur.& eſt text.in §.in ſum-
ma.inſti.de iniur.& not.Bar.in
l.lex Cornelia.§.fi.ff.de iniur.&
vtraque actio tam ciuilis, quàm
criminalis, tẽdit ad vindictam:
quia nullum damnũ paſſus fuit
agens:tunc vna per aliam tolli-
tur,per prędicta.Dicitur autem
agi ciuiliter in actione iniuria-
rum, quando agens petit pœnã
applicari ſibi:vt quia dicit, ꝙ
noluiſſet pati talem iniuriã.po-
tius voluiſſet perdere tantã pe-
cuniam de propriis bonis, &c.
quam petit ſibi dari. ita proba-
tur in l.iniuriarum ęſtimatio,&
ibi gloſ.& Bar.ff.de iniur. & eſt
gl.in d.§.in ſumma.in ver.pœ-
na.inſti. de iniur. & tex.in cõſt.
6 Rgni,quæ incip.varietates.* Et
hoc fuit inductum de iure com-
muni Romano, ſecũdum quòd
tota pœna applicabatur parti
ciuiliter agenti,vt dicit gloſ. in
dicta conſtit.varietates. in verſ.
partem tertiam.quæ eſt glo.pe.
& ita intelligitur d.l. iniuriarũ
æſtimatio. verum licet pars æſti
met iniuriã: iudex tamen taxat
ipſam ęſtimationẽ,& poſteà dat
iuramentũ actori, & deinde cõ-
dẽnat ad id ꝙ taxatur.ita intelli
gitur tex.in l.cõſtitutionibus.§.
j.ff.de iniur.idem dicit,ꝙ pœna
imponitur æſtimatione iudicis:
nam

nã debet intelligi,id eſt,taxatio
ne iudicis.æſtimatio aũt fit per
partẽ ciuiliter agẽtẽ.ita intel-
ligit And.de yſer.in d.cõſti.va-
rietates.Pro hoc eſt alia cõſt.ſe-
quens,quæ inci.vt dignitatũ in
fi.ibi,taxatione iudicis &c.& gl.
no.in ver.damnis.in c.ſi canoni
ci.de offi.ord.lib.vj.& ita debet
intelligi gl.in d.l.iniuriarũ æſti
matio.idem tenet Spe.in tit.de
iniur.§.j.in iij.col.& Cyn.in l.ſi
non conuitij.in xv.q.C.de iniu.
ita etiam debet intelligi quod
no.Soc.in cõſi.cxlvj.col.pe.& fi.
in j.vol.hodie verò per d.cõſti.
varietates.eſt inductũ, ꝙ actor
æſtimat iniuriã, & iudex taxat:
& illa pœna taxata applicatur
parti ꝓ tertia parte.& pro dua-
bus partibus curiæ:& ita cõmu-
niter ſeruatur hodie in Regno:
dũ fiunt iſti libelli iniuriarũ, &
ſic hodie nõ poteſt agi merè ci-
uiliter actione iniuriarũ, ita ꝙ
tota pœna applicetur parti: &
ſic quãtũ ad hoc eſt correctus il-
le §.in ſumma inſt.de iniur.ꝑ d.
conſt.varietates,vt ſentit gl.pe.
7 ibi in ver.partẽ tertiam.¶ * Ex
prædictis infero ad vnam pra-
cticam quotidianã,quã non re-
perio hactenus ab aliquo decla-
ratã.In regno eſt cõmunis ſty-
lus curiarum, quòd in crimine
iniuriarũ ſolet procedi per li-
bellũ & per querelã quãdo pro
ceditur per libellũ.ſolent accu-
ſatores eligere pœnã pecunia-
riã applicãdã ſibi pro tertia par-
te,ſecundũ formam dictæ cõſti.
varietates.tũc procedit libellus
per d.conſt.& cenſetur tũc intẽ-
tari iudiciũ miſtũ,vt infrà dicã
in iij.mẽb.de iudicio miſto.quã
do verò proceditur per quere-
lam.cẽſetur accuſator nõ habe-
re animũ faciẽdi partẽ in iudi-
cio ſed vult,ꝙ iudex puniat de-
linquẽtẽ pœna iuris & tũc dici-
tur iudicium merè criminale.&
de hoc eſt gl.in l.ſi quis ſe iniu-
riã.C.de acc.ex hoc ſequitur, ꝙ
ſi in querela aliquis æſtimaret
iniuriam petendo accuſatũ pro
iniuria puniri ad tot aureos:ta-
lis querela nõ procederet: quia
quãdo agitur merè criminali-
ter,nõ poteſt accuſator æſtima-
re iniuriã: ſed æſtimatio perti-
net ad iudicẽ, vt tenet Bart.in l.
iniuriarũ æſtimatio,ff.de iniur.
nã ex quo eſt pœna arbitraria,
& ſic à iure nõ determinata, vt
l.fin.ff.de iniur.relinquitur arbi
trio iudicis,& ſic ad iudicis æſti-
mationẽ, nõ autẽ partis ita di
cit Bal.in l.j in fi.C.de apo.pub.
lib.x.idẽ ſi formaret libellũ, &
peteret totã pœnã applicari ſi-
bi:quia nõ procederet libellus
hodie,per dictam conſti.varie-
tates, licet de iure cõmuni pro-
cederet,per dictũ §.in ſumma.
8 ¶*Scias tamen,ꝙ quãdo proce-
ditur per viã querelæ,quæ ſecũ-
dum cõmunẽ obſeruantiã ſolet
deſcribi in libro cõmunis.requi
ritur locus& tẽpus cõmiſsi cri-
minis,cũ ſolennitate.l.libello-
rũ ff.de accu.aliàs nõ procedit:
ſecũdũ Gand.in tract.malefi.in

tit.quali.fiat accu.col.ij.niſi fie-
ret denũtiatio de crimine com-
miſſo in diuinam maieſtatẽ, pu-
ta de blaſphemia Dei:quia tunc
nõ requiruntur iſtæ ſolennita-
tes:ſecundũ Ang.in §.fi.in auth.
9 quo.opor.epiſ.¶*Criminaliter
verò agitur de iniuria, quando
nihil petitur applicari parti, vt
quando cõcluditur ſiue in libel-
lo,ſiue in querela aliquẽ puniri
pœna iuris, quo caſu iudex arbi
trabitur pœnam ſecũdum quali
tatem loci,perſonæ,& dignita-
tis:& ſic eſt pœna extraordina-
ria,vt l.fin.ff de iniur.& eſt bo-
nus tex.in l.Pedius.§.j.ff.de in-
cen.rui.nau.& not.Abb.in c.cũ
te.col.ij.& vij.de re iudicata.Et
de hoc,quando agitur crimina-
liter de iniuria, quæ pœnæ ſint
traditæ,eſt cõſtitutio regni,quæ
incipit,Vt dignitatũ. vbi inter
alias pœnas dicitur,ꝙ ſi ruſticus
vel ignobilis verberat militẽ,
10 punitur pœna manus.¶*Sed iu
xta hoc quæro:qd ſi agẽs actiõe
iniuriarũ,concludit iniuriãtem
condemnari ad ſatisfactionem
iniuriæ ſiue honoris,puta vt mẽ
tiatur vel veniam petat,& famã
reſtituat:ad quod tenetur iniu-
rians,vt plenè not.Paris in ſuo
tract. ſyndi.in ver.compoſitio.
col.viij.& Hoſtiẽ.in ſumma de
pœnitẽ.& remiſ.§.quibus.& §.
qualiter.& §.quid de accuſato-
ribus.an tale iudiciũ dicatur cri
minale vel ciuile?Hanc queſtio
nẽ nõ reperio tactã ab aliquo,
tamen inſpectis his quæ ſuprà
dixi,poſſet aliquis dicere,ꝙ iſte
dicatur ciuiliter agere:quia ni-
hil venit applicandũ fiſco: imò
illa ſatisfactio iniuriæ fit parti:
ergo debet dici iudiciũ ciuile,
ſicut quando pœna pecuniaria
applicatur parti, vt ſuprà fuit di
ctum.tamen ego teneo contra-
rium,ſcilicet ꝙ imò tale iudiciũ
ſit merè criminale.& moueor,
quia iſta ſatisfactio iniuriæ dici
tur pœna:ſecundũ Azo.in ſum-
ma,de pœn. quem in hoc ſequi-
tur Paris in d.ver.cõpoſitio.col.
viij.in prin.& plus dicit ibi Pa-
ris,circa mediũ illius viij.col.ꝙ
talis ſatisfactio, dicitur pœna
corporalis ad iſtar ceſſionis bo-
norũ,quæ fit cum vituperio, &
nõ poſſet aliter dici: quia ſi eſt
pœna,cũ nõ ſit pecuniaria, nec
amiſſio alicuius iuris,de neceſ-
ſitate erit corporalis. Nunc in
propoſito, ſi eſt pœna corpora-
lis,& deſcẽdit ex delicto: ergo
cauſa eſt criminalis.hoc proba-
tur ex dictis Bar.in l.fi.ver.quæ-
ro quomodo cognoſçam &c.ff.
de priua.delic.vbi dicit,ꝙ cau-
ſa dicitur criminalis, qñ impo-
nitur pœna pecuniaria applican
da fiſco,vel pœna inferẽda par-
ti in corpus.& idẽ Bar.in l.præ
tor ait.in princ.ff.de ſepul.vio.
vnde cũ hic inferatur pœna in
corpus,prout eſt ſatisfactio deli
cti:& deſcẽdit huiuſmodi pœna
ex delicto ſequitur ꝙ iudicium
erit merè criminale.Nec obſtat,
ꝙ nihil applicatur fiſco:qa etiã
quãdo imponitur pœna mortis,
nihil

nihil applicatur fiſco.ſed dici-
tur ſatisfactũ reipublicæ per le-
gitimam pœnam corporalẽ,cu-
ius reipublicę intereſt,ꝙ delicta
puniantur.l.ita vulneratus.ff.ad
legẽ Aqui.quia ergo pœna præ-
dicta quatenus corpus afficit,re
ſpicit publicam vindictam,ſicut
aliæ pœnæ corporales: licet per
quandã conſequentiã cõcernat
ſatisfactionem partis:debet per
hoc dici cauſa merè criminalis.
11 & ita teneo.¶*Quod confirmo
per id,quod in ſimili not.glo.&
Bar.in l.planè.ff.de excu.tu. vbi
dicitur, ꝙ quando agitur de tu-
tore ſuſpecto,dicitur cauſa cri-
minalis propter pœnã infamię:
in qua nõ interuenit procura-
tor.de quo dicto vide Bar.in l.j.
12 §.ſciendũ.ff.de ſuſpec.tu.¶*Ex
hoc dicto infero ad notabilem
practicam,ꝙ ſi is qui format li-
bellum in actione iniuriarũ,pe-
teret pecuniã pro æſtimatione
iniuriæ,& etiam ſatisfactionem
delicti,talis libellus nõ procede
ret: quia cumularet pœnã ciui-
lem cũ criminali, quæ cumula-
tio nõ admittitur:cùm vtraque
tẽdat ad vindictam: per ea,quæ
not.Bar.in l.j.C.quãdo ciui.ac.
crimi.præiud.& in l.prætor edi-
xit.§.ſi dicatur.& ĩ l.lex Corne
lia.§.fin.ff.de iniur.& ſuprà di-
xi.Et quacunque iſtarum pœna
rum eſſet iniurians punitus, di-
ceretur ſufficiẽter punitus:nam
pro eodem delicto non debet
quis bis puniri,quãdo fuit ſuffi-
cienter punitus.l.penul.§.fin.ff.
nau.cau.ſta.& eſt tex.& ibi glo.
in verſi.duplici.in c.at ſi clerici.
§.de adulteriis.de iudi.& Spec.
in tit.de expenſis.§.ſi ante.verſi.
quid ſi talis.in fin.& Cardin.in
clemen.volentes.§.j.in iij.opp.
de hære.& Cyn.& Bald.in l.qui
ſepulchra.C.de ſepulc. viol.pro
hoc eſt tex.in l.ſenatus.ff.de ac-
cuſ.& not.Fely.in c.quod olim.
in fi.de Iudæ.& hoc tenet in ter
minis noſtris Paris,in d.verſic.
compoſitio.col.ix. in princ.vbi
expreſsè dicit, ꝙ ſi iudex ſuffi-
cienter puniuit iniuriantẽ,dan-
do ſibi pœnam ordinariã & cõ-
ſuetam.nõ debet vlterius illum
compellere ad ſatisfactionem:
quia duplici pœna puniret.& ſic
pœna eſſet maior delicto, con-
tra l.ſancimus.C. de pœn.Mo-
dò in propoſito, quando accu-
ſator in libello æſtimat iniu-
riam pro pecunia, vt quia di-
cit, quòd potius voluiſſet a-
mittere tantum de bonis ſuis,
&c.prout habetur in dicta con-
ſtitutio.varietates, & per Bar-
tol.in d.l.iniuriarum æſtimatio.
ff.de iniuriis.cenſetur elegiſſe
pœnam ſufficientem: quia pro
tanto æſtimauit: vnde non de-
bet conglutinare pœnam ſatiſ-
factionis:quia ambæ pœnæ ten-
dunt ad vindictam.& quis pu-
niretur bis pro eodem crimine,
contra prædictas doctrinas? &
hæc ſunt notanda: quia poteris
infringere multos libellos ac-
cuſatorios in ſimilibus caſibus.
13 ¶*Verùm,inquantũ dixi, quòd

quando ambæ pœnæ tendunt
ad vindictam, vna tollitur per
aliam: limita notabiliter, quãdo
altera pœna fuit ſufficienter ir-
rogata & integra. Secus, ſi non
integra fuit irrogata: quia tunc
poteſt recurri ad aliam: & vna
per aliam non tollitur. ita tenet
Bal. in l. nullum. verſ. ſed quærit
gl. &c. C. de teſti. & Alex. in d. l.
lex Cornelia. §. fi. in additio. ad
Bar. ff. de iniuriis. ad qđ faciunt
omnes deci. ſuprà allegatæ. Ma-
ximè Cardi. in dicta. clemẽ. vo-
lentes. §. j. in tertia oppoſi. de
hæreticis. & Felyn. in d. c. quod
olim. in fi. de Iudæ. & glo. in d. c.
at ſi clerici. §. de adulteriis. de
iud. vbi dicũt, ꝙ qñ delictũ per
vnam pœnã remanet inſufficiẽ-
ter punitum, poteſt iterũ puniri
alia pœna. ita etiam tenet Lud.
Ro. in conſi. ccclxxv. & Felyn. in
c. j. col. iiij. de præſcri. ¶ Ex quo
infero, ꝙ ſi iudex coram quo a-
ctum fuit actione iniuriarũ, ni-
mis coarctauit æſtimationẽ in-
iuriæ, vltra modum taxando ſe-
cundum eius qualitatẽ, vel pœ-
nam alterando, & leuius puniẽ-
do: poſſet iterum agi cõtra iniu
riantem, vt teneatur ad ſatisfa-
ctionem: ex quo nõ fuit ſufficiẽ
14 ter punitus: per predicta. ¶ *Per
hoc puto dari poſſe cautelã li-
bellãti, qui vult vtrunq; petere
in libello, ſcilicet eſtimationem
iniuriæ & ſatisfactionẽ, vt petat
vtrunq; cum proteſtatione: ſci-
licet, ꝙ cõtentatur altera pœna
gãtũm, ſi ea fuerit integrè irro-
gata & ſufficienter. aliâs quòd
vtraq; puniatur. & per hac pro-
teſtationem ſaluaretur libellus
ab iſta cumulatione: per ea, quæ
multum egregie dixit Bald in l.
quod tempore. col. ij. verſicu. ij.
quæro &c. C. de reſtitutio. mili.
vbi dicit, ꝙ duo remedia, quæ
electione tolluntur, poſſunt cu-
mulari in eodem libello condi-
tionaliter, quando ſunt talia, ꝙ
vnum ex altero oritur: quia nõ
dicitur cumulatio: ſed potius
quædam ſubornata propoſitio,
ſecundum eũ. & illud dictũ Bal.
ſequitur Felyn. in c. ſignificanti
bus. colũ. pen. de libelli oblatio.
pro hoc eſt gl. in l. conductores.
C. locati. & glo. in l. non ab re.
in verſi. ordine. C. vnde vi. ſic in
caſu noſtro, qa dato, ꝙ iſta duo
remedia electione tollantur: ta
men vnũ ſubordinatur ad aliud
ex futuro euentu, & oritur ex
alio: quia ſi primũ nõ ſit ſuffi-
ciẽter irrogatum, ſtatim & ori-
tur aliud: ergo admittitur dicta
cumulatio ita conditionaliter
facta cũ dicta proteſtatione. fa-
cit ad prædicta tex. in l. j. §. quia
15 autem. ff. quor. leg. ¶ *Corrobo
ratur per id, quod dicimus de
duobus reis debẽdi: de quorum
natura eſt, vt vno ſoluente inte
grum debitum, alter liberetur.
& tamẽ poteſt formari libellus
cumulando ambos reos deben-
di, & petẽdo in ſolidũ ab vtro-
que. dummodo apponatur pro-
teſtatio, ꝙ vna ſolutione credi-
tor contentatur: aliàs libellus
non

nõ procederet, ſecundum Bart.
in l. iij. §. vbi duo. col. j. ff. de duo
bus reis. & Ang. de Are. in §. j.
16 inſtit. de duo. reis. *nam validũ
eſt argumentum de perſonis ad
res: & econtrà. l. qui plures. ff. de
vulg. & pup. & l. miles ita. & ibi
Bar. ff de mi. teſt. & Iaſ. in l. ſed ſi
poſſeſ. §. ſi cùm de hæreditate.
col. ij. ff. de iureiurã. Vnde ſicut
admittitur cumulatio perſona-
rum in iudicio, cũ illa proteſta
tione, ſine qua nõ procederet:
ita debet admitti cumulatio re
rum ſeu pœnarũ, cũ eadẽ prote-
17 ſtatione. ¶ *Secũda cautela dari
poteſt pro libellante, ꝙ æſtimet
iniuriam, & petat tantum æſti-
mationem iniuriæ ſecundũ for
mam dictæ cõſti. varietates. &
in calce libelli faciat ſibi reſer-
uationem, ꝙ ſi iudex non ſuffi
ciẽter punierit reum, reſeruat
ſibi poſſe petere ſatisfactionem
iniuriæ: de qua ſatisfactione ꝓ-
teſtatur. Et hanc reſeruationem
facere poteſt ſimiliter ſemper,
quando petit reũ puniri pœna
iuris: ſcilicet, vt ſi non ſit ſuffi-
cienter punitus, reſeruet ſibi pe
18 tere ſatisfactionem. *& hoc per
tex. in l. ſi tamen. §. cũ redhibito
ria. ff. de ædi. vbi is qui agit re-
dhibitoria pro vno vitio, poteſt
ꝓteſtari de aliis vitiis nõ appa-
rẽtibus: de quibus reſeruare ſi-
bi poteſt agere quandocunque
apparuerint. idem tenet Bal. per
illum teſt. in l. ſi prędium. col. ij.
verſi. ſed pone, emi ſeruum, &c.
C. de ædil. actio. & iſtæ cautelæ
ſunt optimæ pro libellante, &
19 nouæ. ¶* An aũt ſi eſt aliquod
delictum, de quo poteſt cogno-
ſcere iudex laicus & eccleſiaſti-
cus: & eſt diuerſa pœna canoni-
ca à pœna ciuili, prout eſt cri-
men blaſphemiæ, vel adulterij,
vel vſurę: ſi quis fuit punitus per
vnum iudicẽ vna pœna, poſsit
per alium puniri alia pœna ite-
rum: vide Abb. & Fely. in c. de
his. col. fi. de accu. & Abb. in ca.
tuæ. col. pe. de procu. & Bal. in l.
placet. C. de ſacroſan. ecc. & in
l. ſi quis in hoc genus. C. de epi.
& cle. & Lud. Ro. in cõſ. ccclxxv.
vbi videntur tenere, ꝙ ſic: per
tex. formalem in c. felicis. §. per
hoc. de pœnis lib. vj. & in c. ſta-
tuimus. & ibi Abb. de maledict.
20 ¶ *Inquantum autem ſuprà ſuc
cinctè tenui, ꝙ ex eodem deli-
cto poteſt agi in vno libello ci-
uiliter & criminaliter ſimul, ſci
licet vt puniatur, & rẽ reſtituat:
per ea, quæ dicit Bar. in l. inter-
dum. §. qui furẽ. ff. de fur. intel-
lige hoc ſanè procedere, cũ ali-
quali limitatione & declaratio-
ne, ſcilicet vt non intentetur iu
dicium ciuile & criminale æquè
principaliter: ſed debet accuſa-
tor principaliter agere crimina
liter, petendo reũ puniri: & de-
inde incidenter per officiũ iu-
dicis petere rei reſtitutionem:
alias ſi æque principaliter age-
ret, nõ procederet libellus: quia
eſſet contra l. interdum cum ibi
not. per Bart. & Doct. ff. de pub.
iud. ita declarat Bart. in l. ij. §. j.

colum.ij.in prin.ff.vi bon. rapt.
& in l.j. C. quando ciui. ac. cri.
præiud.idem tenet Bart.in l. ſi
quis ad ſe fundum.in fi. C.ad le
21 gem Iul. de vi. ¶ *Quod limita
non procedere, quando delictũ
eſt tale, in quo veniret quis dã-
nandus ad mortẽ: quia tunc po
teſt cumulari iudiciũ ciuile &
criminale æquè principaliter:
ſecundum Bal.in l.j.col.ij.C.de
appel.quẽ ſequitur Alex. in d.l.
ij.§.j.in addi.ad Bar.ff.vi bo.rap.
22 ¶ *Nota tamen pro ſaluatione
libelli ꝙ ſi aliquis peteret Titiũ
puniri & cõdemnari ad rei re-
ſtitutionem , nõ per hoc cenſe-
tur agere æquè principaliter:qa
copulat vtrunq; ſed ſaluatur li-
bellus:& cenſetur agere princi
paliter ad pœnã:& cõſequenter
ad rei reſtitutionem. ita expreſ
sè dicit Bar.in d.l. interdum. §.
qui furem.in fi.ff.de furt.vbi ita
23 exemplificat.*Ad quod facit il-
la vulgaris regula, ꝙ verba li-
belli improprientur, vt ſaluetur
libellus, ſecundum Bar.& Doct.
in l.ſed ſi poſſeſſori .§. itẽ ſi iu-
rauero.ff.de iureiur. & in l.j. C.
de vſufruct.& in l.inſulam.ff de
præſcrip.ver. cũ aliis ſimilibus.
quod no. vt ſis cautus , quando
opponeretur contra libellum.
24 ¶ *Vlterius circa cognitionem
cauſarum criminalium à ciuili
bus, datur alia regula, quæ eſt ta
lis: videlicet , vbicũq; ex delicto
agitur, vt quis puniatur nõ pœ-
na ordinaria & naturali intro-
ducta , pro illo delicto , ſed vt
priuetur aliquo officio, benefi-
cio, adminiſtratione, vel digni-
tate: illa cauſa dicitur ciuilis, nõ
autẽ criminalis : licet agatur ex
delicto : ex quo non agitur ad
vindictã publicã, vt quis punia-
tur pœna condigna.text.eſt, &
ibi Abb.& Fely.in c.per tua. de
ſimon.& Abb.& Fely. & Ioã.de
Ana.in c.ſuper his.de acc. & idẽ
Abb.in c.tuæ.de ꝓcu.& no.Pet.
Philip.Cor.in cõſ.xix.col.ij.cir-
ca fi.in iij.volu. Adeò ꝙ in tali
cauſa tanquã ciuili poteſt inter
uenire ꝓcurator , vt dicũt doct.
in locis præallegatis.vbi idẽ di-
cunt, quãdo de crimine agitur
per viam exceptionis, & nõ per
accuſationem: quia ſimiliter di-
citur cauſa ciuiliter intẽtata ſe-
cundum Fely.in d. c. ſuper his.
25 col.ij.in fi. ¶ *Limita tamẽ præ
dicta: niſi ſtatutum pro crimine
nõ imponeret aliã pœnam , niſi
priuationis: quia tũc dicitur cau
ſa criminalis, nõ autẽ ciuilis: ex
quo illa eſt pœna naturalis &
ordinaria ipſius delicti , ſecun-
dum Anto.de But.& Abb.in d.c.
ſuper his.col.ij.in fi de accuſ.&
Fely.in rub.de iudiciis.licet idẽ
Fely.in d.c.ſuper his.co.ij.in fi.
& ſequen.videatur firmare con
trarium, ſcilicet ꝙ tunc etiã ſit
ciuilis: ex eo quia iſta pœna nõ
applicatur fiſco. tamẽ ego puto
primã partem veriorẽ , ſcilicet
ꝙ ſit criminalis : quia agitur ad
publicam vindictã , vt quis pu-
niatur pœna ordinaria ſtatuti
pro crimine. Nec obſtat, ꝙ talis
pœna

pœna non applicatur fiſco: quia
minimè applicatur parti : vnde
nõ poteſt dici ciuilis. ſed con-
ſiderari debet principalis inten
tus iudicij, qui eſt, vt puniat de-
lictum ea pœna , quæ eſt à lege
inducta propter publicã vtilita
tem.l.ita vulneratus. ff. ad legẽ
Aquilia.quo principali intentu
conſiderato , iuxta l. ſi quis nec
cauſam.ff.ſi cer.pe.agitur ad pu
blicam vindictã: ergo cauſa eſt
criminalis: ſicut quando aliquis
punitur in corpus, certè tunc ex
tali pœna nihil applicatur fiſco:
& tamẽ cauſa eſt criminalis, ſe-
cundũ Bar.in l.fi.col.j.ff.de pri-
uat.delict. ¶ Præterea, poſſet at-
tentari & nõ temerè dici, quod
imò iſta pœna applicatur fiſco:
quia ſi aliquis priuatur officio
vel beneficio propter crime: il-
lud officium ſeu beneficiũ inci-
pit vacare in menſa fiſci : adeò
ꝙ fiſcus poteſt illud alteri con-
ferre: ergo talis pœna applica-
tur fiſco: quia fiſcus de ea diſpo
nit, alteri conferẽdo, meritò di-
26 citur cauſa criminalis ¶ *Et per
prędicta infertur, ꝙ ſi agatur de
adulterio coram iudice eccleſia
ſtico ad ſolam ſeparationẽ to-
ri, & non ad pœnã ordinariam,
quę infligitur pro adulterio: ta-
lis cauſa dicitur ciuilis , & non
criminalis. vnde poteſt in ea
interuenire procurator. iſte eſt
tex.in dicto capit.tuæ.& ibi per
Abbatem, & docto. de procu. &
not.Bart.in l.non ſolùm.§.fi.ff.
de procu. Et prędictam opinio.
quam modò tenui , confirmo:
quia quando agitur de crimine
per modum exceptionis, nõ ad
pœnam ordinariam, dicitur cri
minoſus priuari beneficio, non
in pœnam: ſed priuatur, vt inha
bilis ad illud : vnde quia nõ eſt
pœna, ſed quædam inhabilitas,
dicitur cauſa ciuils , & non cri-
minalis : ſed quando agitur , vt
priuetur ad pœnã, dicitur cauſa
criminalis: quia tunc delictum
pœna coercetur: ita Franciſ. de
Aret.in d.c.ſuper his.col.iij. de
27 accu. ¶ *Quid autem , ſi agatur
per viam inquiſitionis ad priua
tionem beneficij propter cri-
men nulla pręcedẽte accuſatio-
ne nec exceptione : an dicatur
cauſa ciuilis vel criminalis? Dic
ꝙ cõmuniter tenetur, ꝙ ſit cau-
ſa ciuilis: ex quo non agitur ad
principalem pœnã delicti, ſecũ-
dum Franci.de Are.in d c.ſuper
his.col.iij.in fi.& ſeq. & Io.An.
in c.frequens.de reſtit. ſpo. lib.
vj.& Bar.in l.j.§ ſciendum.ff.de
ſuſpe.tutor.& Bar.in l.j.§.ſi pu-
blico.col.iij.in fi.ff.de adulte.&
Abb.in c.fin.col.fi.de purga.ca-
noni. & vide ad hoc Franci. de
Are.in c.quoniã.in j.notabil.de
teſtib.vbi ſimpliciter dicit, ꝙ de
iure canonico , quãdo procedi-
tur per inquiſitionem, cauſa eſt
ciuilis. idem tenet Ioã. de Ana.
in c.cùm dilecti.col.ij.verſi.no-
ta, quòd quis, &c.de accuſa.mo-
uentur per c. per tuas. de ſimo.
Verùm ego intelligerem hoc,
quando ageretur ad remotio-
nem.

nem: prout loquitur dict.capi-
28 tul.per tuas. ¶ *Et ex hoc in-
troduxit ius canonicum,. quòd
quando agitur per viam inqui-
ſitionis, mitius punitur delin-
quens: quia non irrogatur ſibi
pœna ordinaria delicti, ſed alia
pœna arbitraria mitior: ſecus ſi
agatur per viam accuſationis:
quia tũc datur pœna ordinaria,
ſecundum Abb.in c.inquiſitio-
nis.col.j.& in c.qualiter & quã-
do.el.ij.col.v.de accu.& in c.per
inquiſitionem.in fin. de elec.in
quibus locis limitat non proce
dere, quãdo inquiſitus eſſet cõ-
uictus per propriam confeſsio-
nẽ:quia tunc ordinariè & acrius
punitur: licet ſecus ſit de iure ci
uili. quia par pœna imponitur:
ſiue agatur per viam inquiſitio
nis, ſiue accuſationis, ſecundum
Ab.in d.c.inquiſitionis.col.j. &
fortè ad hoc voluit habere re-
ſpectum Franci. de Aret.in d.c.
quoniam.in princ.de teſti. dum
dixit ſimpliciter, ꝙ cauſa inqui
ſitionis, eſt ciuilis de iure cano-
nico, ſcilicet propter illã ratio-
nem, quia nõ irrogat pœnã or-
dinariam delicti: per ea, quæ ſu
prà dixi. idẽ videtur tenere Ioã.
And.in addi. Spec.in tit. de in-
quiſit.§.nunc videndum. in ad-
di.quę incipit, cum dilectis &c.
29 ¶ *Ex prædictis etiam infertur,
quòd quando opponuntur cri-
mina cõtra teſtes ad repellen-
dum eos à teſtimonio, talis cau
ſa dicitur ciuilis: nõ autem cri-
minalis: quia agitur de crimine
per viam exceptionis: & non ad
pœnam ordinariam, ſed ad re-
pellendum à teſtimonio.tex.eſt
in capi.ſuper his.ibi, à teſtifica-
tione &c.de accuſa.& in c. cùm
dilectus.in fin.de ordi.cogni.&
in capi.ſuper eo.el primo.& ca-
pi.teſtimonium.& ibi per Abb.
& doct. de teſtibus. & capitulo
30 j. in fin.de exceptio. ¶ * Quo
verò ad ſolẽnitatem libellorũ,
adhibetur hæc diſtinctio: quia
ſi crimen obiicitur ciuiliter, ſi-
quidem eſt tale, quod non in-
famat, dicitur cauſa ciuilis, &
non requiritur ſolennitas legis
libellorum. ff. de accuſatio. Si
verò eſt tale crimen, quòd infa-
mat: & tunc etiam ſi ciuiliter a-
gatur, requiritur dicta ſolenni-
tas, ſcilicet, vt inſeratur locus
& tempus. & iſta eſt communis
concluſio: quam tenet Barto. in
lege prima. in principio in fin.
colum.ff. de edendo. & Bartol.
in lege.prætor edixit in princi.
ff. de iniur. & in lege prima. §.
ſciendum.ff.de ſuſpec. tut.& in
l.item exigitur.ff.de dolo. & So
cin.in conſilio cxlvj. colũna ſe-
ptima.in fine. in primo volum.
& Barto.in l. inde Neratius. ff.
31 ad legem Aquilia. ¶* Item in-
quantum ſuprà dixi, quòd quan
do pœna pecuniaria applica-
tur fiſco, eſt cauſa criminalis:
intellige procedere, quando
pœna venit ex delicto: ſecus, ſi
veniret ex aliquo contractu il-
licito: quia dato, ꝙ pœna appli
cetur fiſco, nihilominus dicitur
cauſa

cauſa ciuilis, puta quãdo aliquis
alienat rẽ litigioſam.ita tenet
Bald.in l.fi.in ver.quæro, quan-
do pœna &c. C. de litig.quem
ſequitur Alexan. in d.l.prætor.
ff.de ſepulc.vio.in addi.ad Bar.
in additio.quæ incipit, adde, ꝙ
32 dominus.&c.in fin.¶* An autẽ
in dubio, quado lex introducit
pœnam pecuniariã pro delicto,
applicetur fiſco vel parti: tradit
plenè Bar.in l.agraria.ff.de ter.
moto.& Franciſ.de are.in rubr.
extrà de iudi.colum.antepen.&
pen.& ibi etiã Abb.in fi.& Io.
de Imo in rub.ff.de pub.iudi.&
33 ibi videas.¶*Quæ autem vtili
tas reſultat ex huiuſmodi cogni
tione cauſarũ, an ſint ciuiles vel
criminales? Dic ꝙ multæ ſunt
vtilitates. Et prima vtilitas eſt,
quia licet aliàs de iure canoni-
co mulier & laicus non poſsit
eſſe teſtis in criminalibus cõtra
clericum: vt habetur in c.forus.
de verb.ſig.& in c.de cætero.de
teſt.tamẽ quãdo ciuiliter agitur
de crimine, admittitur teſtimo-
nium laici & mulieris cõtra cle
ricum.tex.eſt, & ibi Abb.& doc.
cõmuniter in c.quoniã.de teſt.
34 & in c.tam literis.eo.tit.¶*Se
cunda vtilitas eſt: quia quando
agitur criminaliter, nõ induci-
tur vitium litigioſi ſuper aliqua
re: vnde non impeditur eius
alienatio: ſicut quãdo agitur ci-
uiliter, iuxta formam l.fin.C.de
litig.& habetur in conſt.eorum
fraudibus.ſecũdum Bal.in c.ec-
cleſia.el j.in fi.extrà, vt lite pẽd.
¶ Tertia vtilitas eſt circa formã
libelli: quia in criminalibus re-
quiritur forma legis libellorũ:
aliàs non procedit: ſecus, quan-
do ciuiliter agitur de crimine:
niſi crimen infamaret: vt ſuprã
35 ꝓximè dixi.¶* Quarta vtilitas
eſt: quia quãdo agitur crimina-
liter, nõ admittitur procurator,
vbi venit irroganda pœna à re-
legatiõe.ſuprà.l.pe.§.ad crimẽ.
& ibi Bar.& doc.ff.de pub.iudi.
Hinc dicimus quòd in crimine
iniuriarum nõ admittitur pro-
curator, vt eſt tex.in l.fi.C.de in
iur.& ita ſeruatur in regno per
ritum magnæ curiæ vicariæ.in
nume.ccx.qui incipit, Item ſer-
uat ipſa curia declarare. Et ra-
tio, quare nõ admittitur procu-
rator in crimine iniuriarũ eſt:
qa pro eo imponitur pœna ar-
bitraria quũ poſſet iudex vſque
ad mortem extendere: vt habe-
tur in l.fi.ff.de iniur.& not.in §.
ĩ ſumma.inſti.de iniur.ita dicit
Abb.in c.fi.in fi.de pur.cano.&
hanc rationẽ etiam ſentit Bart.
36 & Bal.in d.l.fin.C.de iniur.*Et
corroboratur ꝑ ſingulare dictũ
Bal.in l.eos.§.ſup his.ver.extrà
quæro, &c.C.de app.vbi dicit ꝙ
ad dicendum cauſam eſſe capi-
talem, conſideratur ſola aptitu-
do, ſcilicet ſi cauſa eſt talis, in
qua eſt pœna arbitraria: quam
pœnã poteſt iudex augere con-
ſideratis demeritis rei: & facere
capitalem.& ſic ſentit Bal.quod
etiã vbi venit pœna arbitraria,
põt dici cauſa capitalis, inſpecta
apti

aptitudine,vnde nõ eſt mirum,
ſi in crimine iniuriarum nõ ad-
mittitur procurator:quia poſſet
eſſe tam atrox iniuria , ꝙ iudex
poſſet ſuum arbitrariũ extẽde-
re vſq; ad pœnam capitalem:&
idem eſſet dicendum in omni-
bus criminibus vbi venit pœna
arbitraria:quia iudex poteſt re-
pellere procuratorem,per ean-
dem rationem:ſecundum Bald.
in d.l.fi.in fin.C.de iniu.de qua
materia vide aliqua per Fely.in
c.meminimus.col.pen.& fin.de
acc.& in c.cum te col.ij.in prin.
37 de re iudi.¶*Limita tamẽ præ-
dicta procedere , quãdo de cri
mine iniuriarũ ageretur crimi
naliter:quia tunc nõ admittitur
procurator:qa vrget ratio præ-
dicta arbitrij iudicis:& ita loq-
tur Abb.in d.c.fi.in fi.de pur.ca-
no.q expreſsè dicit, quãdo agi-
tur criminaliter.idem tenet Fe-
ly.in d.c.cùm te.col.ij.in princ.
de re iudi.Secus, ſi ageretur ci-
uiliter:puta ad æſtimationẽ in-
iuriæ pro pœna pecuniaria : qa
tunc dico indubitãter, quod ad
mittitur procurator,ꝑ argumẽ-
tum à ratione ceſſante:quia tũc
ceſſat arbitrium iudicis: ex quo
habet ſequi æſtimationem par-
tis,precedente ſuæ taxatione,vt
ſuprà dixi:quod ꝓbatur ex his,
quæ no.Abb.in c.tuæ.in vlt.no.
de procur.& Bal.in l.aduerſus.
in prin.ver.item nota &c.C.de
furt.vbi dicunt, quòd quãdo de
crimine agitur ciuiliter,admit-
titur ꝓcurator.¶Per hoc infe-
ro , quòd quãdo hodie in regno
porrigitur libellus iniuriarũ ſe
cundum formam cõſti.varieta-
tes,poteſt interuenire procura-
tor:quia iniuria eſt æſtimata:&
ceſſat arbitriũ iudicis.l.adigere.
§.quãuis.ff.de iure pat.cũ aliis
vulgaribus. & ita limitarẽ illũ
ritum magnæ curiæ,ſuprà alle-
gatum : quia loquitur ſecũdum
dictã l.fi.C.de iniur.& certi ſu-
mus,quòd imponitur pœna in-
38 fra relegationẽ.¶*Nec obſtat
quia poſſet deueniri ad pœnã
corporalem , quando nõ habe-
ret in pecunia propter pauper-
tatem,per illã tritã regulã : qui
nõ habet in ære,luat in corpus.
&c.l.fi.ff.de in ius voc.& l.ſi qs
id,quod.ff.de iur.omn.iudi.& l.
quicunque.C.de ſeru.fugit.quia
iſtud non eſt in conſideratione.
nam principalis pœna attendi-
tur:vnde põt interuenire pro-
curator.ita tenet Fely.in c.me-
minimus.col.fin. verſi.vlti.adde
& c.de accuſ.& Bal.in l.reos.col
iij.C.de accu.& Iaſ.in l.ſi quis
nec cauſam.col.iiij.verſi.xj.ff.ſi
39 cert.pet.¶*Secundò, principa-
liter limita hãc meteriam dicti
§.ad crimen non procedere in
muliere coniugata,quę in cauſa
criminali põt litigare per pro-
curatorẽ : idẽ in vniuerſitate.&
de hoc eſt cõſti.regni,quæ inci-
pit , Generalia.& ibi Andr. de
40 yſer.¶*Tertiò limita, quando
ageretur criminali iudicio cõ-
tra decem perſonas ſimul:quia
poſſunt tales litigare per pro-
curat

curatorẽ:& de hoc ſunt duo ca-
pitula regni:vnum in nume.cc.
qđ incipit , Idẽ ſtudio.& Aliud
in nu.ccvij.quod incipit,Statui-
41 mus.¶* Quartò,limita nõ pro-
cedere ex parte accuſatoris ꝓ-
ſequentis ſuam vel ſuorum in-
iuriam:quia admittitur pro eo
procurator : etiã in publicis iu-
diciis:ſecundũ Bar.in l.licet. in
42 prin.ff.de procu.¶*Quintò,li-
mita generaliter illam regula,
quãdò procurator vellet ſuſci-
pere iudicium pleno iure, ſicut
in ciuilibus,& excuſare reum à
contumacia, quia hoc fieri non
poteſt. ſed bene poſſet aliquis
defenſorio nomine aſsiſtere ad
inſtruendũ iudicem:& probare
cauſas abſentiæ , & innocentiã
rei abſentis. & ad hoc admitti
debet ꝓcurator. Ita pulchrè te
net Petr.Philip.Corne.in conſ.
cccxxv. quod eſt vltimũ cõſiliũ,
in iij.volu Idẽ notabiliter tenet
Cæpol.in cõſi. xlvij.col.iiij. vbi
plus dicit, quòd poteſt tunc de-
fenſor ſuſcipere onus probandi
innocẽtiam rei:& opponere iu-
dici,quòd ſibi nõ eſt ius inqui-
rendi , ex quo reus eſt innocẽs:
quã innocentiã poteſt ſe offerre
probare : & hunc dicit eſſe in-
tellectum l.ſeruũ quoque.§.pu-
blicè.ff. de procu.qđ tene men-
ti:quia eſt bona cautela compa
rendi pro abſente in criminali
bus.¶Plures alias limitationes
ad d.§.ad crimen. vide per Bar.
& Ange.ibi.& vide etiam Gan.
in ſuo trac.male.ſub rub.vtrum
procurator in male.inter.colũ.
iij.vbi pluresfallẽtias cumulat.
vide etiam Marian.Soci.in d.c.
meminimus.de accuſ.vbi ponit
triginta octo fallẽtias: quas hic
vltrà extendere nolui:ſed ſuffi-
ciat remiſsio , ne videar potius
trãſcribere ex exemplari,quàm
43 aliquid noui ſcribere. ¶ * Vnũ
tamẽ putaui valde neceſſarium
attingere:de quo ſolet eſſe ma-
gna varietas & diſceptatio in-
ter doc.ſcilicet vtrum in crimi-
nibus, in quibus irrogatur pœ-
na arbitraria , poſsit iudex tale
ſuum arbitrium extendere vſq;
ad mortẽ incluſiuè. Iſta eſt al-
ta queſtio.& ferè oẽs doc.ſuper
eius deciſione vacillãt. Ego ve-
rò nitar eam plenè diſcutere:&
ponam, Deo duce, veras cõclu-
ſiones.Et primò, recitabo opi-
niones hincinde arguendo ad
partes. ¶Et primò pro parte af-
firmatiua, ſcilicet ꝙ poſsit im-
ponere pœnam mortis, adduci-
tur gl. quæ ad hoc ſolet cõmu-
niter allegari,in §.in ſumma.in
verſic.extraordinaria. inſtit. de
iniur.vbi dicit glo.ꝙ iudex põt
imponere pœnã capitis , ſi ſuo
arbitrio videtur : & cõmuniter
exponitur ꝓ pœna mortis:& il
lã gl.ſeqtur Bal.in c.j.§.iniuria.
in primis verbis. de pace iura-
mẽ.firmã.&Bal.in l.j.in fi.C. de
his,qui latro.& Bar.in l.fi.in fin.
ff.vbi pupil.edu.deb.& Abb in
c.ex literis.col.antep.& melius
in fi.col.de conſtit.& Fely.in c.
cum te.col.ij.in prin. de re iud.
&

& ibi etiam Abb.& idem Fely.
in c.inquiſitiõis.in fi.illius prin.
de accuſ.& in d.c.ex literis.col.
antepe.& tenentes iſtam partẽ,
ponderant tria iura potiſsimè.
Primò videlicet text.in l.ſaccu-
larij.§.ſunt quædã.ff.de extra-
ordin.crimi.vbi dicit tex.quòd
illa pœna arbitraria extenditur
vſque ad pœnam capitis: & ſic
44 vſque ad mortem. * Secundò,
põderãt text.in l.ij.ibi,nõ igna
ro iudice,&c.in verſic.acerrima
condẽnatione pro arbitrio &c.
C.de his, qui latron.vbi pœna
45 arbitraria extenditur *ad acer-
rimam pœnã,quæ accipitur pro
pœna mortis:vt not.in l.j.C.de
ſeditio.& l.j.C. ne.li.ſig. ſalua.
&c Tertiò,ponderant text.in l.
lex.Iul.§.hodie.ff.ad legem Iu-
liam repet.vbi loquitur de pœ-
na extraordi.& dicit, ꝙ capite
puniri debet.& ſic patet, quòd
pœna extraordinaria extẽditur
vſque ad mortem. ¶ Cõtrariam
partem,ſcilicet negatiuã, quod
imò iudex in pœnis arbitrarijs
non poteſt imponere pœnam
mortis naturalis,tenet Bal.in l.
& ſi poſt tres.in prima le.colũ.
vij.verſi.itẽ facit ad aliã &c.ff.ſi
quis cau.vbi dicit,quòd ſi pote-
ſtas vigore ſtatuti poteſt punire
ad pœnam mille, vel ad aliam,
prout ſuo arbitrio videbitur,nõ
poteſt imponere pœnam deca-
pitationis.idem tenet Cardi.in
c.de cauſis.de offi.del.& Ludo.
Ro.in rub.ff.de arb.ver.item an
ſtatutum.&c.ꝓ hac parte facit
quod no.Bal.in l.j.C.ne ſine iuſ.
princip.&c.& idem Bald.in c.j.
colum.v.in prin.de pace tenen.
vbi dicit,quòd iudex vigore ar
bitrij nõ poteſt imponere pœ-
nam publicatiõis bonorum:er-
go minimè pœnam mortis,quę
eſt maior.hãc etiam partem ne-
gatiuam tenet Alexand.in con-
ſil.v.colum.fin.in j.volu.& Car-
di.in c.ex literis.de conſtit.¶ Et
iſti,qui tenent hanc contrariam
partem,ponderant tria alia iu-
ra potiſsimè. Primo videlicet,
tex.in l.j.in verſi.temporarij.ff.
de furib balneæ.vbi dicitur, ꝙ
fures nocturni puniuntur extra
ordinem. Verùm eorum pœna
nõ debet excedere opus publi-
cum tẽporarium.ergo ſi dãna-
rentur ad mortẽ,excederet pœ-
nam operis publici.Secũdò põ-
derant tex.in l.j.§.expilatores.
ff.de effrac.vbi ponitur primò
pœna in liberum arbitrium iu-
dicis:& poſteà in fine dicitur, ꝙ
in plebeiis non debet excedere
pœnam operis publici.In nobi-
libus verò pœnam relegatiõis.
46 *Tertio ponderant text. cùm
ibi no.per gl.& doc.in c.inqui-
ſitionis.in princip.de accuſ.vbi
eſt deciſum,quòd de iure cano-
nico quãdo proceditur per in-
quiſitionem, iudex nõ imponit
pœnam ordinariam delicti, ſed
extraordinariam,& ſic arbitra-
riam: & tamen per hãc pœnam
arbitrariam non poteſt impo-
nere ordinariam,ſed minorẽ:&
ita declarat Abb.ibi.in fin.col.
Ergo

Ergo concluſiuè ſequitur de ne
ceſsitate, quòd non poteſt im-
ponere pœnam mortis: quia nõ
eſt mitior, ſed maior, & acer-
bior cæteris pœnis. Confirmari
poteſt hæc opin.ex his, quæ di-
cit Bald.in l.quicunque.colum.
iiij.verſicu.ſcias etiam,&c.C.de
ſeruis fugiti.vbi dicit,quòd iu-
dex in arbitrariis debet eligere
minorem pœnã.¶ Si quis vellet
tenere hanc ſecundam opinio.
tanquam benigniorem,iuxta l.
ſi præſes.& l.interpretatione.ff.
de pœnis. poſſet reſpondere ad
iura contraria, per quæ ſe fun-
dant tenentes primam partem.
47 *Et primò,nõ obſtat gloſſ. in.
d.§. in ſumma. quia illa loqui-
tur de pœna capitis,non autem
de pœna mortis naturalis. & in
iure eſt clarum, quòd pœna ca-
pitalis intelligitur altero de tri
bus modis,ſcilicet de morte na
turali, de morte ciuili, & de
amiſsione ciuitatis, puta per
deportationem, vt quia caput
eximitur de ciuitate:vt eſt text.
in l.ſecunda.in princi.ff.de pœ-
nis.& l.ſecunda.ff.de public.iu-
dic.& text.iuncta gloſſ.in l. ſed
ſi quis. §.j. ff. ſi quis cau. & not.
gloſſ.in l.hos accuſare.§.omni-
bus.in verſicu.capitis. ff. de ac-
cuſatio. In dubio autem quan-
do lex irrogat pœnam capita-
lẽ,intelligitur de minori ex il-
lis tribus, ſcilicet de exilio ſiue
deportatione.tex. eſt iuncta gl.
notabili in l.j.C.de Iudæ. man-
cipi.Chriſt.& tenet Bal.in l.fin.
in fin.C.quæ res vend.non poſſ.
& Ioan. de Imol.in d.l.ij. ff. de
public.iudic.& Bald.in d.l.qui-
cunque.colum.iiij.verſicu.ſcias
48 etiam.&c.¶ *Secundo non ob-
ſtat d. l.ſaccularij. §. ſunt quæ-
dã. ff.de extraor.crimi. quia ibi
nõ dicitur de pœna mortis, ſed
quod præſides poſſunt exequi
vſque ad pœnam capitis. vnde
poteſt intelligi de pœna capitis
minori, pro vt modo dixi. imò
conſidero, quòd de neceſsitate
debet ita intelligi ille tex. quia
ſi bene ponderetur, loquitur de
delicto non conſummato. Lo-
quitur enim de illis, qui tene-
bãt quoſdam lapides ad offen-
dendum, nõ tamẽ ſequuta erat
offenſio.Patet ibi,dum dicit, ꝙ
ipſa res mortem comminatur.
49 *Sed vbi ſumus in delictis non
conſummatis, nunquam impo-
nitur pœna mortis in arbitra-
riis.ita notãter tenet Bal.in cõ-
ſil.ccccxliij. colum.ij.in iij. vo-
lu.quod conſi.incipit. Cecchus.
&c.& Felyn.in d.c.ex literis. co
lum.penulti.verſicu. ij. de con-
ſtit.¶ Tertiò,non obſtat d.l. ſe-
cunda.C. de his, qui latro.quia
ibi expreſsè ex legis diſpoſitio-
ne datur poteſtas illis iudicibus
imponẽdi dictam pœnam mor
tis in illo crimine, vnde tunc
ceſſat dubium, an pœna arbi-
traria ſe extendat ad mortem,
quia quando lex dat amplum
arbitriũ iudici, vſque ad mor-
tem, nõ eſt dubiũ, quòd poteſt
imponere dictam pœnam, quia
cenſe

cenſetur id facere authoritate
legis. Ita dicit Ioan. de Imol. in
d.l. ij. ff. de publi. iudi. quem re
fert & ſequitur Ang. de aret. in
d. §. in ſumm. inſti. de iniur. ſed
nos loquimur in caſu dubio, ſci
licet quando ſimpliciter fit mẽ-
tio de pœna arbitraria ſeu ex-
50 traordinaria. ¶ *Quartò, nõ ob
ſtat tex. in d.l. lex Iulia. §. hodie.
ff. ad legem Iuliam repet. quia
poteſt pluribus modis reſpon-
deri. Primò, quia loquitur de
pœna capitis, quæ poteſt verifi-
cari in alia pœna, quàm mortis:
vt ſuprà dixi. Secũdo quia poſi-
to, quòd intelligeretur de pœna
mortis: tamen ibi lex expreſsè
hoc concedit, attenta immani-
tate criminis: loquitur enim de
iudice, qui iniuſtè interficit in-
nocentem: vnde eſt homicida.
propterea non eſt mirũ, ſi mor-
te puniri debet: & ſic poteſt da-
ri eadem reſponſio, quam dedi
ad d.l. ij. C. de his, ꝗ latro. & ſic
pœna extraordinaria põt com-
prehendere mortem, quãdo lex
hoc dicit expreſsè: vt ibi. Et ſic
data reſponſione ad iura, ſuper
quibus ſe fundant tenentes pri
mam partem, cenſetur ſublata
etiam eorum opinio: quia ſunt
51 ſublata eorũ fundamenta. ¶ *Si
ꝗs aũt vellet tenere primã par-
tem: poſſet de facili reſponde-
re ad iura adducta pro ſecunda
parte. Et primò, non ob. l. j. ff. de
furib. balne. quia ibi lex expreſ
sè loquitur limitatiuè ꝑ dictio-
nem, dummodo &c. Dicit enim
illos fures eſſe puniendos pœ-
na extraordinaria: dũmodo non
excedat pœnam operis tempo-
rarij: quo caſu quia lex dat po-
teſtatem limitatam iudici, ſu-
mus in caſu certo: quia iudex
nõ poteſt præterire formam le-
gis: ſecundum Felyn. in d.c. ex
literis. colum. pen. verſic. quin-
ta declaratio, &c. de conſtitu. li-
cet ipſe non conſiderauerit hãc
reſponſionẽ. ¶ Plus dico, quòd
ille tex. poteſt retorqueri in cõ-
trarium. Nã ex eo, quòd lex re-
ſtrinxit poteſtatem iudicis ad
opus temporarium, eſt ſignum,
quòd iudex habuiſſet largiores
habenas procedendi vſque ad
mortem, quando lex ſpecialiter
eum nõ prohibuiſſet, quia aliàs
fruſtratoria fuiſſet illa reſtrictio
legis, quando ſine ea iudex fuiſ
ſet reſtrictus: quod nõ eſt dicẽ-
dũ. l. quod Labeo. ff. de Carbo.
edict. Secundò, non obſt. d.l. j. §.
expilatores. in fin. ff. de effrac.
quia ſimiliter ibi lex loquitur
limitatiuè per dictionem, dum-
modo. vnde tollitur eo modo,
52 quo præcedens. * Tertiò, non
obſtat dictũ c. inquiſitionis. de
accuſa. quia ibi lex loquitur per
verbum moderari. & vbi lex cõ
cedit arbitrium iudici per hoc
verbum, quòd habeat modera-
ri pœnas: nunquam poteſt im-
ponere pœnam mortis: quia il-
lud verbum, moderari, impor-
tat diminutionem pœnæ: ita te
net Marian. Socin. in d.c. inqui-
ſitionis. de accu. & Fely. in d.c.

ex literis. col. pen. ver. tertia de-
53 claratio. &c. *Quartò, nõ obſtat
dictum Bald. in d.l. quicunque.
C. de ſeruis fug. inquantum di-
cit, ꝙ in arbitrariis iudex de-
bet eligere mitiorem pœnam:
quia illud intelligitur: niſi qua-
litas & atrocitas delicti aliud
ſuaderet, vt ſi quis daret alapam
officiali: nam debet puniri pœ-
na mortis: ſecundum Bal. in c. j.
§. iniuria. in princ. de pace iura.
firman. Non enim eſſet æquũ,
quòd tũc ſtante crimine atroci
& enormi iudex imponeret pœ
nam mitiorẽ. quia nõ eſſet pœ-
na conueniens & æqualis deli-
cto. iuxta l. ſancimus. C. de pœn.
& hoc ſentit Alex. in conſil. cxj.
col. iiij. in j. vol. & Ang. de Aret.
in d. §. in ſumma. inſti. de iniur.
& Abb. in d. ca. ex literis. col. fin.
¶ Ex quibus reſponſionibus ap
parent ſublata fundamẽta vtri-
uſque partis. vnde vtraque pars
redditur dubia valde, adeò vt
Cæſarea deciſione opus eſſet.
Quid ergo erit tenendũ? Dico
in tanta opinionum varietate,
quod prima opi. affirmatiua eſt
magis communis, cum aliquali
tamen limitatione & modifica
tione. Vnde facio concluſionẽ,
quòd iudex in arbitrariis po
teſt ſe extendere vſq; ad pœnã
mortis naturalis. Hæc cõcluſio
probatur, per tex. in l. ſacrilegii.
la j. ff. ad legem Iuliam pecu. vbi
narratiuè dicitur, quòd dato, ꝙ
pœna ſacrilegij ſit arbitraria:
quia pro qualitate perſonæ ir-
rogatur: tamen quandoque ali-
qui ſacrilegi combuſti fuerunt:
& ſic probat, quòd in pœnis ar-
bitrariis iudex poteſt imponere
pœnam cõbuſtionis. & ſic mor-
tis naturalis: & ita ad hoc illum
tex. ponderat Abb. in d. ca. ex li-
teris. col. fin. de conſt. & ibi etiã
54 Fely. in finalibus verbis. ¶ *Iſtã
concluſionem declara & limita
primò procedere in delictis cõ-
ſummatis & perfectis, ſecus in
attentatis tantùm, & non con-
ſummatis: quia in eis nunquam
iudex ex arbitrio poteſt impo-
nere pœnã mortis: ita tenet Bal.
in d. conſi. ccccxliij. incip. Cec-
chus, &c. col. ij. in iij. vol. & Fel.
in d.c. ex literis. col. pen. verſ. ſe
cunda declaratio, &c. Et ratio
eſt in promptu, quia hodie ex
generali conſuetudine nunquã
punitur delictum attẽtatum, ſi-
cut conſummatum, ſed mitius,
& ſic nõ punitur affectus, niſi ſe
quatur effectus, etiã in atrocio-
ribus, vt no. Alex. & Pau. de caſt.
in l. j. §. j. in fin. ff. quod quiſque
iur. & Card. Alex. in c. j. §. ſi verò
voluerit. in fin. de capi. qui cur.
ven. & Angel. in conſi. xiiij. in j.
col. vbi dicit, quòd iſta conſue-
tudo eſt approbata per totum
mundum. & Bal. in l. ſi fugitiui.
C. de ſeruis fugiti. & Saly. in l. is
qui cum telo. ff. ad legem Cor-
neliam de ſicariis. & Barto. in
l. j. §. diuus. ff. eod. titu. & Mat-
thæ. de Afflict. in conſtitu. aſpe-
ritatem. colu. iij. in ij. nota. vn-
de ſi iudex imponeret pœnam

mortis in attentatis,puniret af-
fectum ſicut effectũ: quia maior
pœna dari non põt , quã ſit pœ-
55 na mortis. ¶*Secundò limita,
dummodò ſit delictum ita gra-
ue attentis ipſius circunſtantiis,
ꝙ mereatur pœnã mortis. exẽ-
plum poteſt poni in eo, qui dat
alapã officiali:nam iniuria eſt:
verùm attenta circunſtantia re-
ſpectu qualitatis perſonæ cen-
ſetur atrociſsima : vnde in hoc
caſu iudex poteſt imponere pœ-
nam mortis,ſecũdum Bal. in d.
c.j.§.iniuria.in prin.de pace iu-
ra.fir.& Io.de Ana. in c. inquiſi-
tionis.in fin.illius prin.de accu.
ita etiam tenet Fely.in c.ex lite
ris.col.pen.verſi. prima declara
tio,&c.de conſt.ita debet intel-
ligi dictum Bal.in d.l.j.in fi. C.
de his qui latro.vbi dicit , quòd
poteſt procedi ad ſupplicium,ſi
hoc deſiderat criminis magnitu
do.ex hoc ſequitur. ꝙ ſi ex mo-
dica iniuria verbali iudex vel-
let procedere ad mortẽ,nõ poſ-
ſet:quia non eſſet pœna conue-
niẽs delicto,ſed maior,per præ-
dicta.& hoc tenet Ang.de Aret.
in d.§.in ſumma.& Abb.in d.c.
ex literis col.fin. aliàs poſſet ap
pellari,vt no.glo.in l.ſi qua pœ-
na.& ibi Bart.in fi.ff.de verb. ſi-
gni.& hanc limitationem tenet
in effectu Alex.in conſi.cxj. col.
iiij.in j.volu.& Andr.de yſer.in
conſt. Comite.¶Tertiò limita,
niſi expreſsè lex vel ſtatutum li
mitaret arbitrium iudicis,vt nõ
poſsit excedere talem pœnam:
quia tunc non imponit pœnam
mortis.Ita procedit tex.in l.j.ff.
de furi.balnea.& l.j.§. expilato
res.ff.de effrac. prout ſuprà de-
claraui.¶Quartò limita,niſi lex
diceret, ꝙ iudex poſsit vel de-
beat pœnã moderari: quia tunc
non poteſt imponere pœnam
mortis.ita procedit d.c.inquiſi-
tionis.cũ ibi no. prout ſuprà de
56 claraui.¶*Quintò limita,quã-
do arbitriũ datur iudici in pœ-
nis à iure expreſsis,prout eſt in
actione iniuriarum , in qua eſt
ſtatuta pœna corporalis , & pe-
cuniaria ad arbitrium iudicis.l.
iniuriarum æſtimatio.& l.fin.ff.
de iniu.& l.Pedius. §.j.ff.de in-
cen.rui.nau.tũc enim iudex pro
pter enormitatem iniuriæ po-
teſt arbitrari mortem:ſecus eſt,
vbi iudici datur ſimpliciter arbi
trium puniendi in pœnis.non à
iure expreſsis:quia tunc nõ po-
teſt facere crimẽ capitale, quod
non eſt capitale, nec poteſt im-
ponere pœnam mortis, vbi cri-
men non eſt capitale. ita decla-
rat Fely.in d.c.ex literis.col.pe-
nul.verſi.quarta declaratio,&c.
57 ¶*Sextò limita non procedere
quando in ſimilibus delictis eſ-
ſet conſuetudo , quòd non im-
ponatur pœna mortis , ſed mi-
tior pœna:quia tunc iudex non
poteſt imponere pœnam mor-
tis,ſed tenetur ſequi pœnã con-
ſuetudinariam, & ceſſat arbitra
ria.tex.eſt ſingularis in l. ſi quis
reum.ff.de cuſto.reor. facit tex.
cum ibi no.in l.hodie.ff.de pœ-
nis.

nis.ita tenet Bal in l.quicunq;.
col.iiij. verſi.ſcias tamen &c.C.
de ſeru.fugiti.& Felyn.in c.de
cauſis.col.j.de offi.dele.& Abb.
in ca.inquiſitionis.col.fin.de ac
cuſa.& Alex.in conſi.v.col fin.&
conſi.cxj.col.iiij.in j.vol.& Pa-
ris in tract.ſynd.in ver.compo-
ſitio.colũ.xij.in princ.in c.an ſi
delinquens.&c.& idem Paris in
dicto tracta.in titu.de offic.ſyn-
di.colũ.iiij.& v.in c.an ſi pote-
ſtas.&c.vbi multùm notabiliter
loquitur,ꝙ ſi iudex excedit pœ-
nam ſolitã,dicitur grauare par-
tẽ,& poteſt appellari,& tenetur
in ſyndicatu,& per hoc infert,
quòd in regno ſi quis condem-
natur ad vnam vnciam,nõ ſolet
exigi tota vncia,ſed tantũ vnus
tarenus vel duo,& nõ vltrà, ma
ximè attenta paupertate con-
demnati.Et cum iſtis limitatio
nibus ſit expedita præſens nota
58 bilis & dubia quæſtio.¶*Vlti-
mò ſuper hac materia poſſet du
bitari , an quando delictum eſt
commiſſum per culpam,& non
per dolum, poſsit criminaliter
agi ex tali delicto contra com-
mittentem ad aliquã pœnam ad
vindictam. Et hic eſt vidẽdum,
quid ſi delictum eſt commiſſum
per latam culpam,& quid ſi per
leuiſsimã.vnde oritur illud du-
bium , an in caſibus in quibus
poteſt agi ciuiliter actione le-
gis Aquiliæ,in qua venit leuiſsi
ma culpa.l.in lege.la ij ff.ad le-
gẽ Aqui.&c.ſi culpa.& ibi Abb.
de iniur.poſsit agi etiam crimi
naliter ad aliquam pœnã.Volui
oportunè attingere hìc iſtud du
biũ,propter duas regulas , quæ
ſunt tritæ in iure.Quarũ prima
eſt, quòd nullum delictũ com-
mittitur ſine dolo,& non irro-
gatur pœna, vbi doloſè nõ fuit
commiſſum maleficiũ. Alia re-
gula eſt,ꝙ in criminalibus lata
culpa nõ æquiparatur dolo.Pri-
ma regula probatur per text.in
l.j.C. de ſicar.vbi dicitur quòd
homicidium commiſſum ſine
dolo & ſine animo occidendi,
non punitur.Item probatur per
l.qui iniuriæ.ff.de fur.& l.quod
reipublicæ.ff.de iniur vbi dolus
& propoſitum diſtinguit male-
ficia hominum.& per l.cùm au-
tem.§.excipitur.ff.de ædil.edic.
vbi dicitur,ꝙ is, qui nõ fuit in
dolo,nõ poteſt incidere in pœ-
nam capitalem.idem tenẽt Bal.
& Saly.in l.ij.C.de noxa.acti.&
Alexan. in conſi.cxlv.incipiẽte.
Poſt redditum.col.fin.in ij.vol.
& Ang.in l.j.& ibi etiam Iaſ.in
iiij.col.ff.de legi.& idem Iaſ.in
l. ij.§. quod prætor.ff. ne quis
eũ, qui in ius voc.& in l.actio-
nibus.col.viij.ff.de in litem iur.
& Cæpol.in conſi.xxxiiij col.ij.
59 *Secunda regula probatur per
tex.& ibi Bar.in l.in lege.ff.de
ſicar.& in l.j.§.j.& ibi Bart.ff.ſi
quis teſt.lib.eſſe iuſ.fue.in qui-
bus iuribus probatur, quòd lata
culpa non æquiparatur dolo in
criminalibus:ergo ſequitur, ꝙ
non punitur delictũ culpa com-
miſſum , ex quo dolus conſide-

ratur in delictis. Pro veritate ta
men huius q. diſtingue tres cul-
pas, ſcilicet latam, leuē & leuiſ-
ſimam: de quibus plenè per Bar.
in l. quod Nerua. ff. depo. & Cæ-
po. in conſi. xlj. col. iij circa fi. Si
igitur quæris vtrū delictū com-
miſſum lata culpa puniatur ad
vindictam: dico, quòd ſic. Verū
ſtat dubium in pœna, & veritas
eſt, quòd non punitur eadē pœ-
na, qua puniretur, ſi dolosè cō-
miſſum fuiſſet, & in hoc nullus
diſcrepat. Ita propriè loquitur
tex. in d. l. in lege. ff. de ſica. & ita
procedat illa regula, quæ ſe ha-
bet, quòd lata culpa non æqui-
paratur dolo in criminalibus:
quia debet intelligi, quo ad æ-
qualitatem pœnæ. Reſtat tamen
dubium circa qualitatē pœnæ:
ſcilicet poſito, quòd mitius pu-
niatur, quàm doloſus, prout eſt
veritas, an iſta pœna poſsit eſſe
corporalis ſeu capitalis? in hoc
reperio aliquam diuerſitatē opi
nionum. nam Barto. in d. l. j. ff. ſi
quis teſtamen. lib. eſſe ius fue.
dicit, ꝙ non, Idem tenet in d. l.
in lege. ſcilicet ꝙ quo ad pœnā
corporalem lata culpa nō æqui
paratur dolo. Sed Ang. in conſi.
cclxxxvij. col. pen. nixus fuit re-
prehēdere Bart. propter ſui ge-
neralitatem, inquātum videtur
innuere: quòd in nullo caſu ex
lata culpa poteſt quis corporali-
ter puniri. Nam dicit ipſe, quòd
imò multi ſunt caſus, in quibus
ex lata culpa punitur quis capi-
taliter, etiam ad mortem, alleg.
tex. in l. j. C. de priua carceri. &
in l. j. iuncta gloſ. C. ne. lice. ſig.
ſalua. &c. & in l. fin. C. ad legem
Iul. de vi. Ad idē eſt tex. in l. mi-
lites. ff. de cuſto. reo. Ego autem
puto, quòd Bart. nō meretur re-
prehendi, imò bene loquitur, &
nō eſt mens ſua illa, quam dicit
Ang. Nā ſolùm tenet, quòd quo
ad pœnam corporalem lata cul
pa nō equiparatur dolo. & bene
dicit: qa eſt ipſa veritas: & pro-
batur per d. l. in lege. Nam non
imponitur eadem pœna corpo-
ralis pro culpa, quæ imponitur
pro dolo. Sed ꝙ pro lata culpa
non poſsit irrogari pœna cor-
poralis, hoc nō dicit Bar. & ideò
non meretur reprehendi. Vnde
firmo iſtam concluſionem, tan-
quam veram & commune, quod
pro lata culpa poteſt quis puni-
ri corporaliter, non tamen ea-
dem pœna corporali, qua puni-
retur pro dolo, ſed mitiori & le-
uiori. ita tenet Cæpola in conſi.
xxxiij. colū. iiij. & conſi. xxxiiij.
col. ij. & in conſi. xlj. col. iij. pro
hoc eſt tex. in l. in lege. §. cū qui
dam. ff. de ſica. & in l. j. §. fin. & §.
diuus. eo. tit. & l. ſi fortuito. ff. de
60 incen. rui. nau. *Hoc patet: qa
homicidiū cōmiſſum per culpa,
dicitur crimen extraordinariū,
& punitur pœna arbitraria, ſe-
cūdum Lud. Ro. in l. actionibus.
ff. de in lit. iuran. quem ſequitur
Matth. de Affli. in rub. de homi-
ci. punien. poſt quam rub. ſequi-
tur conſti. terminū vitæ. & pro-
batur per l. ſi adulteriū. §. impe-
rato

ratores. ff. de adul. vbi ſi maritus
occidit vxorē deprehenſam in
adulterio, non punitur pœna
mortis, ſed alia pœna corpora-
li mitiori. & ratio eſt: quia tale
homicidium dicitur culpoſum,
& non doloſum: ex quo diffici-
le fuit temperare iuſtum calo-
rem ita tenet Bald. in l. j. in x. q.
C. vnde vi. & Ale. in conſi. lxxvj.
col. j. in j. vol. & Pau. de Caſt. ple
nè in cōſi. cclxxvij. in ij. volum.
Fuit enim in culpa ratione ex-
ceſſus in vindicando, & ſic ra-
tione culpæ punitur mitius. Idē
tenet Bal. in c. j. colū. ij. de pace
tenen. & eſt tex. in c. olim. el j. in
fi. de reſtitu. ſpo. & in l. ſi quis in
graui. §. ſi tamen maritus. ff. ad
Silla. & in l. diuus. ff. ad legē Pō-
pe. de parri. & not. Bar. in l. quid
ergo. §. pœna grauior. col. iij. in
princ. ff. de his, qui not. infa. Cū
ergo ex prædictis appareat, ꝙ
homicidium culpa commiſſum
puniatur pœna arbitraria & ex-
traordinaria: ſequitur de neceſ-
ſitate, quòd nō poteſt iudex im-
ponere pœnam mortis: quæ eſt
pœna ordinaria: quia nunquam
iudex in arbitrariis poteſt im-
ponere pœnam ſimilem pœnæ
ordinariæ in ſimili delicto, vt
eſt glo. not. quam ad hoc pon-
derat Abb. ibi in fina. colum. in
c. inquiſitionis. in prin. in verſi.
alioquin. de accu. ¶ Si verò lo-
quimur de pœnis pecuniariis
ſimpliciter, & tunc ita punitur
delictum per dolum, ſicut per
latam culpā: quia tunc lata cul-
pa æquiparatur dolo, ſecundum
Bar. in d. l. j. ff. ſi quis teſtamen-
to lib. eſſe iuſ. fue. Pro hoc eſt
tex. in l. j. §. hæc actio. ff. ſi men.
fal. mo. dixe. & ita poteſt intelli
gi, quod no. Bald. in l. ij. §. quod
61 prætor. ff. ne quis eum. ¶ *Illud
autē, quod dixi ſuprà, quòd de-
lictum culpa commiſſum pu-
nitur mitius, intellige procede-
re, quādo eſt tale delictū, quod
principaliter cōmittitur ad in-
iuriam alterius, prout eſt homi-
cidium, vulnus, furtum, & ſimi-
le. Secus autem in delictis, quæ
non committūtur ad iniuriam
alterius, ſed potius pro expletio
ne libidinis, ꝓut eſt adulteriū,
inceſtus, ſtuprum, & ſimile, quia
huiuſmodi delicta, niſi vere in-
teruenerit dolus, non punitur
aliqua pœna, nec mitiori nec
maiori, ſecundum Bart. in d. l. ſi
adulterium cum inceſtu. in fine
illius princ. ff. de adul. & in l. in
62 lege. ff. de ſica. ¶ *Item inquan-
tum dixi, ꝙ delictū commiſſum
per latam culpam, non punitur
pœna mortis ſeu capitali, ſed
mitiori: Limita primò non pro-
cedere, quādo eſſet aliquod de-
lictum mali exempli, prout eſt,
ſi quis dederit alicui amatoriū
poculum: vel aliud, vt abortiuū
pareret mulier. nam ſi ex hoc ſe
quuta fuerit mors hominis, pu-
nitur pœna mortis, etiam ſi non
fuerit in dolo. tex. eſt in l. ſi
quis aliquid. §. qui abortionis.
ff. de pœnis. & hoc eſt confirma
tum hodie in regno per conſti.

quæ incipit, amatoria pocula.
quæ plus vult,ſcilicet quòd non
ſolùm ſi fuerit ſequuta mors,ve
rùm etiam ſi is,qui biberit ama
toria pocula, amiſerit ſenſum,
puniatur ille, qui dedit ad pœ-
nam mortis:aliàs ſi non interue
nit mors,nec amiſsio ſenſus,pu
nitur ad carcerem per annum,
vnà cum publicatione omnium
63 bonorũ. ¶ * Secundò limita nõ
procedere in caſu l.j.C.de priu.
carcer.vbi iudex, qui non punit
exercentem priuatũ carcerem,
punitur pœna criminis lęſę ma-
ieſtatis.& illud eſt ideò,quia lex
reputat hoc crimen læſæ maie-
64 ſtatis.¶ * Tertiò limita nõ pro
cedere in caſu l.milites.ff.de cu-
ſto.reo.vbi cuſtos carceris puni-
tur ad mortẽ,ſi ex ſua nimia ne-
gligẽtia,id eſt,ex lata culpa car-
ceratus euaſit,& fugã arripuit.&
ibi hoc no.Bar. ſcilicet, quòd ex
delicto commiſſo ſine dolo,quis
punitur ad mortem. Idem tenet
Old.in conſi.xcij.vbi hoc exten-
dit procedere etiã in cuſtode ar-
cis. Idem tenet Bal.in l.ad Com
mentarienſem. C. de cuſto. reo.
hinc dicit Bal.in l.ex diui.C.lo-
ca.ꝙ cuſtos carceris,& cuſtos ar
cis, æquiparantur. Idẽ tenet Iaſ.
in l.in actiõibus.col. vij.ff. de in
65 lit.iur.¶ * Vnum tamen inciden
ter adde hîc, quod hodie omnis
pœna etiam à iure determinata,
eſt arbitraria iudici, adeò quòd
poteſt eam ex cauſa diminuere
vel augere.tex.eſt,iuncta glo. in
l.hodie.ff.de pœn. per quẽ text.
ita tenet Bald.in l.& ſi ſeuerior.
C.ex q̃b.cau.infa.irrog. & Paul.
de Caſt. in cõſi. cccxxviij. col.ij.
in ij. volu. Et ſuper hoc poſſent
exẽplificari multę cauſę,quas cu
mulat Bar.in l.quid ergo.§.pœ-
na grauior.ff.de his q̃ not.infa.
66 puta,*propter ſenectutẽ,vel iu
uẽtutẽ propter furorẽ,vel ebrie
tatẽ,propter calorẽ iuſtũ iracun
diæ,vel propter nimiã excellen
tiam hominis in aliqua arte vel
ingenio,vt dicit Alex.in d.§.pœ
na grauior.in addi.ad Bart.quæ
incipit.Adde hîc.ꝙ iudex &c.&
67 Iaſ.in l.j.co.iij.ff.de legi.¶ * De
ſecunda culpa ſcilicet de leui, ſi
quęratur,an delictum cõmiſſum
leui culpa puniatur:Dico, quòd
in hoc reperitur magna varie-
tas inter doc.quos refert Bal.in
l.data opera.col.iij.C.qui accu.
nõ poſ.& Ang.in trac.malefi.in
ver.incendiario.Nam Cy.in l.ſi
quis non dicã rapere.C.de epiſ.
& cle.tenet, ꝙ leuis culpa non
punitur,niſi ad refectionẽ dam-
ni.Verùm ſi non habet in ære,
luet in corpus.l.qui ædes.ff de
incen.rei.nau.Sed contrariũ te-
net Bart.in l.reſpiciendũ.§.de-
linquunt.ff.de pœn.vbi dicit, ꝙ
leuis culpa punitur criminali-
ter.idẽ & Bar.in l.fi.circa fi.verſ.
quærit gl.&c.ff. de priua.delic.
vbi dicit,ꝙ vbi habet locum a-
cti.l.Aquiliæ,ibi poteſt quis cri
minaliter accuſari.ꝓ hac parte
facit tex.in l.ſi fortuito.iũcta gl.
in ver.luxuriæ.ff.de inc.rui.nau,
vbi expreſsè dicitur, ꝙ punitur

culpa dolo proxima, & iſta eſt
lata,vel luxuriæ,id eſt,latæ pro
xima, & iſta eſt leuis.Idẽ tenet
Cæpol.in conſ.xxxiij.col.iiij.&
conſi.xlj.col.iij.vbi dicit, ꝙ le-
68 uis culpa punitur leuius. ¶ * In
hac varietate placet mihi quæ-
dam diſtinctio, quam facit Bal.
in d.l.data opera.colũ. iij. circa
medium.videlicet vt diſtingua-
mus:Aut culpa leuis conſiſtit in
omittendo, ſeu negligendo, &
non punitur niſi ad æſtimatio-
nem damni.& ita loquatur opi.
Cy.Aut conſiſtit in faciendo,&
ita loquatur opi.Bart. & ſequa-
cium.Hanc diſtinctionem puto
veriſsimam,& confirmo eã, per
duo iura.ſ.per d.l.qui ędes.ff.de
incen.rui.nau.vbi dicitur, ꝙ ſi
per negligentiã fuerit commiſ
ſum incendiũ.tenetur negligẽs
ſarcire damnũ, & ſi idoneus nõ
ſit, leuius caſtigatur. & ꝙ ille
text. loquatur de leui culpa in
obmittendo, ꝓbatur:quia loq̃-
tur de negligentia ſimpliciter:
nam eo ipſo,ꝙ quis negligit, di
citur obmittere.Itẽ, magna ſeu
nimia negligentia, dicitur lata
culpa.l.cedere diem.§.fin.ff. de
verb.ſig.& l.milites.ff.de cuſto.
reo.Ergo quãdo ponitur ſimpli
citer ſine illo adiectiuo magna,
69 debet intelligi de leui. * Sicut
dicimus, quando ſimpliciter fit
mẽtio de culpa,intelligitur de
leui.gl.etiam,& ibi Bar.in fi.in
l.in venditione.§.j.ff. de bo. au-
tho.iudi.poſ.& Alex.in l.ſi mo-
ra.col.iiij.ff.ſolu.mat.& Ale.in
conſi.xlv.in j. vo. Secundò,con-
firmo per l.capitaliũ. §. qui ob
inimicitias.in fi.ff.de pœnis.vbi
dicitur,ꝙ fortuita incẽdia, quæ
per negligentiam cõmiſſa fue-
runt,ciuiliter exercẽtur,vel mo
dicè vindicãtur.intelligo illam
alternatiuã,ſcilicet quando ne-
gligens non habet in ære, tunc
luat in corpus, ſecundũ formã
d.l.qui ædes.aliàs cõtrariaretur
illi l.vbi eſt ſimilis caſus.nã vna
lex debet ꝑ aliã diſtingui. l. ſed
& poſteriores.ff. de legi. Sed qñ
culpa leuis conſiſtit in faciẽdo,
tunc punitur,& probatur per d.
l.ſi fortuito.iuncta gl.in ver. lu
xuriæ. eo modo, quo ſuprà de-
claraui, & ita cũ iſta diſtinctio-
70 ne pertranſeo. ¶ * Tertia culpa,
ſcilicet leuiſsima, an puniatur
criminaliter.Breuiter quicquid
teneat Barto.in d.l.fi.ff.de priu.
deli.circa fi. & in d.l. reſpicien-
dum.§.delinquũt.veritas eſt, ꝙ
leuiſsima culpa nõ punitur,niſi
ciuiliter ad ęſtimationẽ damni:
ita tenet Cy.in d.l. ſi quis nõ di
cã rapere.C.de epi.& cle.& Bal.
in d.l.data opera.col.iij circa fi.
C.qui accu.nõ poſ.& Alexan.in
addi.ad Bar. in d.§.delinquunt.
& Ange.in tract.male. in verſi.
incendiario.col. iij. vbi allegat
71 vnum cõſi.Saly. ¶ * Nunc ergo
ſi quæris,an vbi habet locũ acti.
l.Aquiliæ,habeat locũ etiã pœ-
na criminalis:potes reſpondere
ex prædictis: nã ſi damnũ eſt da
tũ lata,vel leui culpa in cõmit-
tẽdo,põt criminaliter accuſari.

Si verò eſt leuis culpa in negli-
gendo,agitur ciuiliter tantum.
Verùm,ſi nõ habet in ære , luit
in corpus,vt d.l.qui ædes. & d.
§.qui ob inimicitias.Si verò eſt
leuiſsima culpa, tũc ſolùm agi-
tur ciuiliter ad dãnũ , vt ſuprà.
Verùm eſt aduertendum : quia
tũc demum agitur ad damnum
ex leuiſsima culpa,quãdo eſt in
faciendo:ſecus ſi eſt in omitten
do : quia tunc ceſſat actio legis
Aquiliæ,ſecundũ Alex. in l. do-
mos hereditarias ff.de leg. j. &
habetur in deci.lvij.cõſi. Neap.
col.fi. Pro hoc eſt text.formalis
in l.ſi cuius.§. deniq; conſultus.
ff.de vſufru. Et per hoc habes li
mitationem ad l.in lege.la ij.ff.
ad l.Aquil. vbi dicitur, ꝙ in l.
Aquilia venit leuiſsima culpa:
quia debet intelligi dummodo
conſiſtat in faciẽdo. aliàs ſecus.
72 ¶ *Prædicta tamen intellige,ꝙ
licet quis poſsit in aliquibus ca
ſibus criminaliter puniri ꝑ cul
pa:hoc tamẽ intelligitur medi
ante accuſatione offenſi:nã per
viam inquiſitionis iudex nun-
quam procedit pro delicto cul-
pa cõmiſſo : niſi dolus vel lata
culpa interueniat. vt dicã infrà
in ſexta parte huius tract.in ma
teria inquiſitionis.verſi.decimò
73 principaliter, &c. ¶ *Vidimus
hucvſq; ſatis abũdè duo mem-
bra huius principalis diſtinctio
nis iudicij.ſ. quãdo dicatur iudi
cium ciuile,& quãdo criminale:
ſupereſt videre de tertio mem-
bro , ſcilicet de iudicio miſto:

Super quo dico , ꝙ in terminis
noſtris, de quibus loquimur in
hac prima diſtinctione , iudiciũ
miſtum dicitur illud qđ partici
pat de criminali & de ciuili : vt
eſt,quãdo pœna venit applican-
da pro parte fiſco , & pro parte
parti.Poteſt poni exemplum in
crimine iniuriarum,quãdo por
rigitur libellus ſecũdum formã
conſti.varietates.ſcilicet vt pœ-
na æſtimationis iniuriæ appli-
cetur pro duabus partibus curię
ſeu fiſco, & pro tertia parte par
ti offenſæ.Similiter poteſt poni
exẽplum,dictante ſtatuto,quòd
quicunq; accuſauerit bãnitum,
lucretur dimidiũ pœnæ banni,
vt not.Bar.in l.ſenatus.§. ſena-
tus.ff.de iure fiſci.& ꝙ talis cau
ſa dicatur miſta,tenet Alexã.in
conſi.lxvj.col.j.verſi.vel verius,
&c.in j.vo.& Anto.de Bu.in ru.
de iud.& Ale. in cõſi.lxxxij.col.
fi.in j.vol.& Matth.de afflict.in
d.conſti.varietates.colũ.iij. pro
hoc allegatur tex.in c.tuæ.in fi.
74 de procu. ¶ *Ad vnum tamẽ eſt
aduertendum,ꝙ quando agitur
ad pœnam pecuniariam in iſto
iudicio miſto, non debet agens
concludere, ꝙ pœna applicetur
pro parte ſibi,& pro parte fiſco:
Sed ꝙ tota applicetur fiſco , &
poſtea à fiſco diuidatur cũ ipſa
parte:aliàs nõ procederet libel
lus.ita pulchrè tenet Ange. de
Aret.§.pœnales.col.iiij.in fine.
verſi.vnum tamen.&c. inſtit.de
actio.Mouetur per id, quod di-
cit Bart.in d.§.ſenatus.& Bar.in
d.l.j.

d.l.j.C.de ven.re.fiſ. cum priua.
lib.x.vbi habetur,quòd quando
fiſcus habet rem communẽ cum
priuato,ipſe fiſcus diuidit. Imò
ratione partis , quam habet in
re.poteſt totam rem vendere,vt
ibi habetur. Et prædicta etiã te
net Fely.in l.iij verſ.vlterius ab
extrà.&c.C.ad l Falc. fatetur ta
men Bar.in d.l j.ꝙ ſi quis ſolue
ret illi priuato agenti,eſſet libe
75 ratus,vt ibi per eum. ¶ *Super-
eſt hic attingere vnum dubium
valde neceſſarium in hac mate-
ria,& eſt tale:videlicet ſtante in
regno regia prag. prima , quæ
incipit,diſpẽdia.quæ vult, ꝙ in
omnibus cauſis ciuilibus,vel mi
ſtis procedatur,ſine figura iudi-
cij.Quæro, an intelligatur de
iſtis cauſis miſtis.ſ.quãdo pœna
venit applicãda pro parte fiſco,
& pro parte parti.Effectus eſſet
magnus:quia multæ ſolennita-
tes,quæ requirũtur in libello ac
cuſatorio,tollerentur per illam
clauſulã,ſine figura iudicij &c.
In hoc pręſuppono, ꝙ cauſa mi
ſta poteſt cõſiderari dupliciter:
ſcilicet vno modo,quo ſuprà di
xi,quãdo pœna applicatur fiſco,
& parti. Alio modo,quando ex
delicto agitur ciuiliter,vt decla
raui in præcedẽtibus:nam tunc
cauſa non poteſt dici merè ciui
lis,quia deſcẽdit ex delicto:mi-
nimè poteſt dici merè crimina-
lis,ex quo agitur ciuiliter,& nõ
ad pœnam ordinariam: vnde di
citur miſta.Iſte eſt propriè text.
& ibi gl.in c.tuæ.in fi.de procu.

per quem ita tenet Abb.in rub.
de iudi.colũ.ij. verſicul.ſecundò
principaliter &c.Primo modò,
dicitur cauſa miſta,reſpectu pœ
nę:quia applicatur fiſco, & par-
ti:per ea,quæ habẽtur per gloſ.
& Barto.in l.prætor.ff.de ſepul.
vio.& in l.agraria.ff.de ter.mo-
to.Secundo modo dicitur cauſa
miſta,reſpectu modi agendi:ex
eo, quia pro crimine agitur ci-
uiliter.Hoc præſuppoſito,dico,
quòd in rei veritate vtraq; cau-
ſa dicitur miſta. verùm prima
magis accedit criminalitati,
duab⁹ potiſsimè rationibus.Pri
mò , quia pœna de directo ap-
plicatur tota fiſco , & deinde à
fiſco applicatur parti,& ob hãc
cauſam poſſet dici criminalis,
ſecundum Alex.in conſi.cxxxij.
col.fi.in j.volum.Secundò, quia
ex quo pars criminalis cenſetur
potentior & dignior , trahit ad
ſe partẽ ciuilem tãquam minus
potentem & minus dignam:ita
tenet Alex.in conſi. lxxxij.in fi.
in j.volu.facit quod not. Barto.
in lege quæritur.ff.de ſta. ho.&
Bald.in conſi.ccxxvj. in iij.vol.
Tamen , quia dicta regia prag.
loquitur ſimpliciter de cauſis
miſtis,cum prius loquatur de ci
uilibus,de neceſsitate intelligi
tur de illis , quæ habent miſtu-
rã ciuilitatis & criminalitatis.
Vnde cum ambæ cauſæ prædi-
ctæ dicantur miſtæ , non poteſt
negari, quin dicta prag. loqua-
tur de ambabus:vnde reuerten-
do ad deciſionem quæſtionis

præpoſitę dico,ꝙ dicta prag. lo-
quitur de iſtis cauſis miſtis. Ve-
rū, ſi quęris, an per hoc ſint ſub-
latæ ſolennitates libellorum: di
co, ꝙ quo ad ſolennitates for-
males, quæ non reſpiciunt pro-
bationes, ſunt ſublatæ: vnde po
teſt porrigi talis qualis petitio
per modum ſimplicis poſtæ in
cauſis miſtis, ſicut in ciuilibus:
propter dictam clauſulam, ſine
figura iudicij, &c. vt no. Paris in
trac. ſynd. in verſic. ſentētia. col.
vj. in c. an dictū capitulum, &c.
Si verò quæris de ſolēnitatibus
ſubſtantialibus, quæ reſpiciunt,
probationes, & tūc iſtæ nō ſunt
ſublatæ. & hoc deciditur in d.
prag. in fin. ibi declarantes &c.
76 ¶ *Ex hoc infertur, ꝙ cum ſo-
lennitas l. libellorum. ff. de acc.
ſit ſolēnitas ſubſtantialis, reſpi-
ciens probationes: quia eſt in
ducta in fauorē rei, ſed ad hoc,
vt poſsit magis facilè ſuas de-
fenſiones producere, coarctan-
do negatiuam loco & tempore,
vt dicit Baldus in l. cum fratre.
col. ij. C. de his qui vt indi. & Pa
ris in tract. ſynd. in d. verſi. ſent.
col. xj. & xij. c. an per dictū capi
tulum. &c. ſequitur, ꝙ dicta ſo
lennitas nō cenſetur ſublata. &
ſic etiam hodie requiritur non
obſtāte dicta pragmatica. & hoc
tenet Lud. Ro. in conſ. cxcj. in fi.
77 ¶ *Secūdo infertur, ꝙ ſi aliquis
vellet hodie formare libellum
in crimine iniuriarū, ſuper æſti
matione iniuriæ: vel agere ciui
liter de aliquo crimine, poſſet
per modum ſimplicis petitionis
& poſſet agere ſine alia ſolen-
nitate libelli, & ſolo verbo fa-
cere talem qualem petitionem,
& illam per notarium redigi
facere in ſcriptis: dummodo
apponat ſolennitates legis li-
bellorum: quæ reſpiciunt de-
fenſiones & probationes rei:
per ea, quæ not. Bartolus in ex-
trauagan. ad reprimendam. in
verſiculo, & figura. & Lanfran.
in cle. ſæpe. de verborum ſigni-
ficationibus. in verſic. & figura.
& in verſi. libellus. Et per hæc
ſit expedita hæc prima diſtin-
ctio iudiciorum. Rober. Venuſ.
vtriuſque iuris docto.

Iudiciorū II. diſtinctio.

1 *Iudicium aliud capitale: & aliud non capitale.*
2 *Pœna perpetui carceris vel abſciſsionis membri, an capitalis dicatur.*
3 *Capitalis, ſeu capitis pœna, à lege vel ſtatuto impoſita, de mitiori intelligitur.*
4 *Iudicium capitale, actu & aptitudine conſideratur.*
5 *Fuſtigationis pœna, an dicatur capitalis. & in quibus ſeruetur. & numero 9.*
6 *Relegatio, non eſt pœna capitalis.*
7 *Pœna banni, vbi bona non publicantur, æquiparatur pœna relegationis.*
8 *Pœna ſtigmatis in facie hominis, eſt à iure prohibita: & ſtatutum illam imponens, non valet.*
9 *Homo cùm factus ſit ad inſtar diuinæ imaginis, non debet pro delicti pœna in faciem bullari: & cicatricibus deformari.*
10 *Pœna banni ex conſuetudine hodie non irrogatur, ſimul cū fuſtigatione pro furto.*

SEcūda Principalis diſtinctio
iudiciorū eſt iſta, videlicet,
1 *Iudicium aliud eſt capitale, &
aliud nō capitale. Iudicium ca-
pitale, eſt illud, in quo agitur de
aliquo crimine capitali, ſeu vbi
venit irrogāda pœna capitalis.
Et ad ſciendū, quod dicatur cri-
men capitale, ſeu quæ dicatur
pœna capitalis, præmitte ſecū-
dum Bald. in l. reos. colum. ij. C.
de accuſat. quòd homo habet
triplex caput. Primum, eſt caput
naturale, & quando committi-
tur crimē tale propter quod di-
ctū caput abſcinditur, & ſic per-
ditur vita, illud dicitur crimen
capitale. vnde qualitercunque
quis damnetur ad mortem na-
turalem, dicitur pœna capitalis
Secundum, dicitur caput ciuile,
prout eſt libertas: quia quandiu
homo eſt liber, dicitur habere
caput: ſed quando efficitur ſer-
uus, dicitur ſine capite: quia ſer-
ui reputantur pro mortuis. l. qđ
attinet. & l. ſeruiturē. ff. de reg.
iur. & l. interdicit. ff. de conditi.
& demonſtra. Sic ergo vbicun-
que quis committit tale crimē,
propter quod efficitur ſeruus
pœnæ, puta quia damnatur in
metallum, adeò quòd amittit li
bertatem, illa dicitur pœna ca-
pitalis, quia perditur illud ca-
put ciuile. Tertium caput, dici-
tur ciuitas: vnde quando quis ex
delicto amittit ciuitatē, vt quia
deportatur, illa dicitur pœna
capitalis. ita etiam hos termi-
nos declarat Ioan. de Ana. in c.
qualiter & quando. §. ad corri-
gendos. col. vj. in princip. de ac-
cuſ. & ideò dicitur hæc pœna ca-
pitalis, quia caput eximitur de
ciuitate, & quòd pœna capitalis
accipiatur his tribus modis, eſt
tex. in l. ij. in princ ff. de pœni. &
l. ij & ibi Bart. & Imo. ff. de pub.
iud. & l. ſed ſi quis. §. j. iuncta gl.
ff. ſi quis cau. & dixi plenè ſuprà
in præcedēti diſt. ſuper illa q. an
pœna in arbitrariis extendatur
2 vſque ad mortem. ¶ *An autem
pœna perpetui carceris vel ab-
ſciſsionis mēbri dicatur capita-
lis, et de hac, & multis aliis pœ-
nis, vide Bar. in d. l. ij. ff. de pub.
iud. & Bal. in d. l. eos. C. de accu.
3 ¶ *In dubio autem, quando lex
vel ſtatutum imponit pœnā ca-
pitalem ſeu pœnam capitis, in-
telligitur de mitiori, & ſic de
exilio ſiue deportatione. glo. eſt
nota. in l. j. C. ne iud. man. Chri-
ſtiana. &c. & Bal. in l. fi. in fin. C.
quæ res vendi. non poſ. & Alex.
in conſi. ciiij. in j. vol. vbi tractat
de pœna faciētis falſam mone-
tā, quæ nō expēditur in illo re-
gno. & Ang. ī trac. male. in ver.
& ibi, caput à ſpatulis &c. colū.
vj. & dixi in præcedenti diſt. in
q. ſuprà allegata. & tangit plene
Raph. Cu. in conſ. cxxxviij. & Io.
de Imo. in d. l. ij. ff. de pub. iudic.
4 ¶ *Poteſt autem conſiderari iu-
dicium capitale actu & aptitu-
din

dine. Actu dicitur, quãdo habet
pœnam ordinariam, alterum de
prædictis tribus. Aptitudine ve-
rò, omne iudiciũ, in quo venit
pœna arbitraria, põt dici capita
le: qa iudex põt extẽdere pœnã
vſq; ad mortẽ. ita dicit Bal. in l.
eos. §. ſuper his. verſi. extrà quæ-
ro, &c. C. de ap. quod quãdo ſit,
tetigi pleniſsimè ſuprà in pręce
denti diſt. verſi. vnum tamẽ &c.
¶ Iudicium verò nõ capitale, di-
citur omne iudiciũ in quo non
irrogatur aliqua ex pœnis præ
dictis tribus: & ſic quãdo caput
non eximitur de ciuitate: & per
hoc habemus, ꝙ omne iudiciũ
capitale, eſt criminale, ſed non
omne criminale, eſt capitale: vn
de iudiciũ criminale ſe habet, vt
genus: capitale verò, vt ſpecies.
l. ſi quid earũ. §. interemptũ. ff.
5 de leg. iij. ¶ *Sed iuxta hoc vlti-
mò quæro: an pœna fuſtigatio-
nis dicatur capitalis. volui tãge
re hãc q. pro vtilitate frequenti:
quia in hoc regno extat capitu-
lũ, qđ incipit, Ad hoc, ꝙ noſtro-
rum &c. diſponẽs, vt is qui fura
tur ab Auguſtali infrà fuſtigetur
& ſignetur in frõte. & ſæpe vide
mus in regno inqri cõtra fures
ad pœnã fuſtigationis: cõmunis
tamẽ cõcluſio eſt, ꝙ nõ eſt pœna
capitalis, vt tenet Bal. in l. trãſi-
gere. col. iiij. & ibi etiã Sal. C. de
tranſac. & ex hoc, qa iſta pœna
non eſt capitalis. Hactenus ego
ſemper tenui, ꝙ in crimine fur-
ti ab Auguſtali infrà, non poteſt
aliquis exponi torturæ: ex quo

pœna fuſtigationis eſt minor
relegatione. quod probabã bo-
na ratione. nam pœna relega-
tionis, irrogat infamiam, ſecun-
dum Bar. in l. eius. §. ſi cui. in fi.
& in l. is, cui. §. ſi quis ob carmẽ.
ff. de teſta. ſed fuſtigatio nõ in-
famat. l. ictus fuſtiũ. ff. de his, qui
not. infa. Secũdò, ponderabam
doctrinam Bart in l. imperium.
in quarto gradu meri imperij.
ff. de iuriſdi. om. iud. vbi in vno
& eodem gradu ponit pœnam
relegationis & coërcionis per-
ſonalis ſeu torturæ datæ ad pœ-
nam. ergo ſequitur, ꝙ fuſtigatio
cũ ſit coërcio perſonalis, & ſpe-
cies torturæ irrogatæ ad pœnã,
poteſt poni in eodẽ gradu cum
relegatione, & ſic æquiparatur
relegationi. & hanc æquipara-
tionem facit expreſsè Spe. in ti.
de iuriſdi. om. iudi. col. iiij. verſ.
quid de relegatione, &c. Imò il-
lud minus continet fuſtigatio:
quia non infamat, vt ſuprà dixi.
¶ Modò inducebam capitulum
regni, quod incipit, Tormenta.
& aliud qđ incipit, Si iuſtè. qui-
bus cauetur, ꝙ tortura ad eruen
dam veritatem non irrogatur,
niſi in criminibus irroganti-
bus pœnã vltra relegationẽ, &
ſic in criminibus capitalibus.
6 *quia relegatio, non eſt pœna
capitalis, ſecundum Alexan. in
addi. ad Barto. in l. ij. ff. de pub.
iudi. in addi. quæ incipit, Vide
Cyn. &c. Sequitur ergo, quòd
cùm pœna fuſtigationis non ſit
vltra relegationem, non poteſt
in

in ea inferri tortura. & ita plu-
ries patrocinando obtinui, ma-
ximè, quando aliquis inquiritur
de furto, & non probatur valor
rei ſubtractæ, & ſunt indicia ſuf
ficiẽtia ad torturam. nam dice-
bam, quòd non poteſt torqueri
etiam ſtantibus indiciis, quia nõ
probatur valor rei, vtrum ſit vl-
tra Auguſtalem: & in pœnis ſe-
quimur mitiorem partem, quia
poterat eſſe valor infra Augu-
ſtalem, vnde natura delicti non
patitur torturam: & ſic recurrẽ-
dum eſt ad iuramentum purga-
tionis, quo pręſtito reus abſolui
debet, vt not. Iaſ. in l. iij. in prin.
col. v. ff. de iurei. & ita pluries vi
di iudicari me patrocinante, &
ita etiã tenui aliàs legendo pu-
blicè dictam legem, imperiũ, in
ciuitate Salerni. Et prædicta etiã
de intellectu dicti capituli, tor-
menta. tenet Paris in tracta. ſyn
di. in ver. tortura in c. an in cau-
ſa pecuniaria, &c. ¶ Sed licet ha-
ctenus fuerim in iſta opin. tamẽ
nunc melius diſcutiendo mate-
riam, & ponderãdo dictũ capi.
regni, ad hoc, quòd noſtrorum.
&c. ſum in contraria opin. vide-
licet, quòd imò hodie vbi venit
pœna fuſtigationis pro furto,
poteſt irrogari tortura ſtãtibus
indiciis. Et pondero dictum ca-
pitulum, quòd non contentatur
ſola pœna fuſtigationis: imò ir-
rogat tres pœnas copulatiuè: ſci
licet, quòd fuſtigetur. itẽ, quòd
ſignetur in fronte. tertiò, ꝙ de
tota prouincia banniatur. Et ſic

vbicũque irrogaretur ſola pœ-
na fuſtigatiõis, fateretur primã
opi. eſſe veram, quia non eſt vl-
tra relegationẽ. ſed quia hic ir-
rogãtur tres pœnæ, ſatis poteſt
dici, quòd ſimul iunctæ faciunt
pœnam vltra relegationem, &
hoc eſſe verum probo ratione
7 euidenti. *Nam pœna bãni, ho-
die ſecundum magis communẽ
opin. vbi bona non publicãtur,
æquiparatur pœnæ relegatiõis.
ita tenet Andr. de yſer. in c. do-
mino guerrã. col. ij. hic finitur l.
&c. in vſib. feud. & Bal. in l. j. col.
iiij. C. de hær. inſti. & gl. in §. re-
legati. inſti. qui. mod. ius pa. pot.
ſol. & Fely. in c. j. col. pen. verſic.
quinta declaratio. de offi. dele.
tetigi aliquantulũ in repe. mea.
l. is poteſt. ff. de acquir. hæred. in
primo requiſito, ſuper gl. num.
cxxxiij. verſ. quid autem de bã-
nito &c. Quia ergo dictum ca-
pitulũ, ad hoc, quòd noſtrorũ.
vult, quòd furãs infra Auguſta-
lem bãniatur de tota prouincia,
cenſetur per hoc quidem rele-
gatus. Inquantũ verò vult, quòd
fuſtigetur etiã, hæc eſt pœna vl-
8 tra relegationem. *De ſigno in
fronte, non curo: quia illa pœ-
na eſt contra iuris diſpoſitionẽ
& cõtra tex. in l. ſi quis in metal
lũ. C. de pẽ. vbi notãter vult im-
9 perator, quòd *cũ facies homi-
nis ſit facta ad inſtar diuinæ
imaginis, non debet cicatrici-
bus deformari. & ibi eſt gl. quæ
vult, quòd nõ poteſt aliquis pro
pœna bullari in fronte. plus di-
cit

cit ibi Angel.quod etiam ſi per
ſtatutũ imponeretur huiuſmo-
di pœna ſtigmatis in fronte, nõ
tenet nec ſeruari debet. per illã
legem.idem tenet Alex.in addi.
ad Bar.in l.cum in diuerſis.ff.de
relig.& ex hoc teneo, quòd di-
cta pœna non debet ſeruari, nõ
obſtãte,quòd ponatur in d.c.&
ita videmus practicari,ſcilicet,
ꝙ dicta pœna ſtigmatis nunquã
irrogatͣ fuſtigatis,ſed aliæ duæ
pœnæ,ſcilicet fuſtigatiõis & bã
ni,ſunt in vſu, & ſeruari debẽt,
& propterea ſiue æquiparemus
bannum relegationi, reperitur
exceſſus in fuſtigatiõe, ſiue æq-
paremus fuſtigationem relega-
tioni,reperitur exceſſus in ban-
no,& ſic in omnem euentũ, eſt
pœna vltra relegationẽ.& hanc
ponderationẽ in ſimili caſu re-
perio,quod facit Alex.in conſi.
cxvj.inci.Animaduerſis ſtatutis
&c.col.iij.& iiij.maximè in ver.
cum ergo bannitus &c.in ij.vo-
lu.vbi propriè loquitur de ban-
nito,cuius bona publicantur.&
ſic quia patitur duas pœnas,ſci-
licet, vltra bãnum,patitur cõfi-
ſcationẽ bonorũ.dicit ibi Alex.
ꝙ iſta pœna eſt ſupra relegatio-
nem.vnde non admittitur pro-
curator.ita etiam eſt dicendum
in caſu noſtro,vt ratione dupli-
citatis pœnæ dicatur vltra rele-
gationẽ,& ſic habeat locũ tortu
ra,& nõ admittatur procurator
in tali crimine furti.Et hanc ſe-
cundam partem nũc melius ad-
uertẽs puto veriorem, & ita te-
10 neo,qcqd aliàs tenuerim.¶ *Si
quis tamen vellet tenere primã
partem, poſſet ſe fundare ſuper
conſuetudine, quia ex quadam
generali conſuetudine ſolent
homines cõmittẽtes huiuſmodi
furta,fuſtigari tantùm, & nõ bã
niri.& ideo pœna bãni videtur
ſublata,ſaltem ex cõſuetudine,
& ſic remanet ſolũ pœna fuſti-
gationis,quæ nõ eſt ſupra rele
gationem.quæ cõſuetudo mul-
tum attẽditur in pœnis.l.ſi quis
reum.ff.de cuſto.reo.& l.hodie.
cũ ibi not.ff.de pœnis & Bal.in
l.quicũque.col.iiii. ver.ſcias ta-
men.C.de ſeruis fugi.& Abb.in
c.inquiſitionis.in prin col.fi.de
accu.& Fely in c.de cauſis.col.j.
de offic.delega.& Alex.in cõſi.
v.col.fin.& conſi.cxj.colum.iiij.
in j.volu.& Paris in tracta.ſyn-
dic.in tit.de offic.ſynd.col.iiij.
& v.in c.an ſi poteſtas.&c.Ro-
bert.Venuſ. I. V. D.

Iudiciorũ III.diſtictio.

1 *Iudicium capitale, aliud perſonale, & aliud reale, & aliud miſtum.*
2 *Actiones in rem ſcriptæ, an dicãtur miſtæ.*
3 *Agens actione perſonali,quid in libello probare & deducere habeat: & quid agens actione reali.*
4 *Dominium qualiter probatur in rei vendicatione.*
5 *Agens petitione hæreditatis,non habet neceſſe probare dominium.*
6 *Hipothecaria agens, quid neceſſe probare habeat.*
7 *Pignoratitia actio, an realis vel perſonalis dicatur.*
8 *Hæreditatis petitio, an ſit actio merè realis vel perſonalis in rem ſcripta.& num.9.*
10 *Intellectus ad l.hæreditatis.C. de hære.petitio.*

TErtia Diſtinctio principa-
1 lis iudiciorũ eſt,*quia iu-
diciũ aliud perſonale, & aliud
reale,& aliud miſtũ,ſcilicet in-
ter reale & perſonale,ad hoc vt
differat ab illo miſto inter ciui
le & criminale,de quo tractaui
ſuprà in prima diſtinctiõe. Iudi
cium perſonale,eſt illud,in quo
agitur contra aliquem actione
perſonali,ſiue ſit ciuile ſiue cri-
minale. Actio autẽ perſonalis,
dicitur illa, quæ dirigitur cõtra
perſonam,& non poteſt ab oſſi
bus eius ſeparari.l. quis ergo ca
ſus.ff.de pecul.& l.iij.& ibi gl.
ff.pro ſocio.Iudicium reale, di
citur illud,in quo agitur actio-
ne reali,puta rei vendicatione,
vel hypothecaria. & hoc iudi 3
ciũ ſequitur rẽ penes quẽcunq;
vadat,& datur etiam contra ſin
gularem ſucceſſorem. l.j. C. de
alien.iudi.mut.cau.fac. & habe
tur plenè per Bartol.in l.credi-
tores.C.de pig.& in l. rem alie
nam.ff.de pigno.acti.Iudicium
miſtũ,dicitur illud,in quo agi-
tur actione miſta. quæ ſapit na-
turã actionis perſonalis & rea-
2 lis.*& poteſt poni exemplum in
rem ſcriptis: quæ ſunt quædam
actiones, quæ oriuntur ex con-
tractibus vel quaſi,ex maleficio
vel quaſi,& hoc reſpectu dicun-
tur perſonales. quia tamen dan
tur contra quemlibet poſſeſſo
rem,hoc reſpectu dicuntur rea-
les, & ſic habent miſtam natu-
ram, vt eſt actio ad exhiben-
dum, actio noxalis. actio quòd
metus cauſa,& ſimiles: de qui-
bus ponit bonam declaratio-
nem Iaſo.in rub.ff.ſi cert.petat.
vbi idem dicit de interdictis:
poteſt etiam poni exemplum
de illis tribus actionibus, ſcili-
cet,familiæ erciſcundæ, cõmu-
ni diuidundo, & finium regun-
dorum:quæ dicũtur miſtæ:vt in
§.quædam.inſtit.de actio.& quę
ſit ratio,quare dicatur miſtę:vi-
de plenè Iaſon.in d.§. quædam.
& in d.rubr. ff.ſi certũ petatur.
& vtrobique tractat quid de
petitione hæreditatis, an dica-
tur merè realis, vel in rẽ ſcrip-
ta.& eſt text. & ibi Bald. & do-
ctor.in l.hæreditatis.C. de peti.
hæreditat.& dicam infrà in fine
huius diſtinctio.¶ *Quid autem
ſit neceſſe deduci in iudicio
perſonali, & quid in reali? Dic
quod in iudicio perſonali prin-
cipaliter agens debet habere
reum obligatum: ex qua obli-
gatione oriatur actio.l. an ean-
dem.§.actiones.& ibi Bartol.ff.
de excep.rei iudi.aliàs agens ſi-
ne actione repelleretur à limi-
ne iudicij. l. ſi pupilli §. videa-
mus.ff.de neg.geſt & no.ĩ l.vbi
pactum.C.de traſ. ſic ergo pro-
ducens libello in actione perſo
nali,debet talẽ cauſam aſsigna-
re, ex qua appareat, ꝙ reus ſit

obligatus.l.ij.§.circa. & ibi gl.
ff.de doli excep.vbi eſt illa glo.
quæ dicit libellum non proce-
dere, ſi dicatur peto decē, quia
Rex eſt in Frácia.quia iſta cauſa
non præſupponit obligationes
rei,& habetur in §.ſic itaq; . in-
ſtitu.de actio. ¶ In iudicio verò
reali,ſi loquimur de rei vendica
tione duo tantùm extrema ſunt
deducenda & probanda. Primũ
ſcilicet,dominiũ ex parte agen
tis.Secũdum, poſſeſsio ſiue de-
tẽtatio ex parte rei cõuenti.His
duobus probatis, obtinet agẽs,
l.j.C.de alie. iudic. mut cau.fa.
& l.in rem.& l.officiũ. ff. de rei
4 vendica.¶*Qualiter autem de-
beat probari dominium in rei
vendicatione? Dic,quòd debet
probari directò , & eſt difficilis
probationis,quia nõ ſolùm de-
bet ꝓbari de titulo , ſed eſt ne-
ceſſe ꝓbari de dominio ſui au-
thoris,aliàs non obtinet,ſecun
dum Alexan.in conſ. xcviij.col.
iij in ij.volu.& in conſi. xj. col.
j.in iiij.volum.& habetur in de
ciſi.xl.conſi.Neapol.in j.colum.
de quo vide per Bart. in l.quidã
5 in ſuo.ff. de cõditio.inſtit.¶*In
petitione verò hæreditatis,quæ
ſimiliter eſt actio realis,non eſt
neceſſe ꝓbare de dominio au-
thoris, ſed ſufficit probare rem
fuiſſe in bonis defuncti ſecun-
dum Barto.& doct.in l.hæredi-
tatis.C.de petit.hæredi.per tex.
in l.& non tantum.ff.de petiti.
6 hæred. ¶ * Sed ſi loquimur de
actione hypothecaria, tunc eſt
neceſſe probare debitum,cuius
vigore res ſit hypothecata , &
nõ habet neceſſe probare actor
dominium debitoris. ſed ſuffi-
cit probare rem fuiſſe in bonis,
& de bonis debitoris. ita deci-
ditur in deciſ.ccclxxxiij. conſil.
Neapol.& per Socin. in conſil.
cxxxiiij.colum.j.in j.volum. &
Pau.de caſt.in conſ.clxviij in ij.
volum. quicquid teneat Bartol.
in l.rem alienam.ff. de pignor.
actio. Et de hac materia quali-
ter ſit agendũ in actione hypo-
thecaria,vide Alexand. in con-
ſil.cxxxviij.colum.ij.in ij.volu.
& conſil. cviij. in v. volumi. &
conſil.xcviij.in ij. volumi. & in
deciſio.xxxvij.& deciſ.xl.conſi-
li. Neapol.& iſte modus agen-
di & probandi debet ſeruari
hodie, quando agitur aſsiſten-
tia vigore inſtrumenti,maximè
ſecundum formam regiæ pra-
7 gmaticæ. ¶*An autem actio pi
gnoratitia , dicatur realis , vel
pſonalis:quilibet fortè prima
facie diceret , quòd eſt actio
realis,ſicut actio hypothecaria,
dum detur ad ipſam rem, ſcili-
cet , ad pignus recuperandum.
Tamen veritas eſt in contra-
rium,ſcilicet,quòd eſt actio per
ſonalis.Pro hoc eſt tex.formalis
in l.fina.C.de diſtract.pigno. &
tenet Barto.in rub.ff.de pigno
actio.& de hac materia eſt gloſ.
magiſtra.in proœ. digeſtorum.
§.nos verò.in gloſ. in verſ. eaſ-
dem. quæ ponit differentiam
inter actionem pignoratitiam.
&

& hypothecariã: qa illa eſt per-
ſonalis,& hæc realis.Item actio
pignoratitia,eſt duplex,ſcilicet
directa & cõtraria.Directa datur
debitori ad recuperãdũ pignus,
ſoluto debito, vel aliter ſatisfa
cto.l.ſi rem.§.omnis.ff.de pign.
actio. Cõtraria verò cõpetit cre
ditori,quando fuit deceptus in
pignore:& datur contra debito
rem ad intereſſe : & ſemper eſt
perſonalis.l.j.in fi.& l.tutor. §.
contrariã.& ibi Bar.ff. de pign.
acti.Hypothecaria verò ſemper
competit creditori: tam ad rem
immobilẽ,q̃ ad pignus rei mo-
bilis: & datur in rẽ. l. pignoris
ff.de pig.& l.pignoris.& ibi gl.
C.de pign.& l.eos.C.qui pot.in
pignor.habe. Quo ad actionem
enim hypothecariã,nulla eſt dif
ferentia inter pignus & hypo-
thecam.l.res hypothecæ.in fi.&
ibi gl.ff.de pign.& eſt gl.not.in
l.ſi fundus.§.in vẽdicatione.eo.
8 tit.¶*Vltimò, quia ſum pollici
tus tãgere hîc illã q.de qua eſt
magna varietas inter Doct.ſcili
cet,an petitio hæreditatis,dica-
tur merè realis vel in rem ſcri-
pta.Dico ꝙ vera & magis com-
munis cõcluſio eſt,quòd eſt me-
rè realis:vt tenet Iaſ. & cõmuni
ter Moder.in rub.ff.ſi cer. peta.
& in §.quędam.inſtit.de act.per
l.ſi autẽ.§.ſed & is.ff.de rei ven-
di.& tenet Bar.in l.ſed ſi lege.§.
petitio.ff de petit.hære.Contra
rium tenet gl.in rubr. ff.ſi cert.
petat.quam ibi ſequitur Alexã.
ſcilicet, quòd ſit in rem ſcripta:
per tex.in dict. §. petitio.& hãc
opi.tenet Bald.per illum tex.in
l.hæreditatis.C.de peti. hæredi.
Ego autem in hoc conſidero &
puto,quòd in puncto iuris, opi.
gloſſ.& Alex.in d.rubr. ff.ſi cer.
petat.ſit verior, & magis ſuſten
tabilis. Et præſuppono,quòd ad
hoc , vt actio dicatur perſonalis
in rem ſcripta , duo copulatiuè
requirũtur. Vnum ſcilicet,quòd
oriatur ex contractu , vel quaſi
maleficio,vel quaſi. Secundum
requiſitum eſt,quòd detur cõtra
quemlibet poſſidentẽ: vt no.gl.
in l.iij.§.eſt autem.ff. ad exhib.
9 *Sed petitio hæreditatis oritur
ex quaſi contractu.quod probo.
quia non datur niſi hæredi , qui
adiuit hereditatem: ſed eo ipſo,
ꝙ hæres adit hæreditatem,cen-
ſetur quaſi contrahere cum de-
bitoribus & creditoribus hære
ditariis.l.apud Iulianum.§.fi. ff.
ex quibus cau.in poſſ.ea.& l.ex
maleficiis.§.hæres. ff. de acti.&
obliga.& ibi not.vnde is,qui in
tentat petitionẽ hæreditatis,eo
ipſo quòd adit hæreditatẽ, quæ
aditio in ſolo animo conſiſtit,l.
gerit.& ibi Bart.ff.de acquiren.
hæred.cenſetur quaſi contrahe-
re cum eo,quem vult petitione
hæreditatis conuenire , & pro-
pterea hoc reſpectu poteſt dici
perſonalis: & quia tranſit cõtra
quemcunque poſsidentem pro
hærede vel pro poſſeſſore.l. re-
gulariter.ff.de pet.hæredit.hoc
reſpectu poteſt dici in rem ſcri-
pta.¶Nõ obſtat d.l.ſi autem.§.

ſed & is.ff.de rei vendic. quia li
cet ibi dicatur, quòd eſt in rem,
non tamen per hoc ſequitur, ꝙ
ſit merè realis, cùm poſsit expo
ni in rē ſcripta: vt dicit in ſimili
text.in l.metum.§. cū autem.ff.
quod metus cauſa. maximè cùm
habeamus tex.expreſſum ī d. l.
hęreditatis. qui dicit, ꝙ eſt actio
perſonalis miſta. & iura debent
iuribus concordari. l.non eſt no
uum.ff.de leg.¶ Minimè obſtat,
quod dicit Barto.in d.§.petitio.
dum dicit, quòd eſt realis: tamē
præſtationes perſonales veniūt
officio iudicis deſeruienti illi
actioni reali: quia hoc eſſet de-
ſtruere tex.ī dicta l.hęreditatis.
ibi, cum miſtæ perſonalis actio
nis ratio hoc reſpondere com-
pellat, &c. vbi ꝓbatur, quòd in
petitiōe hęreditatis eſt admiſta
actio perſonalis. Ergo non ve-
niūt officio iudicis, ſed iure per
ſonalis actionis: cùm non ſit re-
cedendum à proprio ſignificatu
verborū. l.non aliter.ff.de lega.
iij.¶ Si quis tamē vellet tenere
communem opi. quòd ſit realis,
poſſet ſe fundare: quia petitio
hęreditatis eſt ius vniuerſale, in
quo poſſunt eſſe reales, & per-
ſonales præſtationes: tamen o-
mnia iſta faciunt vnum corpus,
& ſic vunm ius vniuerſale, quod
appellatur, hæreditas. l.nihil. ff. 1
de verb.ſigni. quæ hæreditas re-
ſpectu iuris vniuerſalis eſt quid 2
incorporale. vt inſt.de reb.cor.
& incorp.§ i. vnde is, qui intētat
petitionem hæreditatis, dicit ſe 1
habere ius in illo re incorpora-
li, & ſic in illo iure vniuerſali:
meritò dicitur actio realis: quia
datur ad rē licet incorporalem.
vnde licet veniant pręſtationes
perſonales in ea: tamē veniunt
acceſſoriè: tanquam incluſæ in
corpus vniuerſale. & eſſet in-
cōueniens, quòd actio ſumeret
denominationē à ſuo acceſſo-
rio. & hoc expreſsè probatur ex
d.§.petitio. vbi dicitur, quòd pe
titio hęreditatis licet ſit in rē,
& ſic pręſupponit hoc eſſe prin-
cipale: habet tamē quaſdā per-
ſonales præſtationes, ſcilicet, eo
rum quę à debitoribus ſunt exa
cta, &c. per illa verba patet, ꝙ
veniūt acceſſoriæ in cōſequen-
10 tiam.¶ *Nō obſtat d.l. hæredi-
tatis. C.de petit.hæredi. quia de
bet intelligi & diſtingui ꝑ d.§.
petit.l. ſed & poſteriores. ff.de
leg. ſcilicet, quod habentur ad-
miſtæ perſonales præſtationes,
acceſſoriè tamen, vt ſuprà dixi.
Et pro hac opi. cōmuni, eſt tex.
in dict.l.ſi autē.§.ſed & is. ff.de
rei vend. vbi æquiparat rei ven-
dicationem petitioni hæredita-
tis. & dicit vtraque eſſe in rem.
Rob.Venuſ. I.V.D.

Iudiciorum quarta di-ſtinctio.

1 *Iudicium aliud vniuerſale, aliud ge-
nerale, & aliud particulare.*
2 *Differentia, quæ ſit inter iudicium
vniuerſale & generale.*

QVarta Prīcipalis diſtinctio
iudiciorū eſt, *Quia iudi-
cium aliud eſt vniuerſale, aliud
generale, & aliud particulare.
Iudiciū vniuerſale, dicitur illud,
in quo agitur actione vniuerſa-
li, prout eſt iudicium petitionis
hæreditatis. nam hæreditas con
tinet vniuerſum ius. l.nihil ff.de
ver.ſigni. Item, iudicium dotis:
nam ſimiliter dos continet ius
vniuerſale: vt not. Bar. in rub.ff.
ſol.matrim.col.fi. idem in pecu-
lio, & aliis ſimilibus. Iudiciū ge
nerale, eſt illud, in quo dedu-
citur actio generalis: prout eſt
actio tutelæ, actio pro ſocio, &
ſimilis: & ideo appellatur gene-
ralis: quia ſub vna actione com-
prehēdit plura capitula: puta ad
miniſtrationē vini, olei, frumē-
ti, & aliorum negotiorū: ita de-
clarat Spec. in tit.de actione ſeu
petitione.§.ſequitur.co.xij.ver.
2 & no. & ver.differt. *Quæ autē
ſit differētia inter iudicium vni-
uerſale, & generale, ponit Spec.
in d.verſi.differt. & tangit etiā
aliqua in d.§.ſequitur.ī prin. Et
in effectu iudicium vniuerſale
comprehendit vnū corpus vni-
uerſum: quod plura iura habet
ſub ſe. Generale verò compre-
hēdit plura capitula ſeparata: &
vide ibi plenius per eum. Iudi-
cium particulare, eſt illud, quod
comprehēdit vnā tantùm rem:
prout eſt rei vendicatio, actio ex
empto, ad vnam rem, vel ex de-
poſito, vel ſimilis: ita hęc omnia
declarantur per Spec. in d.§. ſe-
quitur. & ibi vide. Rob. Venuſ.
vtriuſque Iur. Doct.

Iudiciorum. quinta diſtinctio.

1 *Iudicium aliud ordinariū, & aliud
delegatum.*
2 *Index ordinarius quis dicatur, &
quis delegatus: & in quibus differāt.*
3 *Iuriſdictio originaliter radicata eſt
in principe, & ab eo deſcendunt indi
ces, ſicut riuuli à fonte ſuo.*
4 *Delegatus iudex quis dicatur, &
quomodo cognoſcatur ab ordinario,
& in quibus differant adinuicem.*
5 *Vicarius ſeu locum tenens, an dica-
tur ordinarius vel delegatus. & nu.
9. cum plur ſeq.*
6 *Vicariorum tres dicuntur eſſe ſpecies.*
7 *Archidiaconus abſente epiſcopo, vi-
carius eſt epiſcopi, ipſo iure.*
8 *Vicarius quomodo cognoſcatur à de-
legato.*
10 *Viceduces, vicereges, & vicecomi-
tes, dicuntur iudices ordinarij.*
11 *Barones omnes habent iuriſdictio-
nem in baronia ſua.*
12 *Vicarius generalis epiſcopi, dicitur
ordinarius: ſecus particularis vica-
rius vnius loci: quia eſt delegatus.*
13 *Epiſcopus æquiparatur duci, comiti,
vel baroni.*
14 *Vicarius foraneus ſeu ruralis, quis
dicatur.*
15 *Appellari non poteſt à vicario gene
rali ad epiſcopum. Secus à vicario
foraneo vel rurali.*
16 *Vicarius epiſcopi, dicitur ordinarius
in his, quæ de iure communi in eum
tranſeunt, ſecus in his, quæ nō tran-
ſeunt: niſi ſpecialiter ſibi committan-
tur per epiſcopum: prout ſunt cauſæ
criminales, & collationes beneficio-*

rum: quia in his eſt delegatus.

17 *Vicarius rectoris ſecularis vel præſidis: an dicatur ordinarius vel delegatus.*

18 *Vicarius creatus ab habẽte poteſtatẽ ſubſtituendi, dicitur ordinarius.*

19 *Vicarius an poßit conſtitui ab inferiori principe.*

20 *Vicarius ſeu locum tenens in caſu, quo poteſt de iure conſtitui, quam poteſtatem habeat, & de quibus cauſis poßit cognoſcere.*

21 *Intell. ad l. ij. C. de offici. eius, qui vi. alter ger.*

22 *Vicarius an poßit alium vicarium ſibi ſubſtituere.*

23 *Delegatus à quibus conſtitui poteſt.*

24 *Delegatus alienam iuriſdictionem habere dicitur.*

25 *Delegatus regulariter ſubdelegare non poteſt, ſed fallit in delegato principis. nume, 26.*

27 *Appellari an poßit à ſubdelegato ad principem delegantem, obmiſſo ſubdelegante.*

28 *Delegatus non poteſt abſoluere ab obſeruatione iudicij ante litem conteſtatam, nec facere præceptum diffinitiuum.*

29 *Delegata iuriſdictio, dicitur odioſa: ordinaria verò, fauorabilis. nu. 34. & 36.*

30 *Proceſſus eſt nullus, quando plures ſunt delegati, & vnus ſine alio procedit, niſi in reſcripto appoſita ſit clauſula, & ſi non omnes, &c. fallit tamen in delegato ad vniuerſitatem cauſarum.*

31 *Arbitri quando plures ſunt, non poteſt vnus ſine alio procedere.*

32 *Iuriſdictio delegati prorogari non poteſt: nec poteſt delegatus cognoſcere, niſi inter perſonas cõtentas in reſcripto delegatorio.*

33 *Delegati quando plures ſunt, vno mortuo, omniũ iuriſdictio expirat: ſecus in ordinarijs.*

34 *Iuriſdictionis appellatione, intelligitur de ordinaria, & non delegata.*

35 *Delegata iuriſdictio vt impediatur, fit coaceruatio plurium ſummarum diuerſis actionibus in eodem libello cumulatarum, ſecus in ordinario.*

36 *Delegata iuriſdictio derogat ordinariæ: ideo reſtringenda.*

37 *Sententia lata per delegatum cõtra ius litigatoris, non valet nec tranſit in rem iudicatam, ſi non appellatur.*

38 *Proceſſus contumaciæ punitiuus, factus à delegato non verè delegato, non valet: ſecus in ordinario.*

39 *Delegatus non poteſt reuocare ſententiam ſecundi decreti: ſed ſit ordinarius.*

40 *Delegatus an poßit indiſtinctè vt ſuſpectus recuſari: & quid de ordinario.*

41 *Delegatus vt ſuſpectus recuſatus, an poßit cauſam alteri committere: & quid in ordinario.*

42 *Delegatus in delegando, an poßit ſententiam ſibi reſeruare: & ſic ordinarius.*

43 *Delegatus an & quãdo poßit ſuam ſententiam exequi.*

44 *Delegatus non poteſt minuere nec augere tẽpus, quod datur iudicatis.*

45 *Magiſtratus appellatione, nõ venit delegatus, ſed tantùm ordinarius.*

46 *Delegatus papæ poteſt ſubdelegare cauſam ſuo non ſubdito: etiam ſuo ſuperiori, dummodo ſit in dignitate conſtitutus: ſecus in ordinario.*

47 *Delegatus qui nulliter pronuntiauit, non poteſt iterum pronuntiare: ſecus eſt in ordinario.*

48 *Delegatus poteſt ſuam interlocutoriam reuocare: fallit, quando ſe non iudicem pronuntiauit. & num. 49.*

50 *Delegatus non poteſt ſubdelegare etiam vnum articulum iuriſdictionalem, niſi ſit ad vniuerſitatem cauſarum: ſecus in ordinario.*

51 *Delegatus ad vniuerſitatem cauſarum, non poteſt vniuerſam ſuam delegationem ſubdelegare.*

52 *Delegatus ad vniuerſitatem cauſarum, quis dicatur.*

53 *Delegatus non poteſt citare per edicta, niſi ſit delegatus principis.*

54 *Delegatus inferioris à principe, non poteſt aliquem capere de perſona.*

55 *Delegatus citare debet cum inſerto tenore ſuæ delegationis.*

56 *Iuriſdictio delegati expirat per mortem delegantis re integra: & quando dicatur res integra: ſecus in ordinario.*

57 *Vicarij iuriſdictio, extinguitur morte epiſcopi.*

58 *Delegatus etiam à principe, non poteſt ſubdelegare cum poteſtate ſubdelegandi, niſi hoc faciat ſciente & patiente ordinario: ſecus eſt in ordinario.*

59 *Delegatus non poteſt ſententiam ſuam dubiam interpretari: in ordinario ſecus eſt.*

60 *Delegatus, qui nõ poteſt exequi, non poteſt ſibi taxationem expenſarum reſeruare.*

61 *Delegatus an & quando cognoſcat de cauſis meri & miſti imperij.*

62 *Cauſæ meri & miſti imperij, de iure canonico delegantur.*

63 *Principis delegatus, etiã cauſas meri & miſti imperij ſubdelegat.*

64 *Delegatus principis, non ſubdelegat, quando induſtria perſonæ eſt electa: neque quando ea ſunt delegata, quæ principis reſeruata ſunt.*

65 *Eximens vocatum in ius coram delegato, non tenetur edicto, ne quis eũ, &c ſecus eximens vocatum in ius coram ordinario.*

66 *Capitulum ſede vacante, non ſuccedit in iuriſdictionem delegatam.*

67 *Delegatus papæ, demandare non poteſt poteſtatem abſoluendi, nec prædicandi, nec prouidendi eccleſijs de prælatis: ſecus eſt in ordinario.*

68 *Delegatus nõ poteſt inſtituere præſentatum in eccleſia patronata.*

69 *Delegatus an poßit mulctare.*

70 *Iuriſdictio delegati, non ſuſpenditur per excommunicationem delegantis. Secus eſt in vicario, ſi excommunicetur epiſcopus.*

71 *Princeps ſolus vtitur in reſcriptis clauſula, appellatione remota: non autem delegatus Principis, nec operatur in præiudicium tertij.*

72 *Delegatus non dicitur is, cui commiſſa eſt cauſa, in qua aliàs erat ordinarius, ſed in cauſa illa remanet ordinarius: & ſolum ſua iuriſdictio excitata dicitur.*

1 QVinta* principalis diſtinctio iudiciorum eſt: quia iudicium aliud eſt ordinarium, & aliud delegatũ. Ordinarium, eſt illud, quod ventilatur coram iudice ordinario: de quo loquitur totus titulus. extrà, de offic. ord.